LK. 4
VLADIMIR BEEKMAN: "PIPI ON TÄIESTI ERANDLIK KUJU."

KULTUURILEHT

SIRP JA VASAR

NR. 34 (2496) 27. AUGUST 1993 HIND 2 KROONI

LK. 8
RAUL MEEL — SISU JA VORM

"MEID ENDID SUNNITAKSE OMA SÕRMI ÜHEKAUPA ÄRA RAIUMA..."

Foto: ARNOLD RAMMO

Raadiomaja kuulub igas linnas vaatamisväärsuste hulka. Eesti Raadiost, kes ei suuda tasuda hoonete ekspluatatsiooni, on saamas tavaline büroohoone. ER Valgest saalist, mis seni olnud pidulik paik, esindusstuudio, kontsertide ja seminaride ruum, on ajutiselt saanud toimetuseruum perekonna- ja sotsiaalelu saadete tegijaile.

Eesti Raadio hetkeseisust PAUL HIMMAGA

Kommentaarideta libises ajakirjandusest läbi teade, et seoses majandusliku olukorra halvenemise ja rahanappusega katkestatakse Eesti Raadio saadete edastamine alljärgnevalt: 1) 7. augustist III pr. saated kesklaine sagedusel 1512 kHz; 2) 15. augustist "Raadio 2" saated kesklaine sagedusel 1035 kHz ja IV pr. saated kesklaine sagedusel 612 kHz; 3) 1. septembrist "Raadio 2" saated kõigil kesklaine sagedustel ja III pr. saated kõigil ultralühilaine sagedustel; 4) 15. augustist töötab välislevi saatja sagedusel 5925 kHz kaks tundi päevas. Juhusliku raadiokuulajana ei taibanud ma kindlasti kõiki selle sõnumi tagamaid, küll aga seda, et III pr. ärajäämine on valus löök ER-i kultuuriprogrammile, eriti süvamuusikale. Mis saab kontserdiülekannetest, ooperisaadetest jpm.? Pöördusin selle murega ER-i peadirektori asetäitja ja muusikalise juhi, I pr. direktori PAUL HIMMA poole. Ja leidsin end kogemata kuristiku servalt...

Küsimus on mõnevõrra ajatu, samahästi võinuks sellest rääkida kevadel — arengutendentsid on samad. Vaevalt ma oma jutuga kedagi otsustajatest ümber veenan, aga raadiokuulajad, kes on ka valijad ning maksumaksjad, peaksid saama lisainfot, miks selline institutsioon nagu raadio on maailmapraktikas kinnistunud ja millised on arengusuunad Eestis. Juba möödunud aastal tekkis tärkavate kommertsraadiote ümber eufooria ühes väitega, et raadiokuulaja muud ei vajagi. Kahjuks on selliseid mõtteid avaldanud ka valitsuse liikmed ja Riigikogu kultuurikomisjon. Minu arusaamist mööda on seisukoht, nagu kommertsraadiod võiksid asendada riiklikku raadiot ja televisiooni, sügav eksitus. Praeguse Euroopa tunnusjooni on, et raadiod arenevad kahes põhisuunas — kommertsraadiod (KR) ja *public service radio*, mille vaste eesti keeles võiks ehk olla avalikkust teeniv raadio (ATR), millist ülesannet kannab siin ER.

Mõlema suuna tekkimise eelduseks oli raadiokuulaja huvi, kuigi KR-i ja ATR-i funktsioonid ühiskonnas, eesmärgid ja tegutsemismudelid on erinevad. KR on osa riigi ärielust, tema eesmärk on eelkõige olla edukas majandusorganisatsioon, kes kasutab raadiot kui vahendit selleks, et võimalikult efektiivselt (sellest sõltub kasum) müüa raadiokuulajat reklaami tellijale. KR-is on esikohal tarbija huvid. ATR on osa riigi kultuurielust, tal on ühiskonda integreeriv roll. Üheks põhifunktsiooniks on tasakaalustatud informatsiooni edastamine (vähemalt) kogu riigi territooriumil. Teisisõnu teenib ATR suures osas erisuguste tõekspidamiste, maitsete, rahvuste, vanusegruppide huve põhimõttel, et igal selles riigis elaval inimesel peab olema võimalus kuulata just seda, mis talle meeldib.

(Järg 3. lk.)

EESTI RAHVUSKULTUURI FOND

VÕTAB VASTU TAOTLUSI

• KULTUURIPROJEKTIDE FINANTSEERIMISEKS VÕI NENDES PROJEKTIDES OSALEMISEKS LISAFINANTSEERIJANA
• STIPENDIUMIDEKS JA ABIRAHADEKS

SAMUTI VÕETAKSE VASTU TAOTLUSI STIPENDIUMIDE JA ABIRAHADE ERALDAMISEKS JÄRGMISTEST NIMELISTEST FONDIDEST

• ALEXANDER KOFKINI FOND - näitlejate ja lavastajate täiendõppeks välismaal
• VIRUMAA KOMMERTSPANGA FOND - Virumaa kultuuri toetuseks
• MATTI LEHTINENI FOND - lauljate täiendõppeks Sibeliuse Akadeemias või mujal välismaal
• NESTE OY FOND - eesti rahvalaulu ja rahvatantsu toetuseks
• KEILA PANGA FOND - Keila linna ja regiooni kultuuri toetuseks
• EESTI ÜHISPANGA FOND - festivalide, kontsertide ja etenduste korraldamise toetuseks maakondades
• TALLINNA SADAMA FOND
• HANSAPANGA FOND
• EESTI TUBAKA FOND

FONDI ANKEEDILE VORMISTATUD TAOTLUSI VÕTAME VASTU 15. OKTOOBRINI (incl.) K. A.

aadressil:
EE0001 TALLINN
SUUR - KARJA 23
tuba 304 tööpäeviti 9.00 - 17.00

Tel. 448 610 Fax 443 567

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

KROONIKA

18. AUGUST

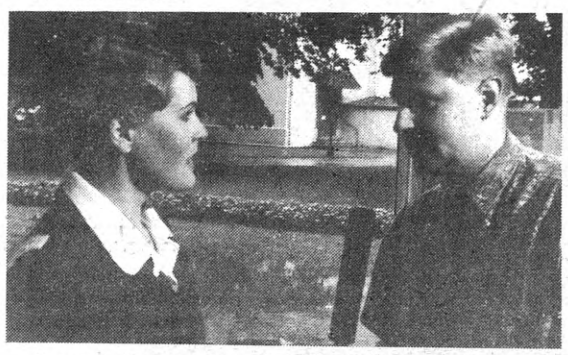

● Galeriis "Vaal" avati Valeri Vinogradovi maalide näitus. Pildil õnnitleb kunstnikku Esta Kamsen.

● Kunstihoone galeriis võib näha moekunstnik Tiina Tiituse näitust "Maag". Pildil: enesemuutumise kõrge kunsti meisterlik valdaja Tiina Tiitus annab intervjuud Ivar Vinklile.

19. AUGUST

● Kohtla-Järve Põlevkivimuuseumi Valges saalis võib vaadata baltisakslase C. Buddeuse graafikat "Eestimaa 150 aastat tagasi". 32 lehte tutvustavad Eestimaa eri paiku Buddeuse silmade läbi.

20. AUGUST

● Toompea nõlval avati 1991. aasta augustisündmuste mälestuskivi, mis oli valminud skulptor Jaak Soansi ja "Ars Monumentaali" koostöös. Esines rahvusmeeskoor Ants Üleoja juhatusel. Tseremooniast võtsid osa president Lennart Meri ja peaminister Mart Laar, samuti Ülo Nugis, Arnold Rüütel, Edgar Savisaar.

● Fotokeldris "Lee" kutsub publikut näitus "Nähtamatu maailm". Fotograaf Mart Viljur teeb mitmetuhandekordsete suurenduste abil nähtavaks silmale nähtamatu maailma. Pildil (järgmine veerg, ülal) Mart Viljur ja Peeter Tooming.

EESTI MUUSIKA MUSTAD PÄEVAD

Tartus 1.—5. septembrini toimuva festivali "Eesti muusika mustad päevad" korraldav toimkond andis pressikonverentsi. Korraldajate arvates on meie enda muusika teenimatult varju jäänud ja seetõttu otsustasid nad Eesti-keskse ürituse teha just keset Eestit — Tartus. Peakorraldaja Õnne Pärli sõnutsi oli valik karm: kõik esinejad on üle keskmise taseme. Keskmise tasemega bändid on jäetud neile orienteeritud festivalide jaoks "Tartu sügis", mis loodetavasti toimub ka sel aastal.

Osaleda on lubanud Tõnis Mägi, Silvi Vrait, Tõnu Naissoo, "Röövel Ööbik", JMKE, "Vennaskond", "Terminaator", Heidi Tamme, Reet Kromel, "Rock Hotel", "Sats Blues Band" jpt. Programm on koostatud nii, et oleks võimalik külastada kõiki kontserte, mille piletid hakkavad maksma 15—20 krooni. Sponsorkontsert 1. septembril galerii "Illegaard" hoovil on publikule tasuta ja seal esinevad "Justament", "Kolumbus Kris", Airi Allvee & "Hot Pipes" ning "Sax-appeal Band". Seda kannab üle ka Raadio Tartu. Väliskülaliseks on "Landberk" Stockholmist. Festivali peasponsoriks on A/S "Vender", veel toetasid "Moodne Valgustus", "Ekker", "Paulig Baltic", "Eesti Julgestusteenistuse" A/S "ESS", Saaremaa Õlletehas "Varma", hotell "Pesa" jpt.

RISTO KUKK

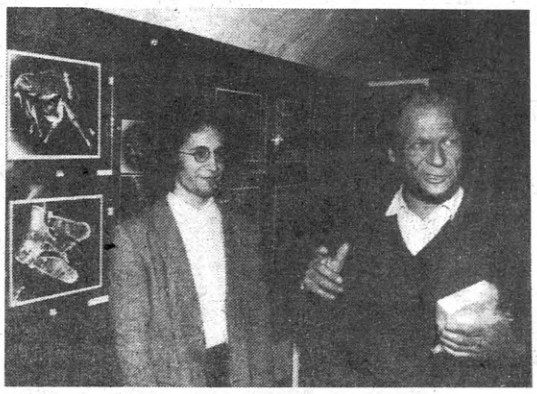

● "Eesti Kontserdi" juhid käisid Riias, et kolme Balti riigi "tippkohtumisel" läbi arutada leping, mille alusel saabub siia Washingtoni Rahvuslik Sümfooniaorkester. Kontsert maestro Mstislav Rostropovitši juhatusel ja Aleksandr Solženitsõni pianistist poja Ignati soleerimisel toimub Estonia Kontserdisaalis 4. oktoobril.

● Tokko & Arraku galeriis ühitati tegevus ajutiselt Õpetajate Maja plaanidega. Õppeaasta lähenev alguse märkimiseks joonistab kohapeal lastele filmikunstnik Avo Paistik.

20.—22. AUGUST

● Kuressaares peeti Öseli kultuuripäevi. Etteantud teemadel ja vabalt valitud materjalist taieseid tegid kunstnikud, luuletajad, näitlejad ja teisedki loovisiksused.

21. AUGUST

● Galeriis "Luum" jagas Raadio 2 Kunstikanal välja oma aastapreemiad. "DeStudio" fotonäituse taustal demonstreeriti karusnahafirma "Eeden" kasukaid, samalt firmalt oli pärit Kunstikanali asjastatud auhind — karusnahkse ääristusega keep, mis pandi peapreemia saanud Tiina Tammetalu õlgadele. Preemia said veel Sirje Runge ja Ando Keskküla.

Pildil: Vello Rand "Raadio 2-st", Tiina Tammetalu ja Kunstikanali toimetaja Lea Veelma.

● Kohtla-Järve Põlevkivimuuseumis avati Peeter Mudisti loomingu näitus "Maastikud ja teised pildid. Maalid ja graafika Mart Lepa kunstikogust". Peaaegu poolesaja maali ja graafilise lehe kaudu on võimalik tutvuda kunstniku varasema loominguga. Näitus jääb avatuks septembri keskpaigani.

● Luunjas oli kolmas üle-eestiline lõõtspillimängu päev, mille korraldajaks rahvakultuurikeskuse "Sinimandria" spetsialist Viive Müürsepp. Osales ligi 40 pillimeest, vanematena 84-aastased Elmar Lindmets Varstust ja Villem Tomson Vändrast.

21.—22. AUGUST

● Klaara *Soppteater* (Supiteater Stockholmist esitas Tallinna Noorsooteatris A. Tšehhovi "Abieluettepaneku" (pildil stseen lavastusest: näitlejad Ulla Skoog, Anders Nyström ja Helge Skoog). Nii nagu Stockholmi *Kulturhuset*is, pakkus 1989. aastast tegutsev, Stockholmi Linnateatri juurde kuuluv *Soppteater* ka siin külastajaile suppi (ning vastupidi kodulinna tavadele ka pits viina). Stockholmis populaarne teater on andnud umbes 60 programmiga 800 etendust ca 100 000 vaatajale. Tallinna-esinemisi finantseerisid Rootsi Instituut Stockholmis ja Rootsi saatkond Tallinnas.

23. augustil kohtusid *Soppteatri* näitlejad Tallinna Noorsooteatri trupiga.

22. AUGUST

● Helsingist saabusid Tallinna Rahvusvahelise Teatriuurimise Föderatsiooni (FIRT) teatrihistoriograafia ja etendusanalüüsi sümpoosionist osavõtnud. Nad alustasid oma ringsõitu Baltimaades Tartu Ülikooliga, kellele annetasid valiku teatrialast kirjandust. Käidi ka "Vanemuises". Järgmisena sõideti Pärnu, kus vaadati "Epp Pillarpardi Punjaba potitehase" lavastust ja kohtuti teatriinimestega. 24. ja 25. augustil olid teatriuurijad Lätis ja Leedus ning 26. augustil vaatasid Tallinna Noorsooteatris "Romeo ja Julia" lavastust ning kohtusid kohalike kolleegidega.

23. AUGUST

● Kopenhaagenis algas Balti teatrifestival (korraldavad linnavalitsus, *Folke Teatret* ja Taani Kultuuri Instituut). Eestit esindas Draamateater Evald Hermaküla lavastatud "Raudteega". Samas toimus ka kultuuri- ja haridusseminar eesmärgiga tutvustada baltlastele sealset haridussüsteemi.

● Nädalaselt külaluselt Tamperes naasis Estonia Teatri operetitrupp. Huvilisi jätkus seal kõigile kuuele "Mustlasparuni" etendusele. Teatri pikaajalised sidemed Tamperega jätkuvad: nüüd peeti plaani, et estoonlastel kevadel valmiv "Viini veri" võiks umbes aasta pärast seal oma esietenduse saada.

24. AUGUST

● Tänavu 180. aastapäeva tähistav Eesti Piibliselts tegi lahti oma esinduskontori Eesti Rahvusraamatukogus.

Pidulikust sündmusest võttis osa ka Soome Piibliseltsi uus peasekretär dr. Markku Kotila. Soome Piibliselts on osutanud hindamatut abi Eestimaa varustamisel Piiblitega. Ka eestikeelse Piibli redigeeritud väljaande ettevalmistamine toimub tihedas koostöös nii Ühinenud Piibliseltside konsultantide kui ka Soome Piibliseltsiga. Töörühm koosseisus K. Kasemaa, T. Paul ja R. Tasmuth on lõpetanud Piibli redigeerimistöö ning nüüd algab uue Piibli kirjastamise ettevalmistus. Vajalikud arvutiprogrammid annab Ühinenud Piibliseltside keskus Inglismaal ning trükitehnilistes küsimustes tuleb konsultatsiooni andma Soome Piibliseltsi kirjastusmänedžer Jorma Salminen.

EPS keskus jääb endiselt Pärnusse, kuid esinduskontor peawhnas voimaldab lähemat kontakti ja koostööd kirikute ning organisatsioonide juhtkondadega. Samuti saab sellest kindel koht, kus inimesed võivad osta või tellida endale Piibli soovitud keeles.

● Estonia teatrimaja pidulikust avamisest möödus 80 aastat. Selle tähtpäeva puhul pandi Talveaias välja teatri ajalugu kajastav näitus (mis hiljem viiakse üle teatri fuajeesse). "Eesti Post" aga andis välja eritempliga ümbriku.

Fotod: Arnold Rammo, Kalju Suur, Arno Saar.

AVATUD EESTI FOND
OPEN ESTONIA FOUNDATION

Avatud Eesti Fond
KUULUTAB VÄLJA
Kesk-Euroopa Ülikooli individuaal- ja projektistipendiumide konkursi teaduslikeks uurimistöödeks *(Research Support Scheme —* 1994) **järgmistel teemadel:**

majandus
ajalugu (XIX ja XX sajand)
politoloogia (demokraatia, poliitilised liikumised ja ideed)
sotsioloogia (erinevad sotsiaalsed grupid, sotsiaalsed muutused)
õigusteadus (seadusandlus, majandus ja sotsiaalne analüüs, turumajanduse juriidilised alused, halduskorraldus)
kirjandusteadus (XIX ja XX sajand) ja **lingvistika**
kunstiajalugu (arhitektuur ja keskkond, modernism ja postmodernism kunstis ja ühiskonnas)
Euroopa uuringud (EÜ suhted Ida-Euroopa maadega)
filosoofia (muutuvad väärtushinnangud üleminekuperioodil)
demograafia ja inimkeskkond (rahvastiku liikumine ja urbaniseerumine)

UURIMISTÖÖ KESTUSEKS VÕIB OLLA 6—24 KUUD.
Dokumentide esitamise tähtaeg: 20. oktoober 1993.

Avalduste blanketid ja lisainformatsioon:
AVATUD EESTI FOND,
Tallinn, EE0101
Olevimägi 12,
tel. 60 18 95
tööpäeviti kl. 10—13.

EESTI RAADIO HETKESEISUST PAUL HIMMAGA

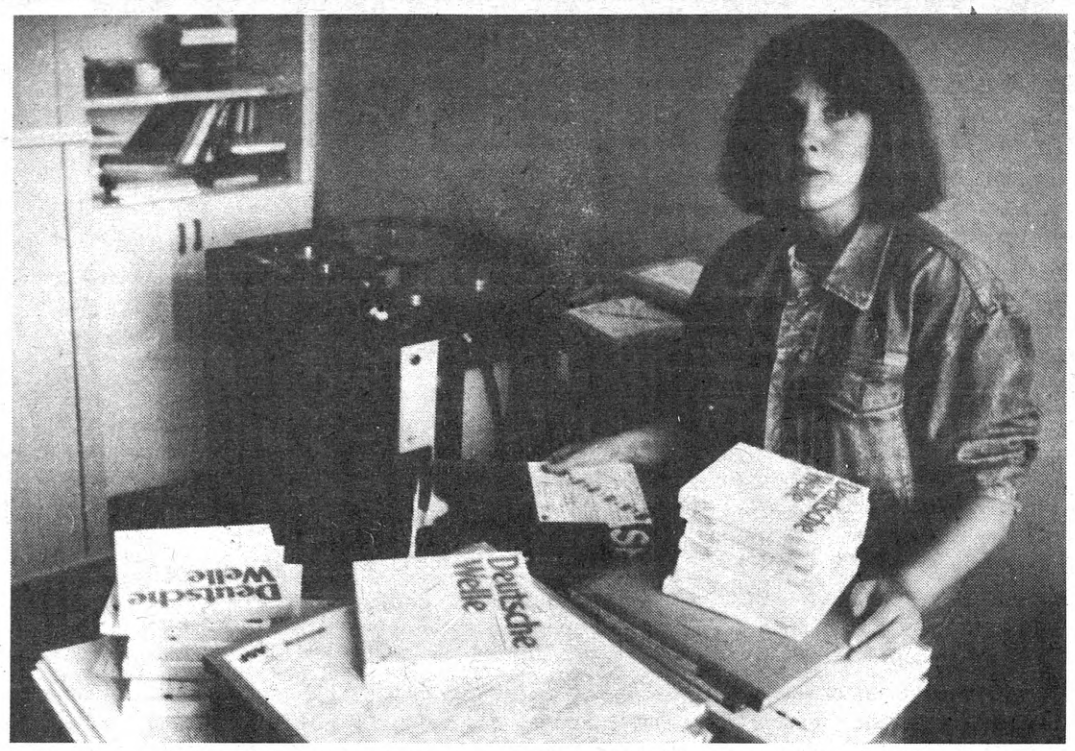

Foto: ARNOLD RAMMO

EBU-sse kuuluvad raadiojaamad vahetavad aastas ca 1000 kontserdisalvestist. Eesti Raadio on osalenud nii pakkumises kui ka tellimistes. III programmi sulgemisega kaob eetriaeg kontserdisalvestiste mängimiseks. Oma järge ootavad lindistused möödunud hooajast paljudelt Euroopa muusikaüritustelt, sh. Hollandi muusika päevad 1992, Saksa orkestrite kontserdihooaja komplekt, "Deutsche Welle" valik saksa raadiote fondisalvestistest, Monteverdi-festival jms. Suur hulk tellitud muusikast on veel postireisil. Muusikasaadete peatoimetajal T. Tedrel on pildil käes viimane saabunud lint Berliini biennaali kontserdilt 18. märtsil, kus "King Singers" avas kava Veljo Tormise teose "Piiskop ja pagan" esiettekandega.

(Algus 1. lk.)

*** Kas ainult? Riigiraadiol peaks olema ka oma kultuuripoliitika, väike missioon rahvast harida.**

ATR-is on esikohal rahvuskultuuri huvid, selle talletamine, säilitamine ja vahendamine, samuti hariv funktsioon, nagu sa õigesti nimetasid. ATR saab oma kuulajat harida eelkõige oma **valikute** kaudu juhul, kui ajakirjanduslik professionaalsus ja tavaline inimlik arukus on ühendatud eetilisusega. ATR-i kultuuripoliitika olemasolu eeldab, et organisatsioonil on võimalik midagi planeerida ja mitte ainult aasta-paari peale, vaid ehitada tegutsemiskava perspektiiviga viis ja kümmegi aastat. See muidugi ei puuduta enam ER-i, meie ainuke kultuuripoliitika on võidelda hääbumise vastu.

Kui tulla meie jutu alguse juurde kahest arengusuunast, siis illustreeriksin seda näitega Eesti Raadiost. Me **võime** teha "Raadio 2", kuid me **peame** tegema I programmi, III pr. muusikaõhtuid ja otseülekandeid ning IV pr. venekeelseid saateid.

*** Meie jutu aine ei pidanud ju olema dilemma, kas riigi- või kommertsraadio, vaid ER-i majanduslikust kitsikusest johtuv mänguruumi ahenemine.**

Ma ei soovigi KR-i ja ATR-i vastandada, neil on oma funktsioonid ühiskonnas ja raadiokuulaja seisukohast vaadates nad isegi täiendavad teineteist. Aga et ER on üritanud ühendada kaht täiesti erinevat tegutsemisprintsiipi ühe institutsiooni piires, on sellest tõusnud väga palju probleeme. Ja rohkem või vähem avalikult on meile siiski mõista antud, et riiklikku raadiot polegi vaja, küll KR-id ja turumajandus panevad kõik paika... Aga selgub näiteks, et pärast "Raadio 2" sündi ning I pr. reformi tõusis viimase kuulatavus 2.5 korda. Mõlemal on arvestatav kuulajaskond. Muidugi tuleb mõönda, et I pr. ei ole puhtal kujul kultuuriprogramm, vaid heal juhul segu rahva- ja kultuuriprogrammist, sest viimase oluline osa on seni olnud veel III pr., mis meile on olnud ka side rahvusvahelise muusikamaailmaga.

* Kas **pead silmas EBU (***European Broadcasting Union***) ja** *Euroradio* **ringi?**

Tuleksin tõesti korraks EBU juurde, mille tähendust kuulaja võib-olla ei ole teadvustanud. Asutatud 1950, sidus EBU mullu 49 aktiivset ja 61 assotsieerunud liiget. Tänavu on see arv kõvasti kasvanud, aktiivseks liikmeks on saanud paljud Ida-Euroopa maad, Eesti sealhulgas. EBU üks põhifunktsioone on rahvuskultuuride vahendamine. Raadio puhul on pealiinid muusika ja sport, televisioonil lisanduvad ka uudised. Miks EBU-ga liitumine Eestile nii oluline on? Kuna oleme väike maa, siis ei jõua me iial osta ülekannet näiteks *Metropolitan Operast* või *rock*kontserdilt Jaapanis. Aga EBU ostab need õigused paketina, kulud jaotatakse liikmesriikide vahel ja sellisel juhul saame maailmakultuurist osa. Ka Stuttgardi MM-ile jaksasime ligi pääseda tänu sellele, et oleme EBU liikmed. Kui üritasin 1980. aastate keskel leida esimesi kontakte EBU-ga, kulus paar aastat sellele, et vaadati, mis see ER on ja kas temaga tasub asju ajada. Nüüd teatakse meid usaldusväärse partnerina, mis tähendab ka võimalust välja pakkuda meie endi kultuuri. Võib-olla pole see liigne enesekiitus, kui meenutan, et ER on juba osalenud *Euroradio* kontserdihooajas 30. jaan. 1989. Tookord jõudis eesti kultuur 25 riigi raadioorganisatsioonide vahendusel Kanada ja Aasiani, Euroopast rääkimata. Olgu lisatud, et endise NL-i aladelt on *Euroradio* kontserdihooaega jõudnud veel vaid üks ülekanne Moskvast. 18. oktoobril on siit kavas järgmine kontsert — esineb T. Kaljuste koor. Kui nüüd III programm ikka kaob, siis kuuleb seda kontserti küll mitu miljonit inimest üle maailma, ent ER-il endal pole selle tarvis eetriaega... Kui praegu valitsev suund jätkub, siis kardan, et juba kevadel ei ole meil enam alust olla EBU liige, me lihtsalt ei vasta selle organisatsiooni statuudile.

*** Aga mida siis teha? Oletame, et Eesti on tõepoolest nii vaene riik, et suudab eetrisse anda vaid üht riigiraadio programmi (enamasti on neid kolm — rahva-, noorte- ja kultuuriprogramm, mõnel pool ka neli või viis). Kas selle raames on võimalik järgida kas või EBU nõuet programmide mitmekesisusele?**

Oleme esimesed istumised teinud, et arutada, milline see ainus programm olema peaks. Aga praegu ma küll retsepti anda ei oska. Nii seda ilmselt kokku panna ei saagi, et kõigile meeldib.

*** Siis tõuseb päevakorrale ka eetriaja maksimaalne kasutamine. Mulle tundub, et kõiksugu lõputute heietamiste arvelt siin mänguruumi jääb.**

Täitsa õige — eetriaega kuritarvitatakse. Olen käinud ehk 30 Euroopa raadiojaamas ja sellist "vabadust" nagu meie raadiotes, k.a. Eesti Raadio, ei ole ma kuskil märganud. Mujal on otsesaatele tehtud väga täpne plaan ning produtsent istub ka saate ajal teisel pool klaasi ja vajadusel juhendab reporterit. Seal on see normaalne professionaalne tööprotsess. Meil vastupidi, peetakse demokraatia piiramiseks seda, mis minu meelest on anarhia vältimine. Aga omamoodi on selles koplisse pääsenud vasika seisundis suur osa kogu meie ühiskonnast.

I programmi üks põhiküsimusi ongi sõna ja muusika vahekord, sõna kvaliteet ning muusika valik. Sest lisaks muudele probleemidele vajub meie raadio üha *talkingradio* suunas, samas pole meil selle intensiivsust ega probleemitihedust, väga vähe on uurivat ajakirjandust. Aga praegu on asi siiski selles, et kadumas on III pr., millega kaasneb vajadus muuta I programmi, mis just hakkas oma nägu leidma. Ja me ei tea, milline korraldus tuleb kolme kuu pärast, ehk kõlab I pr. siis ainult kuus tundi... Keegi võib mind panikööriks nimetada, aga praegune suund viib selgelt sinnapoole, et ühel hetkel pole ER enam võimeline eksisteerima. Tahaksin juhtida lugeja (ühtlasi valija ning maksumaksja) tähelepanu sellele, et tegelikult ollakse likvideerimas üht institutsiooni...

*** Raha?**

Raha on ainult üks komponent. Muidugi mõjutatakse meid finantsiliselt, et katsuge kuidagi ise hakkama saada. Põhimõtteliselt on see õige: tulebki ise hakkama saada. Saakski, kui tegu oleks isikliku vürtspoe või hamburgerikioskiga. Meie aga kõneleme institutsioonist, mis puudutab potentsiaalselt kõigi huve. See soovitus lähtub illusioonist, et raadio — see on ju nii lihtne, diktor räägib midagi ja muusika mängib. Öeldaksegi, et KR teeb 20 tundi saateid 20 inimesega, milleks teile 200... Unustatakse, et hea uudistetalitus nõuab arvukat kõrge tasemega meeskonda, unustatakse fonoteek ja arhiiv, unustatakse meie muusikakollektiivid. Tegelikult on see, mis kuulajani jõuab, vaid püramiidi tipp, mille efektiivsus sõltub kandepinna suurusest. Viimase aastaga on selle püramiidi põhi kahanenud ja kahaneb üha kasvava kiirusega. Oma palgataseme ja tööoludega ei ole me ajakirjanduslikul tööturul konkurentsivõimelised. Me ei saa enam muusikat tellida, uusi kuuldemänge teha, isegi heliplaate osta. Näiteks meeldivad rahvale väga järjejutud, aga nüüd, kui oleme ühinenud autoriõiguste kaitsega, jääb nendegi salvestamine kinni raha taha. 1993.a. eelarves ei olnud raha autoriõiguste eest tasumiseks, see tuli leida millegi muu, samuti vajaliku arvelt. Ei julgegi mõelda, mis saab, kui seesama kordub 1994.a. eelarves... Euroopas olla on uhke ja hää küll, aga see maksab pööraselt palju ja seda ei ole arvestatud. Praegu saame nii hakkama, et anname kuuldemänge ja järjejutte põhiliselt korduses. Aga allikas, mis püramiidi tippu peaks toitma, kuivab üha kokku. ER-i arhiiv, Eesti riigis unikaalne kogu meie helikultuuris, on katastroofilises olukorras. Tead vana raadiotöötajana ise, et pruun lint lihtsalt pudeneb laiali. Summad, mis kuluksid tavalisele ümbervõtmisele, ei oleks müstilised, aga ka neid ei ole.

Või võtame meie muusikakollektiivid. Näiteks BBC, kes praegu elab üle raskeid aegu, kulutab oma III, süvamuusika programmile, mida kuulab 5—6% elanikkonnast, 35% eelarvest! Ja kuigi BBC koondab tänavu 5000 töötajat, ei tule seal kellelegi pähe saata laiali üks viiest BBC-le kuuluvast sümfooniaorkestrist. Neid väga kalleid struktuure peetakse ülal, sest neil on oma asendamatu koht filharmooniliste kollektiivide kõrval. Filharmooniaorkester, kes elab kontsertidest ja sellest, palju ta suudab pileteid müüa, peab kavu koostades arvestama nõudlust. Raadioorkestrid on repertuaarivalikus märksa sõltumatumad ja seetõttu, eriti Saksamaal, kujunenud lausa nüüdismuusika keskusteks. Paraku oleme oma kollektiividega, kelle vajalikkuses aeg-ajalt kaheldakse, sellises seisus, et ERSO on augustist poolel palgal seoses tööseisakuga; raadiokooriga, kelles on tõepoolest märgata täiesti uut kvaliteeti, on leping ainult 10. oktoobrini; kontsertorkester oli sunnitud loobuma 14 muusikust, et säilitada vähemalt orkestri tuumik... Need on asjad, millest nagu ei ole kellelegi räägida. Mul on olnud võimalusi tutvustada kultuuriprogrammi seisukohti kord ka Riigikogu kultuurikomisjonis, ja mulle tundub, et nende probleemide tarvis on kõrvad üsna kurdid. Ometi on samuti nagu parlament normaalse riigi tunnuseks ka rahvusooper, -raamatukogu, -orkester, -raadio. Ei ole võimalik neid kaotada ja niisama heanäolisena Euroopasse edasi jääda! Aga kui palju raskem on veel kõike mõne aja pärast taastada: me ei usu ometi, et Eesti jääbki nn. kolmanda maailma riikide hulka, kuhu ta praeguse kultuuripoliitikaga on kukkumas.

*** Tundub, et seda kukkumist enam omal jõul ei pidurda, aga siiski — ei saa ju ka rahulikult pealt vaadata. Mida olete ette võtnud! Kuuldavasti suure osa ruume välja üürinud...**

Meil ju soovitati ise hakkama saada ja nii me ka oleme püüdnud leida raha, et auke lappida, rääkimata ettepanekutest ja arengukavadest, mida ER-i peadirektor Herkki Haldre on kõrgemale poole teinud. Väheneb töötajaskond, kuigi palgad ja honorarid moodustasid näiteks mulluses eelarves vaid veerandi (laias laastus pool läks kohe saatjatele ja suur kuluartikkel on ka nende kahe maja ekspluatatsioon). Omaette probleemid on ER-i tehniline seisund ja varustus. Suuresti püsime tänu inseneride kuldsetele kätele. Sellepärast ka need väljaüürimised... Muidugi on raske oletada, mis juhtunuks, kui me seda kõike poleks ette võtnud, ilmselt oleks olukord palju hullem. Aga praegu leian siiski, et kui me ka uue maja kümnest korrusest üheksa välja üürime, ei taga see ATR-i säilimist. Lahendused on ilmselt kuskil mujal.

*** Kes ja kuidas kõiki neid asju otsustab?**

Jõuame veel ühe imeliku asjani. Oleme riigiraadio ja allume põhimääruse järgi Riigikogule, aga kõiki neid viimase aasta otsuseid ei ole teinud ER-i omanik, s.t. riik, vaid ER-i juhtkonda on sunnitud vastu võtma omanikutasandil otsuseid. ER-i juhtkond on pidanud otsustama, milline osa raadiokuulajaist jääb ilma lemmiksaadetest. Kuigi — mis siin otsustada: "Raadio 2" katab oma kulud ise, I programmi ära jätta ei saa (seda küll meie arvates), järelikult kaob esimesena III programm. Sellise pi[illegible]gerea olime sunnitud paika panema juba kevadisel ER-i nõukogu istungil. Või saatjad — ultralühilaine ja kesklaine saatjate hinnavahe on ligi kümnekordne. Aga viimase EMOR-i uurimuse järgi oli 42% ER-i kuulajaid just kesklainel. Kas need 42% on nüüd üldse raadiota? See on juba riigikaitseline küsimus, kui ülemaalist ühendust enam olla ei saa. Nii ruttu on meelest läinud, kuidas rahvast Toompeale kutsuti! Mida aga tähendab venekeelsete saadete kuuldeulatuse vähendamine praeguses sisepoliitilises olukorras või see, et välissaated ei ulatu enam välismaale, kuigi oleks ju tarvis seletada maailmale, miks me just nii või teisiti asju otsustame. Need pole enam ainult kultuuriprogrammi probleemid, aga paistab, et ka riigi juhtkond ei taju nende tähtsust... Möödunud aastast rõhub ER selle peale, et seadusandlus tuleks paika panna ja moodustada teleraadio nõukogu, kes neid asju arutaks ning määraks mängureeglid. Kõik venib ja meid endid sunnitakse oma sõrmi ühekaupa ära raiuma, aga pärast öeldakse võib-olla: no kuulge, see käsi ju ei kirjuta...

Küsid, kes otsustab. Tundub küll, et kusagil on midagi juba otsustatud. Kui ei ole raha, ei ole ka midagi otsustada. Oleme püüdnud end niimoodi koomale tõmmata, et see püramiidi tipp, millest enne rääkisin, — hääl eetris — võimalikult kaua veel kõlaks. Aga me oleme ka otsustanud, et pärast "Raadio 2" valmimist, mis muuseas on juba oma remondi- ja ehituskulud reklaamiga tasa teeninud, tuleb kõik vahendid suunata uudisteploki väljaehitamisele, sest uudiste operatiivsus ja usaldatavus on raadio selgroog. Ning järgmisena tuleb käsile võtta helisalvestuskompleks arhiivist kuni stuudioteni. Ega raadiomaja rahvas viriseja olegi ning jaksaks hambad ristis veel vastu pidada, kui näeks või tunneks, et kõigel sellel on **perspektiivi** selles riigis, kus elame.

Üles kirjutanud
TIINA MATTISEN

KAKS ISEPÄIST NAIST MAAILMAKIRJANDUSES 0

VLADIMIR BEEKMAN

Lapsed pühenduvad oma fantaasiais unistustele jõust ja võimust,

(Ingrid Vang Nymani illustratsioon)

sest nad ise on täiskasvanute suhtes püsivas allajäämisseisundis.

(Eric Palmqvisti illustratsioon)

"Ja miks pead sa kandma vihkamisahelaid?" pärisin ma. "Ma taon mõõku, mis tapavad häid ja süütuid. Sellepärast on rüütel Kato pannud mind kinni kõige kindlama ahelaga, mis üldse olemas. Ta ei saa läbi ilma minu mõõkadeta."

(Ilon Wiklandi illustratsioon)

Viimati olin Astrid Lindgreniga koos tänavu maikuu keskpaiku, kui juhtusime mõlemad ühel õhtupoolikul ootama Stockholmi raekoja Printsi galeriis esitlemist kuningale. Rääkisin talle "Mio, mu Mio" ja "Vahtramäe Emili" ilmumisest Eestis ning endiselt elavast lugejahuvist. Ta ei varjanud heameelt selle üle, et ka eesti lugeja ei ole temast veel tüdinud. Loodan, et nii pea ei tüdigi, oletasin.

Lindgren on eesti keeles olemas juba üle kolmekümne aasta. Selle tohutu aja jooksul on kiiresti muutuvas maailmas kustunud mõnigi hele täht. Tema mitte. Vajadus kordustrükkide järele kestab, teose tuntus koguni lisab levikut.

Astrid Lindgreni läbimurderaamat "Pipi Pikksukk" (1945—1947), mis panigi aluse Lindgreni fenomenile kirjanduses, on algkeeles tänaseks ilmunud enam kui miljonis eksemplaris. Seda on tõlgitud viiekümnesse keelde ja kõikjal on menu olnud tohutu.

Millega seda seletada? Kas mujal siis oma algupärast lastekirjandust võistlemas polegi?

Muidugi on, sealhulgas ka üsna laitmatut. Asi on selles, et Pipi on täiesti erandlik kuju, kes seisab väljaspool võistlust. Ja kaht korda jalgratast leiutada pole võimalik. Sellega saadi prioriteedijahil hakkama üksnes kõigi suurte leiutiste sünnimaal, kunagises Nõukogude Liidus, aga see on juba ajaloolise huumori vallast.

Mõistmaks Pipi menu põhjusi üle maailma, sealhulgas Eestis, on mõttekas vaadata selle raamatu sünnilugu.

Rootsis täheldati juba kolmekümnendail aastail huvi tõusu vabakasvatuse pedagoogika vastu, mille juured ulatusid läinud sajandisse. Seda huvi stimuleerisid Freudi ja tema järelkäijate ideed. Samm-sammult hakati tunnistama lapse õigust eneseka itsele, järjest enam inimesi hakkas pidama õigeks asuda täiskasvanute maailmaga tekkivate konfliktide puhul lapse poolele. Juurduma hakkas arusaam mängust kui omaette väärtusest. See kõik aktualiseerus iseäranis sõja lõpuaastate paiku. Kummatigi ei maksa ideede osakaalu tegelikkuse kujundamisel üle hinnata, sest enamiku laste jaoks Rootsis jäid nii sund kui karistus toona veel igapäevaseks asjaks.

Oli tarvis suurt tõuget, purset, plahvatust. Oli tarvis Pipit.

Tal leidus eelkäijaid, kuid neil jäi veel tükk teed täieliku vabaduseni. Näiteks on Jean Websteri "Pikakoivalise isa" Judy Abbott samuti värvikas tüdruk. Kuid nagu teisedki, varasemate lasteraamatute vanemateta jäänud tegelased erineb ta Pipist põhimõtteliselt sellega, et tema suurimaks sooviks on leida endale kodu ja vanemad. Muide, seesuguseid esineb ka Lindgreni enda loomingus, liigutavamaid vahest raamatutes "Mio, mu Mio" ja "Hulkur Rasmus". Ent see on teine tasand. Pipi teatab ju vähimagi kõhkluseta: "Sel päeval, kui ma kuulen mingitest lastest, kes kurvastavad selle üle, et nad saavad olla omaette ilma täiskasvanuteta, sel päeval õpin terve kakskordkahe tagurpidi pähe, ma vannun seda."

Kõige lähemal Pipile seisab ilmselt Huckleberry Finn oma hulkuripriiuses. Nad mõlemad asetsevad väljaspool ühiskonda ja kasutavad eriomast seisundit selleks, et teha, mis aga pähe tuleb. Autori antud raamolud tagavad Pipile täieliku vabaduse. Ta näeb välja täpselt nii, nagu ise tahab, on endaga ülimalt rahul ning käitub täiesti sundimatult.

Oma ülevaates "Rootsi lastekirjandus 1750—1950" (1965) asetab kriitik Eva von Zweigbergk Lindgreni põhiteose psühholoogilis-pedagoogilisse raami:

"Astrid Lindgreni tõlgendus laste mängu- ja kujutlusmaailmast käib ise seda teadvustamata käsikäes uue, vaba pedagoogika filosoofiaga. See on raamat, mida oli oodatud, raamat fantaasiakujust, kes esindab lapse soovunelmat teha seda, mis ta tahab, selsamal silmapilgul, kui see talle pähe tuleb: trotsida keelde, tunnetada oma jõudu ja võimeid, lustida lakkamatult. Võib öelda, et Pipi Pikksukk on lapsele kaitseventiiliks argipäeva ja autoriteetide surve vastu ning et see ongi tema ennekuulmatu menu saladus laste juures, unustamata mõistagi raamatu aukartusevarjundita huumorit ja mahlakat ning sõnaosavat argielulist kõnetooni."

On loogiline arvata, et needsamad omadused määrasid raamatu menu ka eesti lugeja puhul. Ei olnud Pipi unifitseeritud nõukogudeaegse pedagoogika aluste õõnestajana kuuekümnendail meil vähem teretulnud kui kaks aastakümmet varem Rootsis, kus ta vapustas sõjaeelseist aegadest pärinevat autoritaarset kasvatussüsteemi.

Mööda ei saa vaadata ka raamatu kirgastavast huumorist. "Pipi" ilmudes märgiti Rootsi kriitikas eraldi, et sinnamaani oli Rootsis valitsenud terav puudus tõeliselt lõbusaist omakeelseist lasteraamatuist ning et tihtipeale tuli siirduda Põhjamere vastaskaldale, toomaks lastele sõõmu- kest inglise huumorit.

Üsna püüdlikult tõsimeelne ja kasvav oli oma üldpildis meiegi toonane lastekirjandus, üksikud erandid ei teinud ilma.

Nõndapalju Pipist. Ent see pole veel kaugeltki kogu Lindgren.

Mingi osa tema edasisest loomingust kannab endas kahtlemata Pipi mässulist alget. Kas ei meenuta Karlsson, alati ja kõiges maailma parim, mõneski vaates Pipit, olgugi tal pulkpatside asemel propeller seljal ja Pipi helde käe vastandiks kiivas kitsidus?

Karlssonit ei saa pidada Pipi töötluseks, kuid natuurisugulus on ilmne. Et Lindgrenile üldse ei sobi kukupaid tegelased, siis kajab Pipit vastu ka Vahtramäe Emilis, vapras Tjorvenis ja mõnes teiseski.

Teine oluline suundumus Lindgreni loomingus, mis talle lugejapoolehoidu lisanud, on tema poleemika tänase segipaisatud, umbvappes maailma mõttetu rabelemise ja haraliste ning heitlike inimsuhete ussipesaga. Järjekindlalt asub ta raamatust teise taaslooma kunagist Smålandi talulapse tasakaalustatud, turvalist ja lahket keskkonda, kus hea on alati hea ja halb ei ole kunagi põhjani ja pöördumatult paha. Harmooniliste inimsuhete otsingud küünivad "Bullerby laste" nostalgialooris idüllist kuni "Väikese Tjorveni, Pootsmani ja Moosese" psühholoogiliselt põnevate uuringuteni lapse ja täiskasvanu maailmade puutejoonel. Magususse langemisest päästab Lindgreni siingi talle igiomane muhe huumor.

Ning lõpuks autori kolmas loomingukomponent — muinasjutuline, fantaasiat toitev. On täheldatud, et raamatuga "Mio, mu Mio" pani Lindgren aluse uuele kunstmuinasjutu traditsioonile rootsi kirjanduses. Selles on eriliselt rõhutatud eetiline sihiasetus. Ta ise on seoses "Mio"-raamatuga öelnud:

"Oleksin tahtnud, et minu muinasjutt suudaks vähemasti mõnesse väikesesse lapsehinge pookida eluaegset jälestust selle kõige hullema olemasoleva tõu, pahasoovliku võimuinimese vastu.

Võimuinimene, nojah — Pipi Pikksukk on samuti võimuinimene, kuid ta on rüütel Kato täielik vastand. Tema on võimuinimene, kes soovib head. Bertrand Russelli kinnitust mööda pühenduvad lapsed oma fantaasias unistustele võimust. Nad ise on täiskasvanute suhtes püsivas allajäämisseisundis, sestap ongi nende soovunelmateks unistused võimust. Pipi rahuldab laste võimuunelmaid, usun, et selles peitubki tema populaarsuse võti. Kui mul Pipi kujuga üldse on olnud mingit erilist taotlust peale noorte lugejate lõbustamise, siis on selleks soov näidata neile, et on võimalik evida võimu ja seda mitte kuritarvitada, sest kõigist kunstidest siin elus on just see kõige raskem."

Muide, võimu ja selle kuritarvitamise juurde pöördub Lindgren oma intervjuudes korduvalt tagasi. Eriti seoses "Vendade Lõvisüdametega", milles raamatu must deemon Tengil on rüütel Katoga võrdne absoluutse kurjuse kehastus. Jah, oma eetilist programmi viib Lindgren ellu lapidaarselt, põhilise lugeja vastuvõtuvõimet arvestades. Kuid suur anne lisab käsitlusele elegantsi. Nõnda ei tarvitse ka täiskasvanud lugejal tema raamatuid uuesti kätte võttes enamasti iseennast infantiilsuse pärast häbeneda.

Teiseks maailmakuulsaks autoriks rootsikeelses lastekirjanduses on viimaste kümnendite jooksul tõusnud Muumitrolli looja Tove Jansson, kes samuti on tänaseks ka eesti lugejateadvusse sügavasti juurdunud.

Temast järgmises "Sirbis".

PÄRAL

Ursula Calenberg. Heimkehr. Eine Baltin erlebt zum erstenmal seit 52 Jahren ihre Heimat Estland. "Eesti Raamat", Tallinn, 1993. 64 lk.

Harva ilmub eesti kirjastustelt võõrkeelseid raamatuid, igal juhul, kui mõelda võõrkeelse originaali esmatrükke, on raske midagi meenutada. Baltisaksa kirjavara tutvustamine tõlgete vahendusel on visalt ja vaikselt edenev töö, mis praegu veel ülevaatlikku pilti ei loo. Nüüd äkki on mõlemad tingimused ühe raamatu puhul täidetud. Esmapilgul liigitub uudisteos nn. kodukohakirjanduse hulka, mis on baltisaksa kultuuris laialt levinud nähtus. Samas tundub, et emotsionaalses mõttes on raamatu haare avaram. Proosalõikudest, etüüdidest, mälestustest, luulest ja pöördumistest koos seisva raamatu käivitab ajalooline murrang, mis toob kaasa autori tagasipöördumise sünnimaale, omamoodi uue ja samas lõplikuna mõjuva enesemääramise. Pr. Calenberg kirjutab luuletuses *"Bitte einer Baltin"*: *"Nun jagst die Furcht Du wieder ihnen ein/und wertest selbst den Namen ab, den wir gelebt: Gorbatschow!/Schon über fünfzig Jahr war ich nicht daheim,/doch liebe ich mein Land wie keines auf der Welt,/ich bitte Dich: Gib meinem Land die Freiheit,/so bist Du endlich Wieder unser Friedensheld!/Mein Land ist Estland!"* Äärmiselt selge pöördumine, mis väljendab siirast usku maailmapoliitika humaniseerumisse, autor näeb oma kodumaa ja iseenese saatust ennekõike selles kontekstis. Tagasipöördumine kodumaale on autorile kui ammu ihaldatud kingitus, saajarõõm on raamatus koguni sedavõrd valdav, et on põhjuseks ka kriitilistele hoiakutele. Sõna "tagasi" omandab seejuures eriti suure kaalu, sest kodumaa kutse võrsub eriti jõulisest lapsepõlvemälestustest: *"Über meiner Kindheit lacht die Sonne;/ich sehe Blumen, einen Bach und weites Grün,/gesäumt von Bäumen."* (*"Für Mutti".*) Või vaadakem luuletust *"Heimatlos (Lied einer Baltin)"*: *"Ich habe keine Heimat mehr/ich bin ein Blatt im Wind/Als ich mein Land zulezt gesehen/war ich ein Kind."* Naasmine kodumaale on ühtlasi vaimseks teekonnaks lapsepõlve ja selles mõttes kohtuvad pr. Calenbergi raamatus kaks isiksust, me võime jälgida nende suhtlust ja lähenemist. Võtmesõnaks kahe mina dialoogis on "armastus": *"/—/Liebe gehört meinem Geburtsland Estland in seiner wunderbaren Schönheit, und Heimat bleibt dies ferne Land mir für immer."* Lapsepõlvest sirguv mina veetleb ja mõjutab küpses eas daami isiksust ja nad sõlgitavad vastastikku autori asukohta siin päikese all. Nõnda ei ole Eesti konkreetseid olusid puudutav aines eestlasele eriti oluline. Teisalt on ilmne, et pr. Calenberg on siiski naasnud kaugelt võõrsilt ega ole eesti elu nüanssidega enesestmõistetavalt kursis. Näiteks tundub vahel, et pr. Calenberg tahaks näha abstraktse humanismi sirgjoonelist ellurakendamist seal, kus eesti olud eeldaksid kompromislikke lahendusi. Usutavasti on autor enesega kaasa toonud terve kompleksi saksa ühiskonna hoiakuid. Iseenesest huvitav. Raamatu stiili ja muude kirjanduslike kvaliteetide üle ei ole ma siinkohal ilmselt parim otsustaja. Meeleldi tahtnuks ses suhtes konsulteerida Maimu Bergiga, kes alles hiljaaegu Saksamaal värskeid kogemusi korjas, kuid ei saanud teda kätte. Suvi. Ja lõpuks ühest tähelepanekust: Balti-Saksa kohalolu Eestis muutub üha tajutavamaks, eesti ellu sisenevad seda päritolu vanad suguvõsad, ärimehed, intellektuaalid, diplomaadid jne. See on juba mõnda aega tuntav, ent laiemale avalikkusele veel mitte eriti teadvustatud protsess. Miks mitte oletada baltisaksa kirjanduse taasvõrsumist Eestis? Seda enam, et eelmisel kümnendil lõid siin tihedamaid kontakte nimelt kirjandusinimestest baltlased ja meie siinne elu, nagu öeldakse, on alles noor.

PEETER KÜNSTLER

RAALI KAITSEKS

Pealkirja all "Raalidest ja võhikutest" "Sirbis" 23. ja 30. aprillil k.a ilmunud kirjutises oli allakirjutanul võimalus polemiseerida Mihkel Mõisniku 18.12.92 "Sirbis" avaldatud kirjutise seisukohtadega. Paraku jäi tookord ruumi puudusel välja raaliterminoloogia tuuma — terminite *raal* ja *arvuti* vahekorda ning kasutamist puudutav osa. Olgu seda tehtud nüüd siin.

Leian et *raal* on väga hea termin ja väärib senisest rohkemat kasutamist.* Kahjuks pole Mihkel Mõisnik oma ülal osundatud kirjutises süvenenud minu argumentatsiooni termini *raal* kasulikkusest ingl *computer*, sm *tietokone* ja rts *dator* vastena. Ta arvab et pooldan *raali* seetõttu, et "muidu on karta segiajamist taskuarvuti ehk kalkulaatoriga. Põhjendus on lihtne: rootsi ja soome keeles on selleks eraldi sõna."

Niisama lihtne mu põhjendus siiski polnud. Esiteks tasub tähele panna et sidesõna *ehk* tähendab eesti keeles sedasama mis märk = matemaatikas. Seega saab kõnelda üksnes *arvutist* e h k *kalkulaatorist*. Sellist võrdlust nagu MM mulle külge soovib pookida, minu kirjutises ei leidu. Vastupidi — mainisin tookord *taskuarvuti* kõrval teisigi arvuti l i i k e, nt *lauaarvutit*.

Teiseks. Et tõin m u u h u l g a s näiteks rootsi ja soome vasted sõnale *raal*, ei ole mingi omaette põhjendus, vaid eelkõige illustratsioon põhimõttele et on otstarbekas kasutada erinevaid sõnu andmetöötlusmasina ja arvutusmasina tähistamiseks. Seepärast ei pea paika MMi väide nagu püüaks ma "tõestada, et kõige targem on asjade nimetamise loogikat laenata just võõrkeeltest". See "asjade nimetamise loogika" — erinevaid asju nimetada erinevate nimedega — on inimmõtlemises ja igas keeles olemas ilma et seda peaks mujalt laenama.

MM leiab et kuivõrd kogu vaadeldava eriala sõnavara tekib kõigepealt inglise keeles, siis on kõige parem see sealt "muudesse keeltesse üle kanda". Seejuures ei ole ta märganud et inglise keeleski on raali ja arvuti jaoks eri sõnad: esimene on *computer* ja teine *calculator*. Peale eelnimetatu on kasulik neid kahte lahus hoida veel seetõttu et mitmes *raali*programmis (nt "Windows") leidub ühe osana ka *arvuti*. st. alamprogramm mis võimaldab arvutustehteid sooritada.

MM ei ole kuulnud et keegi igapäevatöös andmetöötlusmasinaga kokku puutujaist kasutaks sõna *raal*, vaid "sagedamini tarvitatakse sõnaebardit "kompuuter", ja sedagi teevad tavaliselt ajakirjanikud".

Ometi on erialainimesedki kõnealuse probleemistikuga tegelnud. Igaüks võib ASi (Inglise-vene-eesti arvutisõnastik, Tallinn 1991) sirvides leida kümnete kaupa termineid mis sisaldavad sõna *raal: raalväljatöötus (CAE), raalotsing, raaljuhtimine, raaliga, raalloetav /dokument/, Raalõppe-erigrupp, mikroraalregulaator* jne jne. Sealhulgas põhineb kaks ainealamärgendit *raalil: rg — raalgraafika* ning *rpr — raalprojekteerimine (CAD)*. Tõsi, nimetatud sõnastikus leidub rohkesti ka termineid sõnaga *arvuti*. See on minu meelest üks väheseid ASi puudusi (kuigi senise praksise taustal mõistetav): pole otstarbekas nimetada üht ja sama mõistet kahe erineva terminiga.

Termini *raal* kasuks räägib lisaks juba mainitud põhjustele selle sõna paindlikkus sõnamoodustuses — saab nt eristada nimetavalise liitumise tähendust 'vahend' (*raal*õpe = õppimine raali abil) ja omastava liitumise tähendust 'tegevusobjekt' (*raal*iõpe = raali enese tundmaõppimine). Seda võimalust ei anna *arvuti*, sest nimetava ja omastava käände kuju langeb ühte.

Raalinduse kiire areng on pealegi juba tekitanud olukorra kus l i s a k s *taskuarvutile* läheb tarvis terminit *taskuraal*. Esialgu kaalub niisugune andmetöötlusmasin 300g — 1 kg ja sisaldab kuni 40 MB jäikplaati, kuid pole kahtlust et peagi kaal väheneb ja mälumaht kasvab. Inglise keeles nimetatakse seda *sub notebook*, mis ei tarvitse eesti keeles *allmärkmik* olla. Seevastu *märkmikraal* oleks mõeldav. Seejuures pandagu tähele et eestikeelset terminit on vaja ka ingl *notepad* (lihtsam kirjutusalamprogramm) vasteks, milleks AS on andnud just *märkmiku*.

Samal ajal on veidi suuremate kaasaskantavate raalide üldnimena inglise keeles levinud *notebook* ('märkmik') lisaks *lap-top*ile. Viimase vasteks pakub AS tõlkelaenulise *süle*arvuti. Oleks ju mõeldav küll kõrvuti *lauaraali* ja *taskuraaliga* kasutada terminit *süleraal*. Selle mõneti süleloomaga seostuva nimetuse asemel võiks siiski kaaluda asjalikumalt kõlavat terminit *klappraal* — kõiki neid kantavaid raale iseloomustab klapina kinni ja lahti käiv kuvariosa. (Vrd nt *klapptool*.)

Mainitagu et ASis on eristatud kaht sõna *computer* tähendust järgmiste vastetega:

computer 1 — arvuti;

computer 2 — raal, elektronarvuti, kompuuter.

Et mitte sattuda ajakirjanike (ja ASi koostajate) kõrvale süüpinki "sõnaebardi *kompuuter*" tarvitajana, võiksid meedikud mh võtta omaks termini *raaltomograaf*. (*Raaltomograaf* ongi meedikute ringkonnas tarvitusel — **toim**.) Sellegipoolest pole arvatavasti võimalik leida mõistlikku põhjendust, miks MM halvustab sõna *kompuuter*, samas soojalt soovitades sõnu *diskett ja tankett*.

Kokkuvõttes: *raal* on hea ja vajalik sõna mille kasulikkuse üle tasub järele mõelda.

*Autori kirjavahemärgistus muutmata. — Toim.

PEEP NEMVALTS

KIRI TOIMETUSELE

Vanu lugemata jäänud "Sirpe" sirvides jäi pilk peatuma 23. aprilli keeleleheküle rubriigil "Keele häbipõst". Hämmastusega lugesin sealt, et häbi-häbi tehti lehemeestele, kes Fiesta '93 esinejaid tutvustades esitlesid üht osavõtjat kui TUDD TILLEMANS'i, pidanuks aga olema TOOTS TILLEMANS.

Lugesin ega uskunud silmi. Olen aastakümneid arvanud, et maailmakuulsa suupilli- ja kitarrivirtuoosi nimi on TOOS THIELEMANS. Kontrollisin ennast igaks juhuks ning mälu ei olnud petnud.

Meenus ammukuuldud anekdoot. Mees tuleb Perekonnaseisuametisse ning teatab, et tahab nime muuta. "Mis teie nimi on?" pärib ametnik. "Kustav Julk," teatab mees. Ametnik naerab: "No muidugi peate saama nime muuta. Millist nime te siis soovite?" "Andres Julk," vastas mees.

Keelekülje toimetajale edasiseks jõudu ja õnnelikumat kätt soovides

USTUS AGUR

KEELE HÄBIPOST. JUUNI—JUULI

● "Õhtuleht" 02.06., allkirjata, "Õllepruulijad oma liidus": "Eesti Õlletootjate Liidu asutajaiks on Saku, Tartu, Pärnu, Viru, Viru-Nigula, Karksi ja Saaremaa **õlletehased** (pro õ l l e t e h a s)." Mitmus pole siin omal kohal — igas nimetatud kohas on ju vaid üks õlletehas! Vene keele mõjul on see viga üpris laialt levinud.

● "Õhtuleht" 03.06., Tõnis Erilaid, "Juhtkirja asemel: 3. juuni": "Eriti täna, kui süvise tellimisaja lõpuni jääb **loetud arv päevi.**"

● "Eesti Ekspress" 23.07., toimetuslugu "Kodanik Inna vanaisa veri": "...ajal, mil kümned eestlased murdsid pead, kuidas passisaamist kiirendada, kulus Innal vaid **loetud päevi** oma kodakondsusõigsuse tõestamiseks." — Sulaselge vene keel eesti keele kuues! Eesti keeles selline väljend puudub. See viga vohab teabevahendeis ka "loetud tundide, minutite ja sekundite" näol.

● "Õhtuleht" 04.06., Peeter Võsa, "Sadam, kus viikingid röövretkedele sõitsid...": "Sadama direktori sõnul on **nüüdseks** meie meri vaba..." (pro "on meie meri n ü ü d vaba"). — "Nüüdseks", ka "praeguseks" ja "tänaseks", mis on lausa moesõnadeks saanud, tulenevad kõik venekeelsest väljendist "k nastojaštšemu vremeni".

● "Rahva Hääl" 08.06., Lembit Rattus, "Välislehtedest": "Lihatootmine Leedus **langeb** otse silmade all..." — Lihatootmine muidugi v ä h e n e b, küll aga võib väljaande maine langeda.

● "Õhtuleht" 10.06., Made Laas, "Eesti Televisioonis toimuvad muudatused": "Päästaks see, kui inimestele paremini selgeks teha, millised on selle *game*'i **mängureeglid** (pro "selle mängu mängureeglid")." — Topelt ei kärise? Õige olnuks siiski "selle *game*'i reeglid", veel parem aga: "selle m ä n g u r e e g l i d".

● "Sirp" 11.06., Elle Anupõld, "Aga Tallinna Kunstiülikool?": "Praegu on **mõnedel isikutel** kavas..." — Rikkumata eestlane räägib ja kirjutab ikka m õ n e s t i s i k u s t, mitte mõnedest isikutest.

● "Õhtuleht" 11.06., Ille Grün, "Kuninganna sünnipäeva pidamisel tuleb arvestada ka kohalikke kombeid...": "Kaks nädalat pärast minu ametisse määramist **olid** (pro o l i) Eestis kaks meie orkestrit." — Ikka ja jälle vene keele eeskujul! Eesti keeles nii ei öelda, küll aga näiteks "... o l i d Eestis meie o r k e s t r i d".

● Samas lehenumbris, Verni Leivak, "Vanalinna päevade korraldajad leiavad, et üldjoontes läksid need täie ette": "Telefon vaikis ning tema isiklikku **vahelesekkumist** (pro s e k k u m i s t või v a h e l e s e g a m i s t, v a h e l e a s t u m i s t) ei vajatud." — Viga, mis ei taha kuidagi kaduda!

● "Õhtuleht" 15.06., Ille Grün, "Saaremaa monopol on murtud — nüüd saab ka Tallinna meritsi bensiini tuua": "Oli kaks valikut: kas **ümbertöötlemis**tehas või terminaal." — Taas vana viga — peab olema ü m b e r t ö ö t a m i s- või t ö ö t l e m i s tehas.

● ""Rahva Hääl" 19.06., Natalja Weeber, "Mõrvarid teada": "Narva politseiprefektuur tegi kindlaks, et **kaks kalurist venda tapsid** kaks varem kohtu poolt karistatud meest." — Väljendus lonkab: järgmisest lausest selgub, et tapjad olid hoopis kaks kohtu poolt karistatud meest, kes tahtsid saada võrgud ja paadi endale.

● ER päevakaja 30.06.: "15. juunil **naases** Venemaa ülemnõukogu delegatsioon..."

● ETV "Aktuaalne kaamera" 01.07.: "Saksamaalt **naases** eile ka Eesti Panga president Siim Kallas." — Nii et muudkui ikka "naases" ja "naases"...

● "Teleleht" nr. 10.28. juuni — 4. juuli 1993, Aira Tammemäe vestlus Maire Aunastega "Ainult mitte rahast": **"Osad inimesed** (pro o s a i n i m e s i) on maailmale avatud, teised ei ole."; "Ei, miks ei huvita, Muidugi huvitab, aga ainult **läbi** selle, mis ma teen."

● ETV 01.07., Lembitu Kuuse, reportaaž Venemaa-Eesti korvpallimatšist EM-võistluste veerandfinaalis Münchenis: "Aga **läbi** tema (Sergei Babenko) käib mäng." — Nii et ikka "läbi" ja "läbi", mitte aga palju loomulikum **"k a u d u"** vms.

● "Õhtuleht" 09.07., "Ah, olla Inglismaal näitleja..." (Ainaga vestles Kersti Tarien): "See etendus, kus ma peaosa mängisin, oli Gogoli **"Kasuka"** (!) järgi tehtud..." — Eestlased tunnevad Gogoli "S i n e l i t", ja kui seda ei tea Inglismaal õppinud daam, võiks intervjueerija teda parandada.

● Sama leht, Gitte Vanamölder, "Teatri asemele Ameerika ärikeskus?": "Linna peaarhitektil oli tehtud projekt, millest oli teadlik ka J. Saarniit. Pöördusime **teatud** härrasmeeste poole, et nad selle asja **lõpetaksid**." — Lugejal tõusevad juuksed püsti. Ta arvab, et **teatud härrasmehed** on palgamõrvarid. Tegelikult mõtleb kirjutaja (eespool) mainitud härrasmehi, peaarhitekti ja J. Saarniitu. Jumal tänatud!

● "Hommikuleht" 12.07., Rein Muru, "Samantha Fox esitas klassikalise partii": "Ja tõepoolest, nii mõnegi teise lauljatari **püst** oli silmatorkavam kui salestunud Samantha oma." — Püstihull lugu Samantha b ü s t i g a!

● "Päevaleht" 13.07., Vadim Rõuk, "Vabadussõjalaste mässuplaan. Mõningaid täpsustusi": "...J. Laidoneri **kanditatuur** vabadussõjalaste riigivanema **kandidaadi kohale** oli... tõenäoline..." — K a n d i d a t u u r kandidaadi kohale? Või oli tegemist kandideerimisega ikka riigivanema, mitte riigivanema kandidaadi kohale?

● Sama ajaleht, Kaidi Klein ja Annika Koppel, "Rock Summer: pilk pühapäeva ja tagasi": "**Phoreper** People"... "Küsimuse peale uimastitest (inglise keeles **drogs**)..." "Mama's Boysi välja vahetanud House of **Gamesgi**..." — Daamid on hädas inglise keelega. Sõnu *phorever* ja *drogs* see keel ei tunne, on f o r e v e r ja d r u g s. Liiteid *-gi* ja *-ki* ei saa niisama sõnade lõppu summida. Kirjutades *gamesgi*, peaksime kirjutama ka: Kaidi on kena *hamesgi*.

● "Rahva Hääl" 14.07., ETA: "Vabariigi president abikaasaga **sõitsid** puhkusereisile Soome." — Varem arvati, et ainsuses alus nõuab ka ainsuses öeldist. Kas siis ka nii: "Vabariigi peaminister sõitsid autoga Tartusse?" Või on tegu omaaegse saksiku keelepruugi elustamisega: "**Härrased toimetasid, reisisid, kavatsesid, suvatsesid** jne.", kuigi jutt oli ühestainsast mõisa- või muust saksast?

● "Sirp" 16.07., "Minu ema Marlene": "...seadsime end Beverley Hillsis koduselt sisse." — Pigem küll B e v e r l y Hillsis.

● "Õhtuleht" 16.07., kaasanne "Linn", Indrek Kaimer, "Ma olen äärmiselt kena noormees, arvab endast briti muusikatäht Kevin Coyne": "Kunagi meeldis mulle Jane **Burkin**." "**Heavey** metal ja punk... **Heavey** mulle ei meeldi..." — Meile meeldib ka h e a v y (või h e v i) rohkem kui *heavey*. Ja praegugi meeldib Jane B i r k i n.

● Sama ajalehenumbri kuulutusküljel muuseumi- ja galeriikuulutuste kõrval allakukkunud õlapaeltega naisterahva pildil vertikaalselt: © Mystery Enter**price** Group. — Kuna meie firmade nimetustes on saanud heaks tooniks võõrkeelsete sõnade väärkirjutus, ei tohiks imestada, et e n t e r p r i s e' ist ('ettevõte; julgustükk') on saanud mitte midagi tähendav *enterprice*.

● "Õhtuleht" 21.07., Reuter: "Mick Jagger tähistab varsti 50. sünnipäeva": "...mis pakuks konkurentsi "Rolling Stones'i" klassikale, nagu "Satisfaction", "Brown Sugar" ja "Jumping Jack **Flesh**"." — Vististi on tegemist tõlkega vene keelest, seal hääldatakse **flash** nagu "flesh".

● "Postimees" 22.07., Hannes Rumm, "Valitsus on mõistnud raadio välissaadete tähtsust": "...eelarvet koostades ei hinnatud ülekande kulusid **õieti**." — Siinkohal peaks küll õieti ütlema, et ei hinnatud õ i g e s t i.

* * *

Kahetsetavasti on meie häbiposti-sarja sattunud eksitavaid trükivigu (eriti nimedes), millest olulisemad olgu siin õiendatud. Detsembrikuu häbipostis ("Sirp" 22.01.03) pidanuks telekavalehes väljapakutud Vaya Con **Dias** asemel olema Vaya Con D i o s. Veebruari häbipostis ("Sirp" 26.03) peab 02.02. "Päevalehes" olnud "Lech Walesa Richard von **Weizäckeriga" asemel olema muidugi Richard von W e i z s ä c k e r i g a. Ning aprillikuu häbipostis ("Sirp" 26.05) peab osundatud autorinime Jaan-Matti Putting** asemel olema Jaan Matti P u n n i n g.

Trükivead trükivigadeks, hoopis kurvem on see, et keelevead ja ebakohad, millele meie lehes ja mujal korduvalt on tähelepanu juhitud, kordúvad kurvastavalt tihti. Ikka ja jälle võime kuulda-näha nuritarvitusi nagu "**osadel** juhtudel", "**osad** inimesed", "**läbi** komisjonide", "**läbi** parlamendi", "**loetud" päevad", "naases** kodumaale", "**ümber** töödelda", "**ette** ennustatav" jne. jne. Ühtviisi eksivad nii ajakirjanikud kui ka poliitikud, nii prominendid kui ärimehed, nii tippjuhid kui tavalised ametnikud. Nukraks teeb, et mitte kuidagi ei taheta oma emakeeleoskust parandada.

MINU EMA MARLENE 7.

KIRJUTA MINUST. SEDA RAAMATUT KIRJUTADA OSKAD AINULT SINA. KOGU TÕDE. AGA ALLES PÄRAST MINU SURMA.

Marlene Dietrichi kirjast tütrele.

MARIA RIVA

(Algus "Sirbis" nr. 28)

*

Kui ma toda raadioteadet esmakordselt kuulsin, arvasin algul, et tegemist on Orson Wellesi mõne õudusloogа, aga asi kõlas siiski liiga loomutruult. Helistasin emale. Oli pühapäev, ja ta oli usinasti ametis vähitoidu valmistamisega. Oli pahane, et ma polnud veel kohal, sest minu ülesandeks oli loomakeste puhastamine.

"Mis? Nad on laevu pommitanud? Ometi ükskord! Oli jaapanlasi vaja, et ameeriklased aru pähe võtaksid! Tore! Nüüd nad hakkavad võitlema! Nüüd on varsti kõik möödas nagu viimase sõja ajal, kui ameeriklased sõtta astusid, aga see oli enne mind. Too veel võid, kui sa tuled. Oh — ja kus see Pearl Harbour õige asubki?"

Hollywood astus omal viisil sõtta ja tegi silmapaistvalt head tööd. Oli aasta 1942 ja realism vajalik. Minu emale tulid kasuks varased Berliinis saadud varieteekogemused. Ta sõitis igale poole ja tegi kõike kaasa — tegi lahedat nalja koos Charlie McCarthyga, läks kaasa improviseeritud tantsutruppidega ja laulis, millal iganes teda paluti seda teha. Kui esimesed haavatud Pearl Harbourist pärale jõudsid, osales ta kiiruga kokkuseatud haiglaesinemistes. Teda peeti "heaks kamraadiks", "täitsapoisiks" ja "tõeliseks sõduriks", ja ta nautis seda kõigest südamest. Ta alustas oma elu suurima rolli õppimist — ja nimelt "vapra sõjaetendaja" oma —, ainult et ta seda ise veel ei teadnud.

"Normandie", mis Teise maailmasõja algusest peale oli sunnitud New Yorgi sadamas ankrus seisma, kaotas oma luksusliku interjööri ja sisustuse ning pidi sõjalaevaks ümber ehitatama. Seejuures tekkis tulekahju, laev vajus külili ja uppus. Meile, kes seda laeva armastasime, oli see nagu surmajuhtum perekonnas.

* * *

Suhkrut ja kohvi hakati toidutšekkidega andma. Ei olnud enam kalleid filmiesietendusi. Sada filmitähte läks Washingtoni, et alustada kampaaniat üle ühe miljardi dollari suuruse sõjalaenu toetamiseks. Tyrone Power läks merejalaväkke, Henry Fonda sõjalaevastikku ja Bette Davis oli koos John Garfieldiga nii palju raha kokku kerjanud ja laenanud, et nad said avada "Hollywood Canteeni". Esimese poole aasta jooksul oli neil 600 000 külastajat. Seitse õhtut nädalas tervitati siin noori kodunt kaugel olevaid poisse ja anti märku, et neid pole unustatud. Noorele mehele, kes ootas Vaikse ookeani rindele saatmist, servoeris siin kohvi Anne Sheridan, pakkus singisändvitše Alice Faye ja berliini pannkooke Betty Grable. Siin sai tantsida Lana Turneriga Tommy Dorsey orkestri saatel, Ginger Rogersiga džiterbugi keksida Glenn Milleri orkestri rütmide järgi või Rita Hayworthyga Benny Goodmani taktis läbi saali keerutada. Siin oli võimalik ka Bogarti, Tracey ja Cagney'ga juttu ajada, lasta endal ninast muna välja tõmmata Orson Wellesil ja kindlaks teha, et Veronica Lake'il oli tõepoolest juusteloori taga peidus ka teine silm.

Euroopast tulnud abilised eelistasid köögitöid. Hedy Lamarr määris sadu võileibu, Dietrich, kitsas kleidis ja šikilt seotud pael juustes, nühkis keedupotte, käsivarred küünarnukini pesuvees.

"Canteenis" astusid kättesaamatud "jumalad" hõbedaselt linalt alla ning muutusid lihast ja verest inimesteks, keda võis käega katsuda. Noortele meestele avaldas see sügavat mõju. Argipäeva toodud staarid minetasid oma jumalikkuse ja neid võis armastada! Garbo ei ilmunud iialgi "Canteeni", millest oli kahju, sest võib-olla oleks see teda langusest päästnud. Äraarvamatu, täiesti intuitsioonil põhinev tuulelipp Dietrich aga tundis oma eksimatu instinktiga ära võimaluse, mis tema kuulsust lõpuks 30 aasta võrra pikendada aitas.

Gabinil polnud midagi selle vastu, et mu ema nii palju aega seda laadi tegevuse peale kulutas. See, et Gabin end autsaiderina, kasutu välismaalasena tundis, tulenes ennemini suurest eufooriast ja rahuldusest, mida "sõjatöö", nagu ema seda nimetas, emale valmistas. Kui ta koju tuli, tulvil lugusid noortest sõduritest, kes teda nii tugevasti olid kallistanud, kelle kasvava erutuse ta ära tundis ja kes oma puhtakspestud nägudega nii kenad olid, neist süütutest kangelaslikkuse lävel seisvatest poistest, kelle viimane tants Marlenega neil läbi sõjakoleduste meeles seisab, siis oli Gabin selle vaimustuse ja emotsionaalse rahulduse peale armukade. Ema aga, võimetu teise inimese meeleolusid diferentseeritult tabama, pahandas Gabini "tujude" üle ja süüdistas teda armukadeduses "oma poiste" peale, sest Gabini ainuke panus sõja heaks olevat "üks rumal film".

Gabinil oli kõigest villand. Tema kodumaa oli allutatud, filmikarjäär Ameerikas ei edenenud. Ta alustas ettevalmistusi, et liituda prantsuse võitlusjõududega, keda de Gaulle Inglismaal eksiilis olles oli ellu kutsunud. Ema nuttis, aga oli kangelaslik. Tema mees, Gabin, tegi, mida ta tegema pidi: "Ta täidab oma kohust." Küllap ta leiab kuidagiviisi tee, mismoodi Gabinile sõjaväljale järgneda. Esialgu aga pidi ta Hollywoodi jääma, sest oli võimatu sõja ajal ilma ametivõimude loata reisida, pealegi oli tal leping "Universaliga". Sellest hoolimata otsis ta otsustavalt teed.

Uhkelt ja õnnelikult marsib Marlene Dietrich, rinnal ordenid, Pariisi vabastamisele pühendatud sõjaväeparaadil.

Nüüd, kui ma emaga taas ühe katuse all elasin*, oli jälle minu hooleks tema kirjavahetus. Gabini armastuskirjade vool ei tahtnud lõppeda.

11. veebruar 1944

"...*Ma Grande*, mu armas, mu elu! Sa oled siin minu juures, ma vaatan Sind: La Quinta, Sina, mina. Ainult sellele suudan ma mõelda. Olen üksi nagu rahvatulvas kadunud laps. Kas on võimalik nii väga armastada? Kas Sa usud, et me ühel päeval jälle saame koos olla, koos elada, meie kahekesi, ainult meie kahekesi...? Kas Sa ootad mind...? Kas see on Jumala tahe, et ma Sind jälle leian, Sind, kõige imepärasemat kõigist naistest?

...Sa oled mu veresoontes, mu veres, kuulen Sind enese sees... Esimest korda tahan Sulle öelda: ma vajan Sind, vajan Sind eluks, sest muidu olen kadunud."

See kestis mõne kuu, kuni lõpuks Gabinilt rohkem kirju saabus, kui neid temale läkitati. Ema uuris välja, et Gabin oli Alžeerias. Kuidas ta selle informatsiooni jälile oli saanud, on üks saladusi, millele ikka seoses Dietrichiga mõeldakse. Rohkem kui kunagi varem oli tal nüüd tahtmine Gabinile lahinguväljale järgneda. Abe Lastfogel oli tsiviilorganisatsiooni juhataja, kes saatis näitlejaid esinema Ameerika sõduritele laiali üle kogu maailma. Mõjukas Lastfogel sai mu ema peamiseks rünnakuobjektiks. Iga päev helistas ta mehele tungivalt. Lastfogelile avaldas see mõju ja ta lubas teha mis võimalik, et ema suurele soovile vastu tulla — ta austavat Dietrichi julgust ja patriotismi.

Jack Benny oligi juba Euroopasse saadetud, samuti Danny Kaye, Paulette Goddard ja teisigi. Ingrid Bergman sai ülesande veeta jõulud koos Alaskal asuvate väeosadega. Oma väljakutset oodates sõlmis ema "Metro-Goldwyn-Mayeriga" lepingu uue filmi tegemiseks.

Lõpuks sai ema teate, et tema soovile on vastu tuldud. Koos valitud saatetrupiga pidi ta Euroopasse teele asuma, kui leping MGM-iga on täidetud... Talle tehti korraldus ilmuda New Yorki teda läkitava organisatsiooni peakorterisse proovideks enne sõidu algust. Ema oli võidumeeleolus.

Ta pani oma asjad Bekini mööblilattu hoiule, surus mulle nuttes tšeki pihku ja asus teele, et sõda võita.

New Yorgis alustas ema proove. Tema trupp koosnes akordionimängijast, lauljast, komöödianäitlejannast, kellest sai ka tema ümmardaja ja seltsiline, ja noorest koomikust, kes oli juba edukalt esinenud ja kes oli konferansjee, näitleja ja *all-roundman* ühes isikus. Danny Thomas oli ideaalne Dietrichiga koos töötamiseks. Tema huumor ei olnud ropp, see oli tüüpiliselt ameerikalik ja tal oli võime saada hakkama arvuka, vahel taltsutamatu publikuga. Tema noorus ja aukartlik käitumine meeldisid emale kohe. Ta arvestas Dannyga, järgis tema nõuandeid ja õppis nii mõndagi. Danny tegi talle selgeks ameerikaliku koomika rütmi, see ei erinenudki palju ema Berliini huumorist, oli ainult struktureeritum, kuid mitte nii kiire ja salvav. Lihviti esitatud palasid ja koostati programm. Tänu Danny'le muutus Dietrichi trupp distsiplineeritud ja tegusaks kollektiiviks. Proovide vahepeal sai ema mundri, mis oli midagi vahepealset Esimese maailmasõja Punase Risti vormist ja õhusõidu algaastate stjuardesside riietusest. See oli pisut liiga korralik, aga väga praktiline tööks ja sõitudeks maastikuautol. Vaevalt oli mu ema Euroopasse jõudnud, kui ta mainitud rõivastusest loobus ja "õigesse" sõdurimundrisse lipsas. See sobis talle oivaliselt ja et sõjaväes muudki teha oli, siis ei teinud keegi sellest numbrit, et ta oleks pidanud teda rindele läkitanud tsiviilorganisatsiooni riietust kandma. Varsti liikuski ta ainult ordenipaelte ja mitmesuguste auastmemärkidega "Eisenhoweri jakis", mõõdu järgi õmmeldud pükstes, sõdurisaabastes ja -kiivris.

See oli parim osa, mida ta kunagi on mänginud. Ja see oli osa, mida ta kõige rohkem armastas ja milles ta suurimat menu saavutas. Ta korjas loorbereid oma kangelaslikkuse eest, võttis vastu ordeneid ja kiituskirju, teda austati ja respekteeriti. Sõdurite seast töötas ta end üles viie tärniga kindralitemi, veetis oivalise aja ehtsa kangelasena, mille eest teda lõpuks autasustati. Preislanna oli oma elemendis: kogu oma julma sen-

Kaua kestnud romaan Jean Gabiniga oli mõlemale osalisele üks valulisemaid.

timentaalsusega haaras tema saksa hing endasse sõjatragöödia.

Kui Dietrich oma turneest rääkis, võis jääda mulje, et ta tõepoolest armees teenis, et ta vähemalt neli aastat Euroopas viibis, pidevalt tule all ja lakkamatult ohus oli, et ta tapetakse, või veel hullem, et kättemaksuhimulised natsid ta vangi võtavad. Igaüks, kes ema juttu kuulas, oli selles veendunud, sest vahepeal oli ta seda ka ise uskuma hakanud. Tegelikult töötas ta 1944. aasta aprillist 1945. aasta juulini ainult vahetevahel rindeliinil ja tuli vahepeal New Yorki, Hollywoodi ja pärast kas Pariisi või siis oma lemmikkindrali** peakorterisse Berliini tagasi. Eeltoodu ei pea Dietrichi kiiduväärt tsiviilset sõjapanust pisendama, vaid ainult õigesse perspektiivi asetama. Ta oli kartmatu, kangelaslik ja vaimustatud. Aga seda olid ka paljud teised naised ja kunstnikud, ilma et nad selle eest kolme Prantsuse Auleegioni ordenit ja USA autasu "Medal of Freedom" oleksid saanud. Põhjus oli lihtne: Dietrich mängis vahva sõduri osa palju paremini ja oli pealegi veel kuulus ja ilus — see äratas tähelepanu.

Ta rääkis aukartusega oma päevadest "armees" ja jutustas üha uusi lugusid sellest ajast. Nagu ikka tema elus, segunesid tõde ja luule ja lõpuks uskusid teda ka need, kes ise kohal olid olnud ja sellepärast kõike paremini oleksid pidanud teadma. Legend ja loogika siiski nii kergesti ei segune.

* * *

Minu ema imetlevate kindralite soovitusel teatas sõjaministeerium, et miss Marlene Dietrichile on määratud riigi kõrgeim autasu — "Vabaduse medal".

Ta helistas mulle uhkusest ja õnnest nuuksudes: "Kallis, lasen selle sinu jaoks raamida. Nellie läheb peaaegu hulluks väikeste kitsaste punavalgete paelakeste õmblemisega, mida ma nüüd oma kostüümide revääril tohin kanda. Ja on ka väike medal, mida ma pidulikel puhkudel võin kasutada — peale ametliku suure. Enamasti saavad lapsed päranduseks oma isa medalid — sina saad selle oma emalt!"

* * *

"...Oh, juba jälle sain ühe neist "professorite raamatutest". Keegi ameerika fänn saatis. Jälle täis sügavamõttelist tähendust. Mida Jo ühe teatud võttenurgaga ütelda tahtis või mina mingi pilguga mõtlesin. Tavaline jama. Kust nad kõik oma ideed võtavad? Igaüks arvab, et on midagi uut avastanud. Kogu see jahmerdamine "tõelise" tähenduse ja Freudi ümber. Meie tegime ühe filmi ja siis veel ühe. Ja nüüd arvavad kõik, et see on kunst. Milline lollus! Sulle makstakse filmi tegemise eest. Kui see hästi läheb, võid veel teise teha. Kui ei lähe, pole sa enam pennigi väärt. See on äri, mitte kunst.

Sa teed oma tööd, selleks oled sa olemas... Et oma tööd teha. Kui sa midagi ei tee, pole sa head palka, mis nad meile maksavad, ära teeninud. Kas Lendl või see saksa hobune, sa tead küll, keda ma mõtlen, see, kes tennist mängib ja oma isast vaimustatud on, kas neile maksetaks miljoneid, kui nad halba tennist mängivad? Muidugi mitte. Aga keegi ei kirjuta raamatut selle kohta, mida nad tegelikult tahavad öelda eestkäelöögiga, või milline on pallingu seksuaalne mõte. Miks nad filmidest üha suurt mõtet otsivad? Miks ikka minu juurest? Põhjus, miks ma "Marokos" frakki kandsin, oli, et Jo tahtis mu jalgu varjata. Nägin suurepärane välja ja ameeriklased said šoki... "Entehrt" ("Teotatud") kohta ei räägitud sõnagi. Ma ei teinud midagi šokeerivat, välja arvatud ehk stseenis, kus ma šifoonsalli mõõgatipu otsa ajasin. See oli erutav ja seda mäletatakse ja selle üle räägitakse! Tähendus! .. Idioodid! Töö, muud ei midagi. Sellest pead sa oma raamatus kirjutama. Näita neile, mis on oluline!".

*pärast lühikest, ebaõnnestunud teismelisteabielu (tõlk.).
**langevarjurite divisjoni komandör kindral James Gavin (tõlk.).

Saksa keelest tõlkinud
URSULA PÕKS

ÜKS LONDONI-KOGEMUS

17.—31. juulini viibis Londonis täiendõppel Noorsooteatri näitleja ANU LAMP.

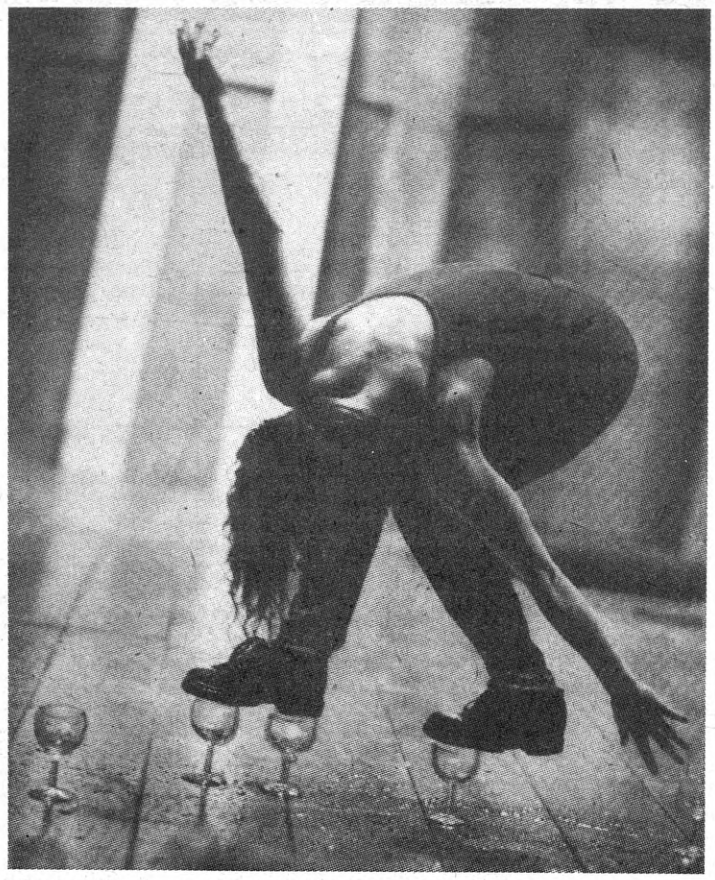

Uks tund National Theatre i stuudio liikumisklassis

Mis õpe see oli?

See on programm, mida aastast 1984 korraldavad Royal National Theatre' režissöörid Ameerika näitlejatele, et neid emamaaga siduda. Mullu kutsusid leedulased Kuningliku Teatri režissöörid enda juurde workshop'ile, seal tekkis inglastel idee kaasata oma täiendõppesse ka Ida-Euroopa näitlejaid. Tänavu olidki kutsutute hulgas neli Ida-Euroopa näitlejat, neli inglast (osalesid samuti esimest korda) ja kaksteist ameeriklast.

Kuidas teave üritusest meile jõudis ja kes tegi valiku?

Sorose fondi kaudu. Naisnäitlejatel tuli kassetti lugeda Viola monoloog Shakespeare'i "Kaheteistkümnendast ööst", meestel üks Macbethi monoloog. Ida-Euroopa kandidaate oli 36, valiti kaks rumeenlast, üks horvaat ja mina. Eelduseks oli inglise keele oskus.

Mida Londonis õppisite?

Päevad olid pikad. Enamasti üheksast üheksani või siis üheksast kuueni, et saaksime teatrit näha. Programm koosnes erinevatest klassidest — liikumine, mis põhines Labani õpetusel, hääl, laul (eraldi Brechti laulud), arhetüüpide ja maskide õpetus ning ajajärkude draama klassid (kreeka tragöödiad, Shakespeare, John Ford ja inglise nüüdisdraama). Siis oli veel üks põnev klass, mis tegeles teksti analüüsiga ja mille nimi oli "Kirjavahemärkideta tekst". Istusime ringis, igaühele anti Shakespeare'i tekstidega lehed, valged pooled ülespoole, kusjuures me ei teadnud, millise näidendiga on tegemist ega seda, kas tekst on kirjutatud värsis või proosas. Märguande peale pidi üks näitleja pöörama lehe ümber ja hakkama momentaanselt teksti lugema. Tekst oli kirja pandud ilma kirjavahemärkide ja suurte algustähtedeta ning värsiridu arvestamata — lihtsalt üks pikk lause poole paberilehe ulatuses. Näitleja pidi sealt välja lugema mõtte. Esimese eksimuse peale tuli tekst tagasi pöörata ja järgmine väljavalitu alustas omakorda proovimist. See oli väga põnev kogemus. Loeti välja uskumatult erinevaid mõtteid. Ja mõneti oli see kokkuvõte kogu stuudiumist, sest tekstidega töös lähtuti eelkõige sõnast ja kõikides klassides jõuti nii või teisiti Shakespeare'ini välja. Praktilises töös pöörati väga palju tähelepanu partneritunnetusele.

Kas sealsetes töömeetodites oli teile midagi uudset?

Loomulikult oleme õppinud neidsamu asju; võib-olla töömeetod on olnud pisut teine, aga tulemus on enam-vähem sama. Mingid asjad — mingid väga lihtsad nipid, väga lihtsad harjutused — olid aga sellised, mida ma ei ole õppinud ja mida võiks meilgi teha.

Millised suhted tekkisid teiste kursuslastega?

Enne oletasin, et kindlasti suhtlen teiste Ida-Euroopa näitlejatega, sest tuleme samast süsteemist. Rumeenlastega tekkis aga nagu mingi barjäär — nad ise hoidsid eemale; rääkisin küll horvaadiga, kellelt oli huvitav kuulda otsest infot sealsete sündmuste kohta. Üllatuslikult hea vahekord tekkis hoopis ameeriklastega: seni oli mu ettekujutus ameeriklastest stereotüüpne. Meile meeldisid teatris ühed ja samad tükid, samu asju pidasime ka halvaks. Tajusin veel kord, et teatrikeel on universaalne.

Inglased olid muidugi reserveeritumad, kuid kõik neli olid põneva mõttemaailmaga ja tundusid ka näitlejatena mulle väga huvitavad. Üks neist tunnistas, et temale olevat olnud põnev see meetod, kuidas mina töötasin. Inglise näitleja olevat väga emotsioonivaene selles mõttes, et tal olevat raske saada oma keha kaasa töötama. Meie teatrikool tundus talle väga "füüsilisena". Inglased ise ütlesid, et teatud mõttes on neil „Shakespeare'i raskem mängida kui keevaverelistel itaallastel.

Kas nad kutsuvad ka tuleval aastal idaeurooplasi?

Jaa, nad ütlesid, et see oli neile väga huvitav kogemus. Mul oleks kohutavalt hea meel, kui ka keegi teine Eestist sinna saaks.

Küsis MARIS BALBAT

ANDRES ILD 50

Pühapäeval saab 50-aastaseks "Endla" näitleja ANDRES ILD. Sünnilt pärnakas, on ta "Endlas" mänginud juba ligi 30 aastat (täpsemalt aastast 1964), osade koguarv on lähenemas 90-le. Võrdse eduga on ta esinenud traagilistes rollides, komöödiates ja muusikalides, sekka ka filmides ning telelavastustes (nimiosa "Tuglase elus"). Praegu on A. Ildil käsil Sassi roll R. Adlase Tammsaare-tõlgenduses "Armastuse võimalikkusest Vargamäel" ("Tõe ja õiguse" V osa järgi), täna astub ta publiku ette doktor Rankina Joe Ortoni farsis "Püksid maha!". Kuna Andres Ild ise on arvamusel, et 50-aastasel noormehel veel juubelite tähistamisele mõelda ei passi, avaldame koos õnnesoovidega Kalju Pruuli foto lavastusest "Käbi kukub", milles Andres Ild esineb eaka tööstusmagnaadi soliidses rollis ja grimmis.

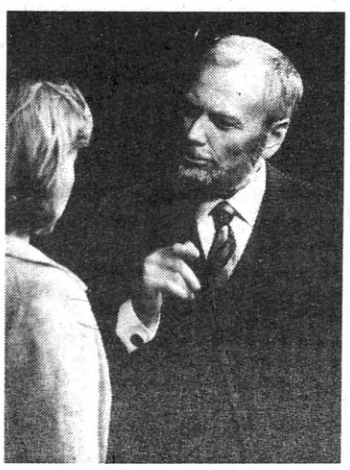

RAUL MEEL

JA LÕPMATUS

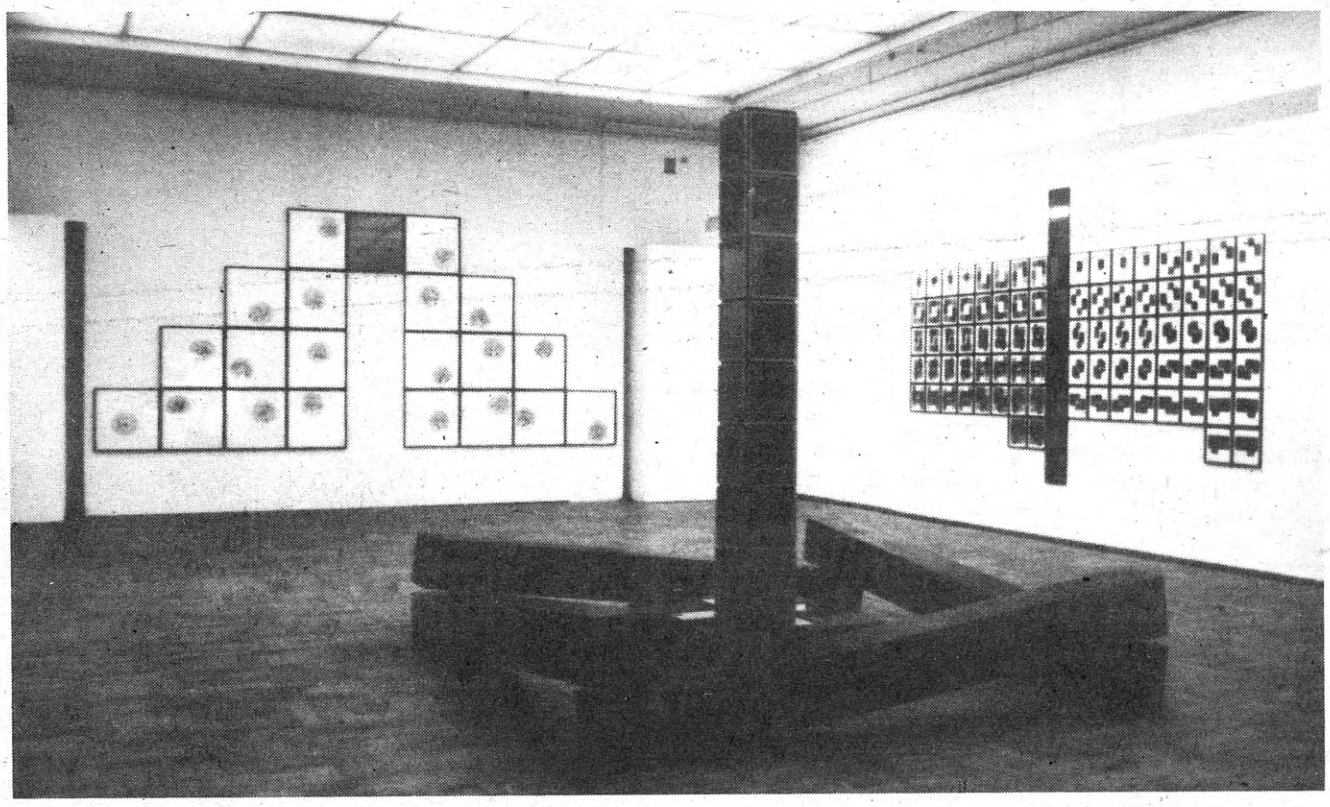

Foto: KALJU SUUR

Vaadates praegu, aastal 1993 Raul Meele suurnäitust Kunstihoones, imetlen eelkõige tema kunsti tugevust ja universaalsust. Raul Meel oleks nagu väljaspool aega ja kunstipoliitikat; talle ei lähe korda ükski jagelus ja ta ei näi oskavat isegi karta oma positsiooni pärast, kui üldine kunstimaitse suundub ilmselgelt kuhugi mujale. Raul Meelele ei lähe korda ka XX sajandi kunsti- ja ühiskonnaajaloo suured klassifikatsioonid — ei modernism ega postmodernism. Need muutuvad tema kunsti kõrval vaid tühisteks sõnakõlksudeks, spekulatiivseteks ajutisteks väljamõeldisteks. Mis sest, et kunstniku esteetika pärineb ju tegelikult modernismist, mis sest, et modernism on praeguseks oma töö teinud ja ummikus ja on endast maha jätnud portsu võlgu, millega noorem põlvkond peab toime tulema. Raul Meel trükib rahulikult oma 1970. aastate kuulsaid seeriaid teistkordselt ("Rahvalauliku jorutused" 1977, 1989; "Mängu väljad" 1970, 1991; "Taeva all" 1973, 1993) ja riputab need Kunstihoone seintele: nad tunduvad praegugi tõesti uhiuuena. Sest see kunst on üleni puhas. Ta on tugevasti juurtega oma maa küljes kinni. Mis muu ongi kogu Raul Meele "lihtne" saladus.

VORM

Raul Meele seeriad on üles ehitatud enamasti ülima lihtsuseni redutseeritud vormidele — ring, ruut, ristkülik, kolmnurk — ja ka niisama napile värvigammale. Kunstnik mängib geomeetriliste kujundite, kirjatähtede, värvidega, paigutab neid ümber, nii et kujunditest tekivad süsteemid. Raul Meel on suur süsteemide looja. Iga töö, mida ta maalib või trükib, kuulub mingisse suuremasse perekonda, nii et see või teine pilt pole iial üksinda. Perekondade sees valitseb aga harmoonia, ideaalilähedane demokraatia. Üks töö ei suru teist alla ega võistle välja, dominanti pole. Ometi on iga töö omaette tähtis kui vajalik lüli, et moodustuks tervik. Kui võtta mõni lüli vahelt välja, muutub kogu süsteem vigaseks.

Nii kulgevad Raul Meele teosed ühest seinast teise; tööst töösse toimub ka suuremaid või vähem märgatavaid seesmisi nihkeid. Väliselt võivad tööd olla omavahel sarnased, aga pildi sees toimub pidev muutumine, voolamine. Tegemist on katkematu protsessiga.

Protsessi kulgu väljendab kas pildist pilti oma asukohta vahetav joon või kriips ("Adventus", serigr., 1992/93) või kujund ("Medart", serigr., 1992), nii et tegemist oleks nagu filmilindiga. Peame "lugema" töid kas vasakult paremale või vastupidi, et millestki üldse aimu saada.

* * *

Selline näeks siis umbes välja Raul Meele kunsti formalistlik kirjeldus. Siinkohal kõrvalepõikena veidi märksõnast "formalism".

Abstraktse (aga mitte ainult abstraktse) kunsti käsitlemisel esineb oht pidada kategooriaid, nagu "joon", "pind", "värv", "valgus-vari", "hele-tumedus", "ruum" jne., juba iseenesest ülimalt primaarseks. Tekib mulje, nagu seisneks loomingu ja sellega kaasneva vaevanägemise kogu mõte üksnes "joone" tõmbamises või "hele-tumeduse" konstrueerimises. Muidugi pole ükski kunstnik niisuguse mõttekäiguga nõus, ometi on sellisel käsitlusel taga oma ideeajalooline taust, mis saab alguse Platonist ja edasi saksa klassikalisest filosoofiast. Kui formalistliku kunstiteooria eestvõitleja Clement Greenbergi (1950-ndatel) ning sellele säravaid esseesid pühendanud Susan Sontagi (1960-ndatel, 1970-ndatel) vaatenurk võitis pooldajaid oma ajas, siis praegu see millegipärast enam ei veena. Keda küll erutaks kunst, milles nähakse vaid "joont", "pinda" või "ruumi" — eriti nüüd, mil modernism on niikuinii ammendanud vist kõik vormivõimalused ja osa kunstist esitab juba ambitsiooni ühte sulada filosoofia endaga.

Raul Meele puhul on toodud paralleele Soome vanema põlve abstraktsionisti, auväärse Juhana Blomstedtiga, kelle töid oli meilgi hiljuti võimalus Kunstihoones vaadata. Blomstedti maalid tundusid ometi väga igavad, mida Raul Meele tööde kohta öelda ei saa. Ehk sellepärast igavad, et nad näisid pärinevat liiga otseselt varasema aja formalistlikust kunstikäsitlusest, olles selles mõttes küll omamoodi ausad. Ent ausad ja igavad.

Juhiksin tähelepanu hoopis paljutõotavamale ja avaramale võimalusele kunsti vaadata: Thomas McEvilley tõstab oma raamatus ausse siiani (mitte ainult meil!) põlatud mõiste "sisu" ning vajab selle avamiseks tervelt 13 teesi.[1] Vastukaaluks formalistidele toob ta kunsti "sisu" nagu pagendusest tagasi. Ja mis selgub! Tuleb osata ka kunsti formaalset külge analüüsida sisuna. McEvilley on toetunud Aristotelesele.

SISU

Raul Meele kunst on nagu siinne loodus — ühetasane, ühevõrdne, kus muusikaks on "kestev kohin" (Uku Masing), kas metsa- või merekohin või mesilaste "kestev sumin".

Raul Meele kunst on nagu regilaul — monotoonne, kollektiivselt ettekantav, pikk ja lõputute variatsioonidega, milles üht ja sama mõtet korrutatakse eri sõnastuses kümneid kordi, ilma väsimata, kus eeslaulja on vaid üks hääl paljude seas, mitte ennast esile küünitav solist.

Raul Meele kunst toitub aastatuhandeid vanadest ja ammu järeleproovitud headest arhetüüpidest, mis oma universaalsuses transtsendeerivad Eesti. Nii on Raul Meel korraga eesti kunstnik ja maailma kunstnik nagu Veljo Tormis, kes on Eesti viinud maailma kõige lihtsamate ühehäälsete rahvalaulude töötlustega, nii et meie kaasaegses keerukamas muusikakeeles hakkavad need "ajast ja arust" vanad, teistsuguses olustikus sündinud laulud korraga rääkima meist endist.

Raul Meele kunsti üle valitseb võimas IDEE, mis on rüütatud vaoshoitud, lakoonilisse vormi.

Ja nii me sageli usume tõepoolest: mida vaoshoitum välispidine vorm, seda võimsam ja usaldatavam sisu (Eesti keskaegsete kirikute lakoonilisus võib näiteks külluslike barokkdekooridega harjunud ladinaameeriklasele tunduda ülima vaesusena). Kui aga vaatada meie rahvakunsti ja ka hilisemat professionaalset kunsti, pakuvad seal tihti kõige põnevamat materjali just kunstnike ideed, mis on suuremad kui tegelikkus, samas kui suuri kunstiteoseid endid on ette näidata vähe. Kas või Ado Vabbe, kelle kõige võimsamad ideed on materialiseerunud vaid paaris abstraktses värvipliiatsijoonistuses.

Raul Meele ideed on realiseerunud siiski mahult aukartustäratavas hulgas — kümnetes maali- ja graafikaseeriates, milles igas seerias on sadu töid. Aga siin osutub paradoksaalseks seik, et tema kunsti pole Eestis õieti eksponeeritudki. Praegune näitus Kunstihoones on esimene katse välja panna mingi väike protsent kunstniku üle maailma laiali rännanud loomingust. Nii on tema teosed ise muutunud nagu folkllooriks: kõik me teame ja kujutame ette, milliseid uhkeid sarju ta on loonud, aga keegi pole veel oma ihusilmaga näinud neid pilte üheskoos eksponeerituna. Nendest on liikvel vaid kuulujutt, suuline traditsioon, sest aegade jooksul, erisugustel põhjustel, on nendest ka suhteliselt vähe kirjutatud.

Aga ega me keegi vist Raul Meelt päriselt tunne. Sest Eestis polegi kohta, kus võiks eksponeerida kõiki tema töid. Maja tuleb alles projekteerida ja ehitada, kes teab, ehk saaks sellest siis koguni tempel.

HEIE TREIER

[1] Thomas McEvilley. "Art & Discontent. Theory at the Millennium." McPherson & Co Publishers, NY 1991. Autor on töötanud alates 1969.a. Rice'i ülikoolis, kirjutanud olulisi monograafiaid Y. Kleinist, J. Kounellisest jt., toimetanud alates 1982.a. "Artforumit", on "Contemporanea" peatoimetaja.

ÜHES VÄIKSES EESTI LINNAS,

MILLE NIMEKS OTEPÄÄ,

toimus 15.—24. juulini rahvusvaheline skulptuuri *workshop*. Kui kõrvalepõikena mainida, et ka Kiidil korraldati äsja järjekordne puuskulptuuri töölaager, siis tuleb tunnistada, et just skulptorid on praegu need, kes kohalikku ja tasapindsesse kunstiellu uusi vaatetorne püüavad püstitada.

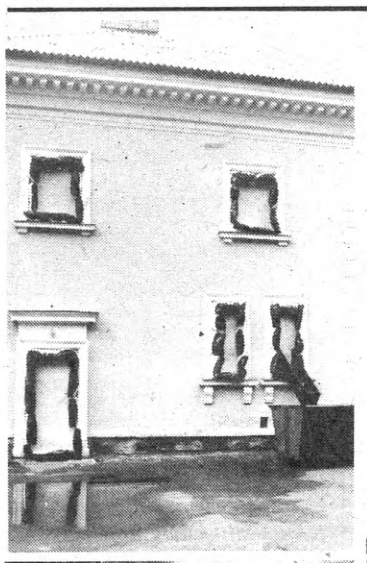

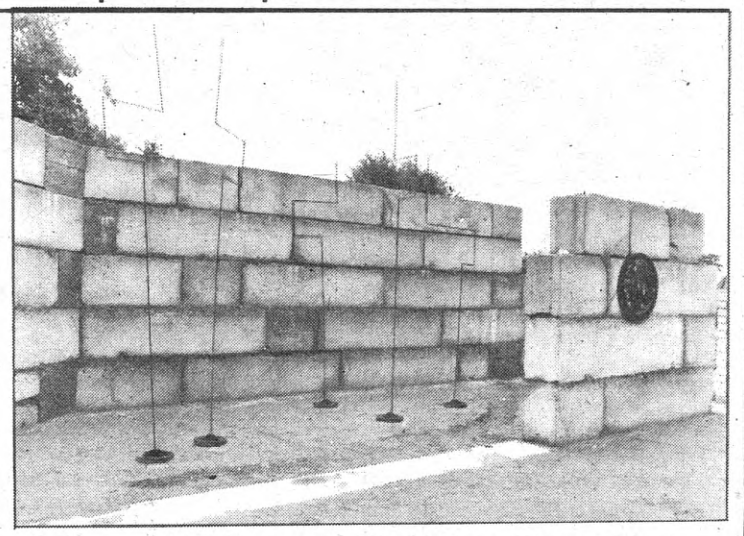

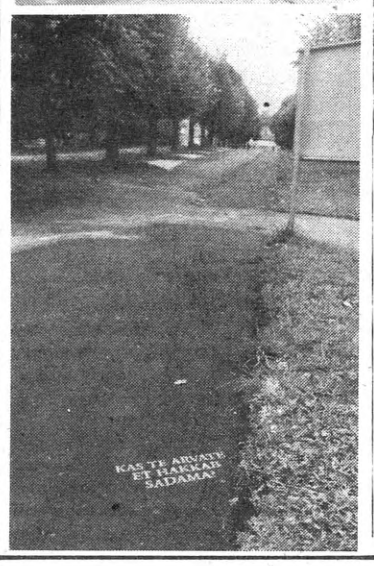

Islandlanna Hulda Håkon maalis Otepää tänavatele esmapilgul tähelepandamatuid, kuid küsivalt aktiivseid tekste (pildil vasakul). Paul Rodgersi (Inglismaa) installatsioon aknaorvadesse topitud ja tõrvatud servadega patjadest "Magusad unenäod on sellest tehtud" (ülal).
Camilla Werenkjöld (Norra) installatsioon ehitusplokkidest ja metallvarbadest "Viis isa, mitte ühtegi last".

*** Otepää ürituse koordinaator, Tallinna Kunstihoone intendant Anu Liivak on nüüd ühe uue ja olulise kogemuse võrra rikkam, kuid alustagem algusest.**

Anu Liivak: See üritus kasvas välja meie skulptorite initsiatiivist — tugevast soovist teha midagi vaimu teritavat. See on muidugi seotud ka skulptuuri positsiooni muutumisega ühiskonnas ja kunstisaalis, n.-ö. postamendilt mahatulekuga (seda üsna mitmes mõttes, ka mahatõukamisega T.K.). Toomas Mikk, Terje Ojaver, Mare Mikof tulid ettepanekuga minu juurde, andsin nende survele järele...

*** Ja?**

...hakkasin lappama kataloge, asja võimalikkust uurima. Palju aitas oma nõuga Soome Kaasaegse Kunsti Muuseumi intendant Maaretta Jaukkuri, rahalist tuge saime Põhjamaade Ministrite Nõukogult, kataloogikulud lubas kanda Sorose Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus.

*** Miks Otepää?**

See oli Põhjamaade Ministrite Nõukogu tingimus — väljaspool Tallinna ja väikelinnas. Kui projekti hakkasime liigutama, oli Otepää linnapea veel Jaanus Raidal, aga ka praegune linnavalitsus tuli lõpuks asjaga ilusasti kaasa. Heaks partneriks saime Annimatsi *camping*'u ja Aarne Raidi firma — toekat abi koos prii elamisega andsid nemad.

*** Keda kutsuti ja kes tulid?**

Plaanis oli kutsuda kaks skulptorit igast Põhja- ja Baltimaast, lõpuks kujunes seltskond, mis koosnes ühest inglasest, ühest islandlannast (Hulda Håkon oli ilmselt kutsutute hulgas ka kõige tuntum), kolmest Norra skulptorist, kahest soomlasest, kahest lätlasest ja kahest leedulasest. Eestist võtsid osa Mare Mikof, Toomas Mikk, Jüri Ojaver ja Tea Tammelaan.

*** Kuidas hakkama saite?**

Välismaalastele oli sattumine sellisesse provintsi muidugi omamoodi šokk, kuid siiski ka kogemus, nagu nad ise tunnistasid. Nemad ei kujuta ette tõrkeid materjalidega, harjumatut ebamugavust olmes, asjaajamise aeglust. Eks meilgi ole väikelinna miljöö natuke harjumatu, seal on lihtsalt teised tempod: küll kõik lõpuks korda saab. Aga igal halval on ka oma hea pool. Et elasime 6 km kaugusel töökohtadest, et sõltusime töömeestest, oli õhtuti aega omavaheliseks suhtlemiseks, kunstist ja loomingust rääkimiseks. Alustamine oli üsna pingeline, aga kui kõik läks käima, siis oli *okay*. Aega oli vähe ja kõik töötasid väga intensiivselt: võimalust vahetuks kontaktiks keskkonnaga taheti maksimaalselt kasutada.

(Siinkohal selgituseks: kuna tööde kirjeldamine, nende kontseptsioonide avamine napis lehetekstis on tänamatu töö, ka ei taha siin välja tuua mingeid eelistusi, siis olgu öeldud, et kõik on fotografeeritud ja filmitud, ilmub kataloog ja tuleb ka telesaade.)

*** Suhted linna ja linnaelanikega?**

Üllatas linnakodanike tolerantsus ja avatus. Kuigi meie tegutsemine võis jääda ja paljus jäigi neile võib-olla arusaamatuks, tigedust ja tõrjuvust ei tabanud me kusagil. Valisid ju skulptorid oma objektide-installatsioonide asupaigad üsna nende tegevuspiirkonda — tänavale, pooleli ehitustesse, remonditavatesse ruumidesse jm. Töömehed aitasid kaasa oma füüsilise jõuga, üks linnakodanik laenas soomlasele oma lamba, et see rohu sisse ringi sööks (paraku oli loom vähese isuga), lõpetamisele ehk näituse avamisele, mis sattus metsiku vihmahoo ajale, tuli kokku hulk inimesi, kes koos kunstnikega ka kõik objektid läbi käisid.

*** Kokkuvõtteks?**

Kokkuvõtteks tekitati mõneks ajaks Lõuna-Eestisse üks moodsa kunstiga seotud keskkond.

Kokkuvõtteks oli see tõesti üks korralik kogemus ning ei tahaks lasta sel tühja joosta. Vähemalt kõik osavõtjad olid seda meelt.

Kokkuvõtteks tuleb ka öelda, et väga raske on ürituse vastu väljaspool Tallinna ajakirjanike huvi äratada.

Küsis ja kirjutas
TIINA KÄESEL

MUNDUS SENESCIT

MÄLESTUSE PÜSIMATUSEST

Mõistusevastaselt pikk okupatsiooniperiood pole suutnud olematuks muuta kalmistuid. Enam või vähem hooldatuina, kohati küll laushalastamatult käestlastuina, on nad meil ikkagi alles. Ainuüksi kõpitsemisest ja riisumisest aga ei piisa, soovime kalmukääbast ja selle piirjooni näha ka elavatest taimedest ümbritsetuna, alal hoidmaks sidet möödanikuga. Mahajäetud hauad saavad paratamatult mälestusmärkideks m ä l u k a o t u s e l e. Kui ühel päeval otsustataks mingi kõrgemalt poolt tuleva dekreediga kõik kasvuhooned maatasa teha, koolid sulgeda ning spordiväljakud likvideerida, jääksime arvatavasti järglasteta ja kalmistutelgi ei käiks enam peale lojuste keegi. Ent mugav on mõistagi silmad kinni pigistada, sisendades enesele, et kuniks praegune kalmistuvaht tervise juures, pole muretsemiseks põhjust. Tõkkejooksja, kes juba liiga tihti takistustele komistama satub, või kaugushüppaja, kes enne tõukelauda hoovõtul kokku variseb, võib hiljem edukalt treenerina jätkata, sest tema kogemused on kahtlemata vajalikud, aga tegevsportlasena peab ta oma saavutused ammendatuiks tunnistama. Märksa halvem on lugu siis, kui too kunagine *primus inter pares*, jäädes heietama vanadest headest aegadest, ise taanduda ei märka ning kasvõi pisarsilmil edasi ponnistab, püüdes kramplikku enesehävitustungi kaasvõistlejaile kaikaid pildudes maandada.

Samasugune oht võib mürgitama hakata ka kunstiteaduse ja -kriitika vahekorda. Kriitik, kelle hinnangukriteeriumid ähmastuma kipuvad, kes satub järjest sagedamini visklema enesekordustes ning eneselegi vastu rääkivas üldsõnalisuses, võiks ju vaikselt ja märkamatult teadustööle pühenduda. Inertsist nagunii kaua juhtpositsioonil ei püsi, ent teaduses, ja ka pedagoogina, saaks ta omandet teadmisi ning kogemusi kasutada. Ajalugu tahab uurimist ja pidevat läbikirjutamist, kunstiloolasi pole aga kunagi ülemäära palju.

Alustada tulekski meil ABC-st, nagu ka kunstiteadlane Ants Juske 17. augusti "Postimehes" õigesti märkis. Esmalt oleks vajalik redigeeritult ühiste kaante vahele koondada Jaak Kangilaski "töö moodsa kunsti tutvustamisel", sidudes samasse kimpu siin-seal ajakirjades pillutatult ilmunud teemakohased kirjutised. Veel 80-ndate algul tõlgitud Šepetyse "suurteost" "Modernismist" võime ehk praegu vaid pannialusena pruukida, Tiiu Viirandi "Kunstiraamat noortele" ei täida tühikut kuigi arvestatavalt, sest kujutab endast eeskätt abivahendit koolide keskastme õpilastele, ning ülejäänut polegi eriti kättesaadaval.

Korralikku modernkunsti käsiraamatut omadeski ei pääse me päriselt küsimustest, nagu "kes siis õieti oli Joseph Beuys või Picasso?". Nii võib küsida igasugustel aegadel, sest vastusevariante leidub lõputult, hästi, rohkem kui mitu. Beuysi lähem tutvustamine oleks veel iseäranis tarvilik. Kui meil, jah, ainult jätkuks vastajaid. Pelk lääne autorite kolmekümne aasta taguste kirjutiste referaat (Juske juulikuises "Loomingus") pole aga miskitpidi antud küsimustele vastuseks ega aita meid edasi. Vanad lääne teooriad ei ole paigaldatavad eesti praegusele kunstisituatsioonile, liiati veel siis, kui neist midagi meil olemasolevaga seonduvat tuletada ei püütagi. Niisugune menetlus aitab parimal juhul ainult uued probleemid nähtavale tuua. "Kohati on lausa piinlik lugeda problemaatikat, mis Läänes nämmutati läbi juba kolmkümmend aastat tagasi ning mis ei eruta kedagi peale akadeemilise kirjanduse." Olen Ants Juske öelduga täiesti nõus, teadmata küll täpselt, mida ta siin "akadeemilise kirjanduse" all silmas peab.

Mis edasi? Arvan, et erilise tähelepanuga tuleks meie nooremate kunstnike praegusi tegemisi jälgida, kartmata pikemat peatumist piltide ees, mis seda väärivad. Ja kui ilma "teooriate" ning "kontseptsioonideta" hakkama ei saada, ei maksaks ka naabrimehelt ärapeetud saapaid laenama tikkuda. Igaühele oma, nüüd oleme selleks juba võimelised. Ning ei stagnaaegset intelligentsi ega vene aja pärandit olegi põhjust nii väga taga nutta; siltide kleepimisega mindi liiale.

Sõnastamisest siiski ei pääse, vasak ajupoolkera nõuab oma. Maalikunst on vaikuse kunst ainult protsessuaalse toiminguna, mis on enamasti individuaalne ning välist, kõrvalist suhtlemist ei eelda. (Kunstniku suhe või dialoog taiesega võib küll olla verbaalse iseloomuga.) Kuni lõppstaadiumini, mil resultaat üldjuhtudel signeeritakse, kuulutades ta seega hinnangutele ja tõlgendustele, väljastpoolt omistatavaile tähendusile avatuks. Hindajaiks-tõlgendajaiks saavad aga eeskätt kunstiteadlased ja -kriitikud, kes siis juba oma ameti tõttu või tegevusalast johtuvalt peavad püüdma kuidagi toda "sõnastamatut" sõnastada. Tembeldades maali ühesuunaliselt vaikuse kunstiks, kaotab kriitiku funktsioon vähimagi tähtsuse. On ju tema põhirelv enese arusaadavaks tegemisel just s õ n a. Aga me ju vajame kunstiteadlasi-kriitikuid, vahendajaina, teenäitajatena.

Ilma Foucault'ta siiski toime ei tule: "Keele suhe maali on lõpmatu suhe. See on aga täiendussuhe. Visuaalne kujund ja sõna hõlmavad reaalsust erinevalt; erinevalt piiritlevad nad mõtet ja erinevalt jätavad nad ta ka mõistmisele, oletustele ja tõlgendamisele avatuks. Kujund on lõpetatud seal, kus sõna on avatud, ja vastupidi."

TÕNU EHASALU

Sageli kuuleme muretsemist infotulva üle. Näiteks sport, muusika (eriti levimuusika) teabepuuduse üle vist kurta ei või. Ent balletikunsti puhul ei saa inforohkusest juttugi olla — isegi kõige lähemate piiritaguste balletimajade uudised ei jõua enamasti meile. Ballett aga elab intensiivset elu, näib üha populaarsust võitvat. Üritagem siis eesriiet pisutki paotada. Esimese hooga vaadakem põgusalt sellele, mis toimus mõne Lääne-Euroopa pealinnas/balletikeskuste laval 1992. aastal. (Kokkuvõtteid 1993. aastast saab teha alles aasta pärast!) Alljärgnev on kindlasti süsteemitu. Mõnigi pealinn (näit. Pariis) jääb teabe puudusel käsitlemata. Üks on aga kindel: pilk on suunatud läände. Jättes kõrvale moderntantsurühmad, pühendub tähelepanu truppidele, kes tegelevad balletiga peamiselt selle mõiste kitsamas tähenduses, s.t. aluseks on klassikalise tantsu süsteem (olgu see siis itaalia, prantsuse või vene koolkonnast lähtuv), õieti peaks vist selle mõiste lahti kirjutama, ent siin pole paras paik.

PÕGUS PILK

LÄÄNE-EUROOPA BALLETILE

Bernice Coppieters ja Chris Roelandt (Flandria Kuninglik Ballett) Stuart Sebastiani balletis "Camelot".

Alustan rännakut 1992. aastas balletietenduste ühelt sünnimaalt, Itaaliast, kus vana traditsiooni kohaselt ei lange balleti- ja riigi pealinn kokku. Itaalias on määravaim Milano La Scala Teatri Ballett, mille kunstiliseks juhiks Robert de Warren. See on üks väheseid Euroopa truppe, kus toimis peaballettmeister — käsitletaval ajavahemikul nüüdseks manalasse varisenud Rudolf Nureyev —, kuigi kasutati ka külalisi. Nende seas on meile huvitavaim Robert North (tema üks värskemaid ballette oli "Tütarlaps ja surm" Schuberti muusikal), keda kuulu kohaselt võiksime varsti Estonia Teatriski lavastamas näha. Milano trupis on ligi 70 tantsijat, tähed nende seas Carla Fracci (tantsis omal ajal ka Eestis) ja Oliver Matz. Repertuaari värskemas osas leidub palju tuttavaid nimetusi: "Chopiniana", "Suveöö unenägu", "Luikede järv", "Giselle" (Yvette Chauviré versioon), Schönbergi "Neli temperamenti", "Preili Julie" jt.

*Tantsulembene maa on Hispaania, loetlesin siin reklaammaterjalides üle neljakümne suurema või väiksema trupi, keskseim Madridis tegutsev **Ballett Nacional De España,** mille 40-liikmelist kollektiivi juhib José Antonio Ruiz de la Cruz. Repertuaari iseloomustab hispaania temaatika: de Falla "Armunõidus", Raveli "Bolero", "Kolmnurkne kübar" jt.*

*Koosseisult poole suurem on **Ballett Der Wiener Staatsoper** (kunstiline juht Gerlinde Dill), kus ballettmeistrina leiab rakendamist ka kuulus John Neumeier, kelle koreograafia pühendus toona Mozarti mälestusele ("Mozart 338"). Repertuaari kuuluvad veel "Tulilind", "Pulcinella", "Sülfiid", "Romeo ja Julia" (Cranko koreograafia) jm. Tuttava tantsijanimena hakkas silma ungarlane Gyla Harangozó. Šveitsis on põnevaimaks trupiks muidugi **Béjart Ballet Lausanne,** kuid lähemad andmed tolle hooaja kohta jäid saamata.*

*Läbi Saksamaa põhja poole liikudes ilmneb, et tegemist on tõelise balletimaaga (lisaks hulk väikseid moderntantsutruppe ja tantsuteatreid). Berliinis annavad etendusi **Deutsche Oper Ballett, Deutsche Staatsoper Berlin** balletirühm ning **Tanztheater Der Komischen Oper**. Viimane on ilmselt põnevaim ja seda peaballettmeistri, endale juba ammu nime teinud Tom Schillingi tõttu. Ta juhib neljakümneliikmelist rühma ja enamik üldtuntud ballette ("Tuhkatriinu", "Romeo ja Julia", "Luikede järv" jt.) läheb siin tema redaktsioonis. Tšaikovski balleti puhul on huvitav see, et nagu meil omal ajal Olbrei ja Ekstoni lavastustes, jaotub ka siin Odette/Ottilie roll kahe baleriini vahel. Schilling pole siiski türanlik ainuvalitseja. Külalisballettmeistrite nimekirjas kohtame ka Pavel Smoki ja Dietmar Seyfferti nime. Tallinna publikule võiksid need midagi kõnelda nagu ka Niina Ulanova oma. Viimane on "Estoniaski" korduvalt tegutsenud ballettmeistri-repetiitorina.*

*Korralikud balletirühmad on veel Frankfurdis, Hamburgis, Heidelbergis, Dresdenis aga tingimata peab mainima **Stuttgarter Ballett**'i, mida juhib omaaegne balletikuulsus Marcia Haydée. Rühm pole küll suur (17 mees- ja 26 naistantsijat), aga repertuaar avar: 38 nimetust, sh. "Uinuv kaunitar", "Giselle", "Onegin" (Cranko koreograafia) jt. Muide, Stuttgardi Cranko-nim. balletikoolis õpetab juba mitmendat aastat Tiiu Randviir.*

Võrreldes belgia, hollandi ja taani balletti, tuleb ehk esile tõsta viimast tolle väga suurte traditsioonide tõttu. Kopenhaageni Taani Kuningliku Balleti suurt koosseisu (ligi 100 tantsijat) juhtisid Frank Anderson ja Lise la Cour. Esitantsijate nimistus mainitakse Rose Gadi ja Nikolaj Hübbet. Muidugi säilitatakse Bournonville'i koreograafiat, viimastel hooaegadel lisandusid üldiselt rikkale repertuaaripildile veel Balanchini "Teema variatsioonidega", Robbinsi "Fauni pärastlõuna", vana armas "Coppélia", "Suveöö unenägu" jt.

Rose Gad ja Nikolaj Hübbe (Taani Kuninglik Ballett) Flemming Flindti/Peter Maxwelli balletis "Caroline Mathilde".

*Ka London on balletikeskus — **The Royal Ballet** (Govent Garden), **London City Ballet** ja **English National Ballet** annavad siin tooni. Viimatinimetatut juhib Ivan Nagy (tantsijaid üle kuuekümne). Solistide nimekirjas on rõõm lugeda ka Thomas Eduri ja Agnes Oakes'i nime (Tallinna Balletikooli lõpetasid nad Age Oksa ja Toomas Eduri-na). Sellel trupil on palju külalisesinemisi ja kontsertrepertuaari, aga ka balletiklassikat ("Coppélia", "Pähklipureja" — neis särasid eesti tantsijad, kelle värskeimaks tööks on peaosad "Luikede järves").*

Skandinaavia balletiteatrite seas vääрib kõige enam tähelepanu Rootsi Kuninglik Ballett (trupp üle 70 tantsija), priimabaleriiniks Anneli Alhanko. Mängukava on rootslastel eriti mitmekülgne, külaliskoreograafide valik kõrgtasemel: Neumeier ("Suveöö unenägu"), Ashton ("Tuhkatriinu", "Asjatu ettevaatus"), Bruhn ("Giselle"), Béjart ("Kevadpühitsus"), Limón ("Othello"), Mac Millan ("Manon"), Gullberg jt. Sealse kunstiga oli Tallinnas võimalik tutvuda juunikuus. (See oli juba teine balletitrupp Rootsist — mõni aeg tagasi tutvusime Göteborgi teatri huvitava kavaga.) Koreograafid Robert North, Marjo Kuusela, Lázlo Seregi (repertuaarile näo andjad) on kõik ka Eestiga varem kokku puutunud, samuti nagu Cullberg-Balleti asutaja Birgit Cullberg (tema aitas sündida Kaie Kõrbi suurrollil — prl. Julie'l).

Nüüd veel pilk lähimate naabrite balletimajadesse. Vilniuse seitsmekümneliikmeline trupp tegutseb peaballettmeistrita, kunstiliseks juhiks endine priimabaleriin Tatjana Sedunova. 1992. aastal jõuti vaid ühe uuslavastuseni. Selleks oli Šostakovitši muusikaga "Caligula", käesoleval hooajal lisandus Vassiljevi "Romeo ja Julia" versioon (kuuldavasti õnnestunud lahendus). Repertuaari põhjaks on Tšaikovski balletikolmik, tuntud balletinimedest veel "Giselle", "Coppélia" ja "Asjatu ettevaatus". Muide, Delibes'i balleti ja "Uinuva kaunitari" kunstilise kujunduse on teinud Eldor Renter, kes valmistab viimasele veel uut, külalisesinemisteks sobivat stsenograafiat. Leedulased nimelt reisivad palju. Esitantsijad on Loretta Bartuševiciute, Egle Špogaite, Petras Skirmantas, Edvardas Smalakis.

Ka Läti Ooperi Balletil oli mullu vaid üks esietendus, Vinteri/Maskatsi muusikaga "Pipi Pikksukk". Elatakse üle raskeid aegu: 1863. aastal klassikalises stiilis ehitatud ooperimaja on pikemat aega remondis. Ühes kuus saab anda neli etendust Riia Kunstiteatris, teist sama palju Muusikalise Teatri laval. Seda kollektiivi aitavad koos hoida külalisesinemised (Saksamaa, Austria, Šveits, Prantsusmaa, Holland, Norra, Rootsi). Püütakse säilitada klassikalisi ballette, trupis on 34 nais- ja 26 meestantsijat, peaballettmeistriks Lita Beiris. Paari aasta tagused Tallinna-etendused tutvustasid nende juhttantsijaid Inese Dumpet, Andrei Rumjancevit, Zita Errsat, Aivars Leimanist, Lita Beirist, Gunta Bālinat. Hästi teatakse meil ka Gennadi Gorbanjovi, eriti aga Viesturs Jansonsi. Viimane on ju praegu ka Estonia esitantsija. Eesti ja läti balletil on tihedad sidemed.

Soome Rahvusballett tutvustas ennast hooaeg tagasi Estonia laval "Kameeliadaamiga". Elatakse uue ooperimaja ootel. Esialgu oli avamine planeeritud 1992. aastale. See oleks toimunud "Luikede järvega". Nüüd on seesama avaballetina kavas 1. detsembril (juhatab Eri Klas). Värskeks balletijuhiks on saanud varem lavastajana tuntud Jorma Uotinen. Trupis on 60 tantsijat. Klassika läheb enamasti vene koreograafide töötluses (Lavrovski, Grigorovitš), aga tööd on antud ka oma jõududele. Kavast loeme Tiina Lindforsi, Marjo Kuusela jt. nimesid. Eesti-Soome balletisuhted avalduvad eelkõige selles, et viimastel aastatel leidub peaaegu igas meie balletikooli lennus ka soomlannasid. Meie kooli lõpetanuid (ka eestlasi) võis kohata mitmes ülelahetrupis. Helsingi uue Ooperi- ja Balletimaja avamisega jääb Tallinn Euroopa ainsaks pealinnaks, kus balletitantsimiseks (ka ooperitegemiseks) sobiv lava puudub. Kahju!

* * *

Kiirpilk näitab Euroopas tervet andekate noorte tantsijate plejaadi, kellest siin polnud võimalik isegi murdosa nimetada. Üldiselt torkavad silma läbilöönud koreograafide defitsiit ning peaballettmeistri asendumine balletijuhiga (palju administratiivset tööd!). Trupid on enamasti keskmise suurusega (kuuekümne tantsija ümber).

Ilmneb, et treenerite-repetiitoritena rakendatakse sageli vene koolkonna asjatundjaid, ent vene klassikaliste balletide nimetuste arv on õige piiratud. Küll läheb laialdaselt Stravinski ja Prokofjevi teostel põhinev tantsulooming ning mõnedki ooperitranskriptsioonid ("Manon", "Onegin"). Tagasihoidlikult on esindatud balletiromantism. Riigiteatrid eksperimenteerivad suhteliselt vähe (seda isegi lühivormides), minnakse kindla peale välja. Cranko, Balanchine, Nureyev ja Grigorovitš (klassikatöötlused), Robbins, Cullberg, Neumeier, Kylián, Mac Millan — need on kõige rohkem läbi löönud koreograafinimed.

HEINO AASSALU,
keda lisaks isiklikele kontaktidele aitas "An International Yearbook"
(Conseil International de la Danse, UNESCO)

SUUREJOONELINE SEITSMES

TALLINNA VII ORELIFESTIVAL 30. JUULI — 8. AUGUST

Foto: ARNOLD RANNO

(Algus eelmises "Sirbis")

4. ORELI-MÄNGUD

Niguliste oli Tallinnas see koht, kus alates 30. juulist sai kümnel õhtul järjest kuulda kõiki osalejaid ja vaid R. Uusväli andis oma täiskava O. Olssoni ja L. Vierne'i suurteostega Pühavaimus (F. Finottilt seevastu kuulsime Niguliste lisaks veel kava, millega ta perifeerias esines), sealt muljed pärinevadki.

Muusikaliteratuur oli jämedas laastus jälgitav kolmes horisontaalis: barokis, romantismis ja XX saj. loomingus. Selgepiirilisem oli muidugi barokk eesotsas suure Bachi ja temale sekundeerijatega. Siin võis kõige loetavamalt näha iga organisti sisu, taotlusi ja võimeid. Kuigi viimasteski võiks selekteerida oma eelistusi, tunnistame, et kõigi tehniline tase asus kõrgemal piirist, mis norivat sulge taluks. Valdavad olid kindel vormiarhitektoonika, reljeefne registratsioon, veenvad ("õiged") tempod, rütmikindlus, selge artikulatsioon. Nõnda mängisid barokki sakslastest Stefan Palm, meie Andres Uibo, leedulane Balys Vaitkus ja ameeriklanna Paula Pugh Romanaux. Esmatutvus mrs. Romanaux'ga (pildil koos A. Uiboga) kui teada kontrastiderohke maa esindajaga oli eriti põnev, ent kogu tema interpretatsioonist, Bachist Tournemiere'ini, kumas läbi meeldiv euroopalik kool (Viin, London), ta võeti hästi omaks. Põhjasaksa kultuurisfääri kuuluvatena polnud meil nimetatutelt üllatusi, oli vaid suur rahuldus. Seda muidugi üldreeglina, sest leidus ka vähemalt üks kategooriline arvamus (R. Uusväli), mille põhjal naiteks S. Palm mängis küll igati korrektselt, kuid pealiskaudselt, väliselt ja seeläbi igavalt.

Suure läbinisti Bachi-kava esitas üks orelipeo nimekamaid, bremenlane Wolfgang Baumgratz, kuid tema tõstame üldisest barokki mänginute reast nimme välja, sest Nigulistes pühendas ta pool, Pärnus kogunisti terve kava (hilis)romantikute Bachi-töötlustele. Tallinnas esitas ta M. Regerilt ja K. Straubelt inventsioone, M. Regerilt g-moll prelüüdi ja fuuga "Hästitempereeritud klaveri" II vihikust ning A. Landmannilt kuulsa "Ciaconne'i". Et maailm pöördub näoga tasakesi ja mitmeti jälle romantismi poole, on ju märgatud tendents, kuid seda, mida ja kuidas sajand tagasi barokk nooditekstis välja nägi ja kuuldus, kogesime vististi esmakordselt. Ja peab ütlema, et mõjus oli! "Ciaconne'i" puhul originaali suisa ületavalt (*pardon*, viiuldajad!), kusjuures nii mõnedki viiulistrihhid olid kenasti äratuntavad. Jah, kui kuldne tõde selles seisneb, et interpretatsioonil peavad olema kõikide stiilide puhul kindlasti ka oma aja tunnusjooned, siis — taas leides niisugusel vaheastmel tänase juurde tundelisemaid, magusaidki värve, saame ikka vist jõukamaks küll.

Hoopis isesugune lugu juhtus aga F. Finotti kontsertidel. Kui poleks tegu lausa fenomenaalse virtuoosiga, oleks otsus lihtne: absoluutne diletant! Aga ei ole, kaugel sellest. Finotti on pillikäsituse kõikides faasides määratult vabam kui kes tahes teine siin nähtutest; ei märgiks viimases järjekorras sedagi, et mõlemad kavad esitas ta peast (ei maksa klaverimänguga võrrelda; organisti peastmäng on servist võrreldav vaid orkestrijuhtimisega, kuid orkestridki on põhimõtteliselt kõikjal samasugused, orelid sootuks mitte! Halvem, et ta assistenti ei kasutanud, sest kogu registritevahetamise väleduse juures sündis siiski tarbetuid pause). Ehmatas tegelikult mängu sisuline külg, seda just vanema muusika puhul. Küsimus on ilmselt koolilise, õigemini sellest tulenevas suhtumises eelkõige barokki: ta ei pööranud kummaski Bachi suures prelüüdis ja fuugas (h-moll, e-moll) mingit tähelepanu vormile, elementaarsetele ülesehitusprintsiipidele, tempod olid vabad ja kiired — isegi sedavõrd, et kohati nihkus meetrum paigast, jne. Ometi tuli see kõik ühegi vääratuseta ja mingi seletamatu enesestmõistetavusega, otsekui taotlusena. Või nagu ütles A. Uibo: Finotti jookseb tagurpidi seal, kus teised käivad õigesti, ja teeb seda kindlusega, mida ei jõua ära imestada! Mida ajastus lähemale, seda "õigema poole" Finotti ette keeras ning oma viimase õpetaja Jean Guillou tsükli "Jeux d'orgue" esitas too Rovigo (Itaalia), Budapesti ja Pariisi kooliga mees juba äärmise täiusega.

Üldjoontes kuulsime festivalil enam siiski romantikuid kogu nende rikkas värvipaletis ja peamiselt suure arendusega vormides. Kõige rohkem sakslasi, samuti hulk prantslasi ja esmakordselt rohkesti ka skandinaavlasi (esitajateks M. Andreassen, R. Uusväli). Enamjagu aga ikka mehi, keda piisavalt kavades (Liszt, Brahms, ka Schumann ja Bruckner, kummati puudus Mendelssohn), seepoolest torkas uudsena silma J. Reubke (1834—1858) oma sonaadiga "94. Psalm" B. Vaitkuse suurepärases esituses. See on karmi programmiga suur muusika, noorelt surnud Reubke ise aga kujutas Lisztile ta õpilasist üht suurimat lootust.

Libisedes üle sajandi esimesest poolest kõlanust, kus valitsesid prantslased, libisen mööda vaid mõne märkusega ka nüüdismuusika enamikust. Esikohale seaksin O. Messiaeni ta enda muusika väärtustes. Selle tõi meile 1950.—1960. aastate vahel esimesena R. Uusväli, see lummas siis ka suurtes doosides. Kuid ajapikku — eeskätt oma laadide ja võib-olla samuti tehnilise arsenali väga kindla ringiga — see väsitas: ikka üks ja sama. Messiaen on geniaalne nagu Balzackki, kuid üle ühe köite korraga ei taha. Seekord oligi Messiaeni oopusi minu meelest just nõnda paras jagu (S. Palmilt, M. Andreassenilt ja B. Vaitkuselt), et kõik ettekanded mõjusalt esile tõusid — igatahes selles vallas hinnatavamatena, pluss B. Kutaviciuse sonaat "Ad Patres" (1983; taas B. Vaitkuse esituses). Ei üteks jaapanlanna M. Kodama (mis kena nimi — tähendavat "kaja"!) enda loomingu kohta samuti midagi paha: oli kena Õhtu- ja Hommikumaa sulam, siiras, aga mitte erilisest vaimust puudutatud.

Kogu festivali naelaks kujunes päris kindlasti (pisut nagu ootamatultki?) **kontsert eesti muusikast** 3. augusti õhtul. Jätan kõrvale kõdi, et omaenda kõrval mängis seal kogunisti neli külalist, vaid imestan, kui hea eesti muusika ikkagi on. Esimeses plaanis — Tobiase Fuuga d-moll (A. Uibo) ja Süda "Ave Maria" ning Prelüüd ja fuuga g-moll (R. Uusväli) — ei olnud ju midagi uut, kümned korrad kuuldud. Aga kuidagi esimest korda asetusid need nüüd ühte ritta omataolistega maailmaklassis ja... mitte kogu kviteeritu pole seal nendekõrgune. Jälgisin saalis Finottit, kes õige pea pärast I. Garšneki "Kolme seisundi" esitust alla saali tuli ja kogu edasist pingsa tähelepanuga kuulas. Järgmisel hommikul olnud tal esimene käik noodipoodi, kust väljus, pakk meie muusikat kaenla all. Olgu tähendatud, et nüüd on see juba võimalik: Bremeni noodikirjastus "Eres" on jõudnud lühikese ajaga välja anda I vihiku Läänemeremaade orelimuusikat, firma esindaja Horst Schubert aga oli neil päevilgi jälle Tallinnas järge hankimas. (Kommentaari asemel lisan, et samas on üllitatud juba seitsme eesti praegushelilooja kammermuusikat.)

Teises plaanis — mitte kõik ei näinud E. Arro eesti rahvaviiside töötlustes (6 vihikut 1968—1978) kohe väärtmuusikat, aga nüüdseks on analooge kuuldud mitut masti ja antud miniatuuride värskus, vaimsus ja andekus küündivad silmatorkavalt esile (festivalil pakkusid võrdlusmomenti P.P. Romanaux' esitatud ameerika rahvalaulude seaded — ilusad viisid kenas garneeringus ajastust nagu Arrogi omad V vihikus, s.t. möödunud sajandist, ent milline vahe!). Kontserdil mängis I vihiku B. Vaitkus. V — S. Palm.

Kolmandas plaanis — meie kõige uuem helilooming. Maailmas pole just karjuvat puudust uutest orelioopustest, nende hulgas leidub alatasa midagi põnevat (eriti prantslastelt), aga mängitakse tihtilugu ka niisugust, mis kogu oma ilus (ilutsemises) või nippides lähevad ühest kõrvast sisse, teisest välja. Arro-järgsed eesti viisimeistrid võtavad haruharva ette end orelile pühendada, seda imestamisväärsemad on tabamused. I. Garšneki "Kolme seisundit " julgen pidada selle avatuses, üldse mitte nii väga "seisundilisuses" ja samas mitte ka pretensioonikuses üheks tema eredamaks tööks. Otse maailmaliteratuuri aga paigutaksin (mis mina — need lähevad ise!) nii E.-S. Tüüri "Spectrumi" (1989, esitas taanlane M. Andreassen) kui ka E. Mägi Prelüüdkoraali (1992, A. Uibo). Midagi nii ilusat ja loomulikku nagu too E. Mägi pala pole ma ammu kuulnud — juba teema on sedavõrd helgelt lihtne ja ometi eripäraselt leidlik, et on geniaalne! Selle loo võtan üksikule saarele kaasa, aga siiski tahaksin ka Tobiase, Süda ja Tüüri puhuks niisugust saart... Nii et — üks võluv arhipelaag keset festivalimerd oli see teisipäevane õhtu Nigulistes.

5. JÄRELE- JA JUURDEÜTLEMISI ehk resümee...

... teeb korraldava, AS "Pika Jala Muusikaäri" esindaja, festivalide algataja ja kunstiline juht **Andres Uibo.**

— Ta on väga rahul, kõik temast ja väikesest meeskonnast sõltuv laabus täiesti tõrgeteta (vaid hollandlane Edward de Geest jäi kõrvale autoavarii tagajärjel). Ka reklaam töötas nii, et oli võimatu üksiksündmusigi mitte teada. Kellele buklett tundus kallis (5 kr.) või kes piirdus vaid ühe külastusega, neile trükiti eraldi maitsekalt kujundatud kavalehed. Festivali *image* oli tuntav (näiteks Stefan Palm osales enda tungival soovil juba neljandat korda!), kõrge tase garanteeritud. Kriteeriumideks ongi saanud ühest küljest esinejate kõrge professionaalsuse nõue, teisalt regioonide ja koolkondade erinevuste eksponeerimine. Ka edaspidi saab kutse vähemalt paar juba head tuttavat, ülejäänud 5–6 organisti peaksid olema uued põnevad nimed. Sidemete puudust siin karta ei ole, ja üldse — pakkumisi on palju. Tänaseks on Eestis ainuüksi festivali raames käinud mängimas 47 kunstnikku 17 maalt, igaühel neist on 10 tuttavat, kes enamasti ka "kontrollitavad" helisalvestiste kaudu. Nii et — too seltskond on tihedasti seotud. Näiteks Finottit soovitas siia meie mitmekordne hiilgeesineja Bernhard Haas.

TALLINNA ORELIFESTIVAL

IVALO RANDALU

Kuidas pakkumisi selekteerida? Mõndagi paneb paika ajaline sobivus. Teiseks — sõiduvõimaluste majanduslik külg (tänavu näiteks aitasid omi Jaapani ja USA saatkond, Baumgratz tuli oma tasku peal, Finottile suudeti korvata pool sõidurahast, Palmile ollakse praegu võlgu). Kuidas aga tulevikus ainult sisulistel kaalutlustel valida, seda veel ei teagi: festivali suuremaks paisutamine ei näi olevat jõukohane ega otstarbekaski.

Omaette töö on "pasjanss" kavade lahtris. Kõigepealt esitab A.U. kutsutule omapoolselt oreli(te) dispositsiooni(d) pluss erisoovid. Vastuseks saab ta teoste väljapakkumise, millele alles järgneb too "pärispasjanss", kus välditakse kordusi konkreetsel orelil ja kujundatakse potentsiaalsele kuulajale konkreetses saalis muusika kogupilt. See kõik nõuab aega, seepärast alustab A.U. tööd iga järgmise festivali tarvis juba kohe eelmise lõppedes (VII buklett läks trükikotta k.a. 12. aprillil!).

Edasi kavandab A.U. puht orelimuusika kõrvale juba kaht suurvormi — nii ava- kui lõpuürituseks. Paralleelselt oreliõhtutega aga veel ka väiksemate kammeransamblite esinemisi. Ja miks mitte tänavakontserte ja välja mõelda muid atraktiivsusi? Kui see kõik tooks saab, omandab festival pinna ja mõõtmed, mida "kaardistajatel" tuleb hakata kirjutama suurte tähtedega. Igatahes on niisuguse muusikapeo näol olemas potentsiaal toimida haardeliselt, see on mobiilne võimalus mitte kallilt viia kokku oma parimad muusikud maailma parimatega, sellega liitub omas vallas unikaalne romantilise dispositsiooniga orelipark. Maailm aga ongi nihkumas taas romantilise muusika lainele. Hr. Baumgratz, kes on 30 000 liiget ühendava Saksa Orelisõprade ühingu aseesimees, ütles: "Teile hakkab tulema varsti lausa palverännak autode, busside, laevade ja lennukitega: igaüks, kes korra käinud, räägib kodus teistele ja... siis toovad kõik siia raha ning sellest voolust kasvab tuluallikas riigile, linnale, väikestele paikkondadelegi..." Jah, miks ei võiks käivituda selletaolised "voolud" Rõugesse, mis nii kirikust, orelist kui ka loodusest üks rikas koht? Näiteks Savonlinna ju elabki praktiliselt muusikalisest turismist — teenivad pangad, hotellid jne. Väljast tullakse ikka **kultuuri**, mitte siinsete (veel) madalate hindade pärast. Seetõttu on rõõm, et mõnigi firmajuht juba adub orelifestivalides võimalust: A. Uibolt saavad tänu ja kiituse AS "Eesti Kütus" (peasponsor), Tallinna linnavalitsus ja kultuuriamet, Eesti Kultuuri- ja Haridusministeerium, Eesti Kunstimuuseum, Järva Maavalitsuse kultuuriosakond, AS "Ülo ja Siinmaa", AS "Remet" ja AS "Abrams ja Co". Kõik need aastad orelifestivalide vastu tõsist huvi tundnud Eesti Raadio, ka ETV. Jääks see nii!

INIMKONNAL ON LÄBI
AEGADE OLNUD
LOOMULIK PÜÜE
TEADA SAADA
MIDAGI UUT.

LÕPUTU OTSIMISE TEE

Neid ridu ajendas paberile panema meie teaduselu sisemine pool, mis kõrvuti paljude teiste sotsiaalsete aspektidega koledasti raputada on saanud. Pole ju mingi uudis lugeda lehest teaduselu välistest nähtudest, et N. instituut olevat rahalistes raskustes, et teadlased töötavat poole kohaga ja et teadlaste arv vähenevat. Ajakirjanikud kasutavad vahel värvikamaidki toone, nagu "...N. instituudi pikkades koridorides hulguvad viimased teadurid". Üldse käib lõputu vaidlus teaduse vajalikkusest ning Riigikogu liige, kes seatud juhatama kultuuri, haridust ja teadust, kuulutab, et temale on arusaamatu Teaduste Akadeemia funktsioon. Talle tuleb muidugi andeks anda: on tal ju ainult paar aastat ülikoolis käidud ja siis see tee (kui ilmselt perspektiivitu või üle jõu käiv) pooleli jäetud. Paraku kerkib küsimus: kas peavad siis tõesti hariduseta inimesed Eesti riiki juhtima? Jätame siiski poliitilised küsimused kõrvale ja vaatleme teadust ennast.

Definitsiooni kohaselt on teadus tegevusala, mille eesmärgiks on uute teadmiste saamine ja nende esmarakendamine. Meil on umbes 3000 teaduskraadiga inimest (H. Martinsoni andmed 1992.a.). Isegi kui vaidlustada sotsialismiaegsete kraadide andmise protseduuri (seda eriti ühiskonnateadustes), on meil väga palju kõrge tasemega teadlasi, kelle tulemused teeksid au igale riigile ja rahvusele. Tulemuslik töö eeldab korralikku süsteemi, mis praegu on üks meie valukohti. Siiski jätan ma siinkohal teaduskorralduse tallermaa, selle pikaajalise vaidluse objekti, kõrvale ja katsun arutleda teadlase vaatenurgast.

Kes on üldse teadlane ja on's tal Eestis mingi omapära?

Traditsiooniline mõttekäik ütleb, et teadlane peaks olema üks hallipäine ja hajameelne professor, kes igapäevases elus on võrdlemisi abitu ja ainult oma kirjutuslaua taga mõtleb tarku mõtteid ning kirjutab teaduslikke artikleid, mida üldjuhul loevad ainult teised samasugused veidrikud. Tõsi ta on, ajalugu tunneb niisuguseid inimesi, kelle mõttetöö on seejuures paljudel kordadel inimkonda rikastanud. Tänapäeva teadlane on aga hoopis teistsugune, sest teaduski on teistsugune. Kui oma kirjutuslaua taga üksinduses istuv teadlane "tootis" teadmisi selleks, et teada saada, s.o. isiklikust uudishimust lähtudes, siis tänapäeval on teaduse liikumapanevaks jõuks tees "tegutseda, et saada teadmisi" ning oluliseks sotsiaalseks ühikuks meeskond. Tegutsemas on kõik tõsised teadlased, kõigi raskuste kiuste, ka meil Eestis. Välistest raskustest sõltumata on teadustegevus olnud alati raske ning eeldab pidevat ja vaevarikast tööd. Tõsised liidrid ja koolkonnad ei teki üleöö ning leidmisrõõm pole sugugi teadlase igapäevane kaaslane. Uued ideed tekivad ikka ettevalmistatud pinnal, seega tuleb uue loomiseks palju teada. Siin peame veidi eesti keele omapäral peatuma.

Verbist "teadma" on tuletatud hulk sõnu, kaasa arvatud "teadlane". Kas teadlane on see, kes teab, või see, kes toodab teadmisi? Üsna tihti on need mõisted lootusetult sassi läinud. Et mingitki vahet teha, kasutagem alljärgnevalt sõnapaari t e a d j a ja t e a d l a n e. Teadja teab ja rakendab oma õpitud teadmisi. Teadlane loob uusi teadmisi esmarakendaja osas. Eestile on teadjaid oi kui palju vaja! Neid, kes teavad, kuidas on toimitud mujal maailmas, millised on reeglid EÜ-s, millised ÜRO-s, kuidas korraldada tööstust ja kuidas sotsiaalabi, kuidas rakendada arvuteid ja kuidas vältida soojakadu jne. Mis aga puutub teadmistesse riigi mõistlikuks juhtimiseks, siis koolitatakse neid teadjaid kõige efektiivsemalt Prantsusmaal nn. suurkoolide süsteemis. Neis Napoleoni ajal loodud koolides on palju rõhku pandud teadmiste sünteesile ja oskusele teha optimaalseid otsuseid. Igal riigil on muidugi omad kombed, kuid prantslastele võib mõnigi meie tegemine küll kummaline tunduda, eriti mis puutub väikeste teadmistega inimeste asumist kõrgetele ametikohtadele.

Osa teadjaid on aga teadlased ja nende tegevusala on enamasti igapäevasest elust mitu sammu ees. Tihti tundub üldsusele, et nende tegevus, olgu see matemaatika, füüsika, bioloogia või midagi muud, on lihtsalt ülearune. Keegi ei küsi ju, milline on see uus tulemus, sest *a priori* on selge — kohe kasu sellest elujärjele ei tule, *ergo* — neid pole vaja.

Et meil ikka ja jälle ilmutab end sotsialistlik mõttemall, siis olgu kohe öeldud: teadlaste eristamisega teadjatest pole kedagi kõrgemale tõstetud ega madalamale viidud. Ühiskonnale on vaja kirevat paletti ja üks värv pole teisest parem. Kui teadlane kõlabki mõnele kõrvale uhkemalt, siis tegelikult pole minu silmis siin mingit seisusevahet: teadlane on lihtsalt üldnimi neile, kes toodavad uusi teadmisi.

Kes on siis need, kes keerulisest situatsioonist ja praegu levinud vaata et muidusööja nimest hoolimata töötavad, pealegi veel tulemuslikult? Nagu igal alal, on siingi vastus loogiline: töötavad oma ala entusiastid või veidi liialdades — fanaatikud.

Mulle meenub kunagise Moskva Ülikooli rektori füüsik Rem Hohlovi selgitus ajakirjanikule, kes rektorit intervjueerima tulles oli möödunud õppetöö eesrindlaste autahvlist (palun vabandust sotsialistliku mõiste kasutamise pärast). Küsimusele, kas need ongi tulevased kuulsad teadlased, oli rektoril kohe vastus valmis: arvatavasti mitte, sest tõsise teadlase huvid ilmnevad kindlasti juba üliõpilaspõlves ja seetõttu pole tal aega kõigi (tol ajal) kohustuslike ainetega tegelda, et autahvlile sattuda. Jättes kõrvale tolleaegse süsteemi, on oluline, et sihipärane kontsentreerumine on see, mis sünnitab teadlase. Hea haridus, võimalus suhelda ning sisemine soov aru saada ja mitte pähe õppida — eks need ole põhijooned teadlaseks saamise teel, mille oluliseks verstapostiks on teadusliku kraadi omandamine. Teaduslik kraad antakse isikliku mõttetöö viljana saadud teadustulemuse eest. Meie uutes kraadiandmise eeskirjades on need nõuded selgelt välja öeldud, kusjuures isiklikku mõttetööd kinnitab autorideklaratsioon (TTÜ doktorikraadide andmise eeskirja kohaselt). Mis saab värskest teadusedoktorist kui diplomeeritud teadlasest edasi? Põhimõte on lihtne, Lewis Carrolil sõnastatud ärtu emanda printsiibina: et paigal püsida, tuleb kogu jõust joosta. Ühelt poolt pidev ja sihipärane töö ja teiselt poolt soov olla maailma mõõdupüü järgi oma eriala parimate hulgas peaksid teadlast kogu aeg saatma. Käia on pidev otsimise-tee.

On niisugune ettekujutus realiseeritav või on tegemist vaid idealistliku soovunelmaga? Sest — raha on vähe, sellest tulenevalt palgad nigelad, raamatukogud ebapiisavalt komplekteeritud, välitööde või seadmete rahad piiratud jne. Ebakompetentsete hulk ümberringi on suur ja küsimus, mis kasu teadus toob, on pidevalt kas eetris või ajaleheveerul. Tõepoolest on raske, kuid kus on öeldud, et elu peab kerge olema?

Ka nendes nigelates oludes saab üsna palju teha. Esiteks, meie sotsialistlikus minevikuski õnnestus paljudel jõuda heale teadustasemele. Pole vaja üleväärtustada Rootsi evaluatsiooni, kuid Eesti teaduses on üllatavalt palju valdkondi, kus meie edu on olnud vaieldamatu. Ei taha siia tuua võrdlust *à la* pisike riik. Teaduses pole kaalukategooriaid, on vaid tulemused. Seega, lähtetasand on meil küllalt hea.

Teiseks, praegustes oludes õnnestub noori suunata maailma parimatesse teaduskeskustesse ning tulemused on lootustandvad. Edasi, infosulgu (ajakirjad, raamatud jne.) saab korvata sihikindla tegutsemisega, sest sõiduvõimalusi on ju tunduvalt rohkem. Juba funktsioneerib ka elektronpost. Raskem on seadmetest tõsiselt sõltuvatel teadlastel, kuid siin tuleb mõelda koopereerumisele või ka ausalt küsida: kas on Eesti üleüldse suuteline kallist teadust ülal pidama? Vastuse sellele küsimusele peavad leidma teadlased ise kui kõige rohkem mõtlema harjunud inimesed.

Ja siin tulemegi olulisima faktori juurde: p r i m a a r n e o n m õ t l e m i s v õ i m e. Isegi kõige moodsam arvuti või elementaarosakeste kiirendi on kasutu, kui tema kõrval pole mõtlevat inimest. Parim näide on kuulus astrofüüsik Stephen Hawking, kelle füüsilisest minast on praktiliselt järele jäänud ainult mõtlev aju ja terased silmad!

Eesti strateegiliste varude, nagu põlevkivi, fosforiit, mets jm., kõrval on mõtlemisvõime kahtlemata tähtsaim. Kas me oskame aga seda strateegilist varu ise arukalt kasutada? Kirjutades neid ridu 1993.a. suve hakul, on vastus ilmselt eitav.

Me oleme veel kaugel ühiskonnast, mille kõik osad oleksid väärtuslikult hinnatud. Võimul ilmselt puudub vaim. Nagu mitmed enne mind on juba märkinud, on võimule jõudmas hall keskmine. Millegipärast jäävad tihti silma endised Leningradi Kõrgema Parteikooli lõpetanud, kes siin ja seal endale sooja koha on leidnud, küll lihtsalt osavad kombinaatorid või ka haridustee pooleli jätnud persoonid. Ajaloost on teada, et see hall keskmine on halastamatu eelkõige nende vastu, kes sellest tasemest on üle. Pole sellest pääsenud ka teadus ja kõrgharidus. Koosolekutel aina küsitakse, kes ütleb, kuidas ja mille kohta teha sihtprogramme, kes ütleb professorile, mida ta peab õpetama, kes tõstab palka jne. Need küsimused on muide tõsielust.

Mida siis teha teadlase kui loovisiku seisukohast? Järgnevalt proovin sõnastada mõned mõtted, eristades seejuures kolme tasandit: riiklik, teadus kui valdkond ja teadlane kui üksikisik. Esimesel, s.t. riiklikul tasandil t u l e b t e a d v u s t a d a m õ t l e m i s v õ i m e o l u l i s t o s a ü h i s k o n n a s n i n g t e a d u s e p r i m a a r s e t r o l l i m õ t l e m i s v õ i m e t e k k i m i s e l. Ehk teiste sõnadega, tuleb teadvustada teadlaste osa uue nägemisel, ebatavaliste olukordade eksperthinnangul ning kõrgkoolides noorte inimeste mõtlemisvõime arendamisel. Ja kui meil praegu kuluvad energia ja vahendid olukorra (*resp.* majanduse) viimiseks normaalsele Euroopa tasemele, siis tuleviku huvides tuleb tagada teaduse järjepidevus. Selle eest peaksid vastutama valitsus, Riigikogu ja muud ametid. Materiaalse toe kõrval on tähtis ka moraalne tugi, mis praegu tegelikult puudub.

Teiseks, teadlane suhtleb vahetult oma kõrgkooli, instituudi, labori jm. juhtidega. On ülimalt vajalik, et selle astme juhid suudaksid luua töökeskkonna ja meeleolu, hoolimata välisest survest. Ringi vaadates on selge, et see ei õnnestu kõikjal ühtemoodi. On palju institutsioone, kus raskuste kiuste läheb töö edasi, on neid, kus raskused üle pea kasvavad. Aegade jooksul on mõned teadusasutused ainult väliselt oma silti kandnud ning nüüd pole nad lihtsalt suutelised korralikult tööd tegema. Arvatavasti kõige hullem on olukord seal, kus juhtkonnas on aset võtnud see hall keskmine.

Kolmandaks on iga teadlase enda töö. Siin kehtib autori arvates ainult üks printsiip, mis ülal juba mainitud: tööd tuleb teha nii, nagu keegi jaksab. Ma ei alahinda ei pereprobleeme ega muid olulisi asjaolusid, kuid küsida tuleb eelkõige iseendalt: olen ma teadlane või teadusasutuse (kõrgkooli) töötaja? Sellest ka järeldused: töötaja võib alati otsida teise töökoha, teadlane seda nii lihtsalt teha ei saa, ei loe mitte ainult tema enda, vaid ka institutsiooni nimi. Loomult optimistina usun, et teadlasena tunnevad end paljud.

Mis juhtub, kui nimetatud tasandeil läheb tegevus viltu? Valitsuse, Riigikogu jt. tegevusetus või halvustav suhtumine tähendab üldise halli keskmise mentaliteedi kehtestamist aastakümneteks. Jääb järele Rootsi evaluatsiooni aruanne kui mälestusmärk meie teaduse tasemest (nii ütles tabavalt üks mu kolleeg) ning loodetavasti suudavad laialiminevad õelad teadlased teadvustada ka maailma üldsusele Eesti riigi ainulaadsuse, kes pärast iseseisvuse taaskehtestamist teaduse üle parda viskas.

Teadusjuhtide ebapiisav töö mõjub kõige otsesemalt teaduse olukorrale ning siin on asi tõsine. Kui lastakse laguneda tugevatel töörühmadel, kui keskmise hoidmise nimel halvenevad võimekate teadlaste tööolud, järgneb sellele paratamatult kadumine killustatuse teel.

Üksikteadlase olukord pole valitsuse poolt vaadatuna arutamist väärt: otseselt näljas ta ju pole ja kuhu tal ikka minna on! Kui asjad lähevad aga üle piiri, on tagajärg drastiline: parimad inimesed lahkuvad teadlikult teadusest ja tihti ka Eestist. Nüüd võib jääda mulje, et teadlasel endal pole vaja oma eksistentsi kindlustamiseks midagi teha. Ma loen juba loetletud eelduste kõrval tähtsaks teadlase missioonitunnet.

Iga teadlane peab olema suuteline küsima: mida ma saan teha selleks, et Eesti teadus püsiks kõrgel järjel, nii et Eesti riik ja rahvas sellega midagi võidaksid?. Ma eitan väidet, mille formuleeris üks endine teadusjuht oma erialaseltsi aastakoosolekul: meid on nii palju, et valitsus peab meie heaks midagi tegema! Ma küsiksin teisiti: meid on nii palju, mida me võiksime üheskoos korda saata?

Teadlastel on suur privileeg: aeg-ajalt õnnestub neil teha seda, mida keegi teine pole varem teinud. Sellise intellektuaalse rahulduse nimel maksab elada ja töötada. On ülimalt meeldiv, et raskuste kiuste on näha noori inimesi, kes pürgivad teadusesse ja asuvad lõputu otsimise teele.

JÜRI ENGELBRECHT

TIPA-TAPA NII, TIPA-TAPA NAA...4

Noored leningradlased, 1949. aasta meistrivõistluste võitjad. Esimene vasakult Kortšnoi, tema kõrval ka pärastine suurmeister Lutikov, neljandana imeväike Spassk.. Kas õhkub sellest pildist tulevast kuulsust?

Mälu näitas järjekordselt oma kummalist palet. Praegu on üksikisik meie lähimineviku suhtes võimsa massipsühhoosi mõju all, nõnda et tema kirjuvärviline elulugu kipub kaduma must-valge ajaloo sisse. VIII pleenumi järgset platsipuhastamist ma ise pealt ei näinud, mistõttu olen püüdnud asjakäiku täpsustada vanade kaaslaste abil. Üllataval kombel ei mäletatud suurt midagi. Nagu poleks pika järelmõjuga kollisiooni olnudki, nagu oleksid need sündmused kulgenud täiesti normaalset rada pidi.

Poisid oma peaga

Buenos Aireses üllatanute karjääri lõikas läbi sõda, sõda puistas laiali ka järgmise vahetuse. Võib küsida: mis takistas neid, kes alustasid või said hoo sisse rahupäevil?

Juba suvel 1945 võitis Arulaid üleliidulise I kategooria turniiri (Renter jagas seal kolmandat kohta), 1947. aastal oli Nei üleliidulistel noorte meistrivõistlustel kolmas, millele aasta hiljem lisandus esikoha jagamine, samal ajal tõid Randviirs ja Arulaid Bakuu meistrikandidaatide turniirilt koju esimese ja teise koha (eespool Gellerit), 1949-ndal saavutas Eesti noortekoondis N.Liidu tšempionaadil nelja gigandi Leningradi, Ukraina, Vene NFSV ja Moskva kannul viienda koha. Kaasa tegid ka kabetajad (seda ala meil veel ei viljeldud), oleks arvestatud ainult maletajaid, olnud meeskond teine. Meenutamist väärivad üksiktulemused laudade kaupa. Nei oli teine, Pitksar esimene-teine, Charles Laes viies, Arvi Rodenberg viies, Uusi kolmas-neljas, Udo Tarve esimene, Valdur Tiit teine, Hubert Villup neljas. Seda maailma malehegemooni tippkonkurentsis!

Tookordsed põhikonkurendid tõusid varsti meistersportlasteks, koguni suurmeistriteks, meil omandas Nei madalama atestaadi 1956. aastal, Randviir ja Arulaid alles siis, kui nende täht oli kustumas, Renter jäigi niisugusest paberist ilma.

Mille pärast? Kelle süül? Ju ka valel ajal oleks võinud ennast maleteoorias harida, hispaania avangu puhul ei tulnud ühelgi komblusvalvuril pähe seda Francoga siduda. Vastupidi, kui kirjanduses ja kunstis pressiti Moskvast peale sotsrealismi, siis male(-kunstis) võis sealt ammutada kõige viljakamaid avangardseid ideid. Sinna õppima läinud Uusi suutis ülihoolsa majandusstuudiumi kiuste nimelt võõral pinnal kiiresti täita sellesama meistersportlase normi.

Jah, "juhtiv malerahvus" oli uues situatsioonis kukkunud provintslaste kilda. Enamik noori pürgijaid lihtsalt ei mõistnud, mida tähendab ehtne teoreetiline ettevalmistus. Kes oli omandanud Kerese eestiaegse "Malekooli" primitiivsevõitu variandid, kes oli lisa hankinud mõnest keskpärasest saksakeelsest käsiraamatust — mingist individuaalprogrammist polnud lõhnagi.

Valitses oma pea kultus. Vastandati Kerest ja Botvinnikut, talenti ja tööd. Kõik oli üsna naiivne, mis seda ootamatum, et too põlvkond paistis silma intellektuaalse potentsiaali poolest. Tegelikult oli see ennem seaduspärane. Kõige esimeste sõjajärgsete koolinoorte tšempionide hulgas oli kolm tulevast professorit või teadusdoktorit (Leo Võhandu, Udo Josia, Tarve), samasuguseid või umbes samasuguseid tiitleid ja kraade võis veel ridamisi üles lugeda, peaaegu kõik endale nime teinud malekummardajad kuulusid argielus loovintelligentsi perre. Sulgudes olgu lisatud, et säärane seos on katkenud nüüdsel varasel spetsialiseerumise ajal, kui ressursid pannakse algusest peale ühesainsas suunas liikuma. Nüüd on meil küll ka kaks uut suurmeistrit, mitmekümnest kohalikust profist rääkimata.

Nõnda võib leppida tõdemusega: igal ajal on tavad. Mõttetu on tagantjärele Neid ja Ehlvesti või Randviiru ja Olli ühele tasandile asetada.

Mängijad ja asjaajajad

Ja ometi, need teised tavad oleksid võinud siiski juba toona sisse imbuda. Moskva oli Tallinnast ainult päevateekonna kaugusel, pealegi seisis meie klubi eesotsas Moskva kooli saanud inimene. Botvinnik on arvanud, et hea asjaajaja on haruldasem kui hea mängija. Klubi direktoril Richard Pruunil olid mõlemad eeldused õige tagasihoidlikud, ja Moskvat oli ta tundma õppinud just halvast (või kõige õigemast?) küljest. Pärast vastsete eesti kolhoosnike esimeste ametlikult pealesunnitud meistrivõistluste armutut läbikukkumist (alglülis toimus vist üks turniirike — kui sedagi) kirjutas Pruun aruandesse: 500 osavõtjat, 200 uut kvalifitseeritud maletajat. "Nii on vaja!" Asja huvides kasvatati aastaid hiljem samamoodi isegi Kerese mälestusfestivali, ja enam ei imestanud keegi.

Küll võib siiani imestada, mismoodi me tollal oma rasvas praadisime, miks keegi astla vastu üles ei löönud ega teisi endaga kaasa tõmmanud. Klubi oli päranduseks saanud suurepärase raamatukogu, mis tolmus luku taga (tõsi, seda ka hoiti luku taga, ikkagi kahtlane pärand). Kasutult vedelesid "Šahmatõ v SSSR" värsked numbrid. Ei mäleta, et välgutamist oleks asendatud teoreetilise ühisanalüüsiga.

Vabandatagu, aga pean tunnistama, et klubi instruktorina haudusin ise uhkeid salaplaane. Paraku piirdus nende realiseerimine igasuguste surnult sündinud komisjonide moodustamisega. Kui pealinnas iseseisev malesektsioon loodi ja see ka iseseisvat tegevust katsus arendada, panin käima esimesed kursused. Kokku tuli kaugelt üle saja inimese, klubi oli puupüsti täis. Vägev tunne oli selle rahva ette astuda ja õilsa vaimuspordi üle filosofeerida. Sellesama loenguga kursused lõppesid.

Kas polnud piisavat seljatuge? Ei tea, võimalik, et vastavates instantsides oli põhimõtteline toetus hoopis märgatavam kui pärastisel normaalsemal ajal. Veri on ikka paksem kui vesi, Kerese sõjajärgne kimbutamine ergutas ka kõrgete ametimeeste rahvustunnet. Innukalt toetas teda isegi võõras inimene, spordikomitee esimees Tambijev (Tambinjan). Kui taheti malet koolitunniks muuta, kas poleks siis võimaldatud klubitreenereid rakkesse panna!

Botvinnikul on õigus: häid mängijaid liikus robinal ringi, ausameelset ja omakasupüüdmatut juhti polnud kusagil. 1944. aasta sügis oli võtnud meilt peale võimalike meistrite ka küpse suurekaliibrilise asjaajaja Aleksander Veldemaa, kes isegi Saksa okupatsiooni rangete kitsenduste piires oli suutnud maletegevust jõudsalt edasi arendada.

Kas oleme jälle vana koha peal: igaüks elas, nagu oskas, süüdlased puuduvad.

Lend, mis jäi läbi lõikamata

Isegi veidi hämmastav, et asjaajajakandidaat korraks vilksatas. Laseme rääkida Juhan Zimmermannil, kunagise majandusministri pojal.

"Meid küüditati neljakümne esimesel. Olin ema ja vennaga, isa eraldati, lasti hiljem maha. Peatuma jäime Kirovi oblastis, NKVD metsandussovhoosis, kus töötasid puha väljasaadetud. Oli haruldane seltskond, kõik intelligentsed inimesed. Mind, üheteistkümnest jõmpsikat, pandi jõest ülevedaja kõrvale kassiiriks. Joodiku kassa oli olnud selgelt väike, nüüd laekus esimese päeva jooksul terve kuu sissetulek. Sügisel külmus jõgi kinni, mulle määriti kaela metsapraakeri abi koht. Olin kodus keeli õppinud, sain kuidagi hakkama, varsti oskasin vajalikul määral juurde kirjutada.

Ilvo Neist 1949. aasta 1. jaanuari "Noorte Hääles": "Olla noorte tšempion maal, mis kannab maailma parima malemaa krooni — küllap Nei mängule varsti see annab suurmeistrile omaseid jooni." Eestilik paraad, Nei oma joontega jäeti sinnapaika.

1946. aastal lasti alla kuueteistkümnesed Eestisse tagasi. Koduteel märkasin Kirovis postikuulutust, et sealne "Dünamo" värbab iluuisutajaid. Olime koos vennaga Tallinnas harjutanud, panin venna nime ilma tema teadmata kirja. Ta kutsutigi Kirovisse. Pärast mõjutas see ka minu saatust.

Eestis leidsin kaugeid sugulasi Põltsamaal. Üle viie aasta läksin jälle kooli, alustasin vanast kuuendast klassist, kahe ja poole aastaga jõudsin keskkooli lõpetada. (Lõputunnistuse sain küll Tallinna Polütehnikumi ettevalmistusosakonnas.) Väikselt olin spordiorganisaator olnud juba algklassides, Põltsamaal õnnestus käima panna male. Esivõistluste puhul andsime välja käsitsi kirjutatud bülletääne, malepropagandaõhtud lõppesid tantsuga, vaja oli ka raha. Vaja oli kõike ise teha, aga kodus oli õpetanud seda isa, Venemaal elu. Meile tuli simultaani andma isegi Keres.

Polütehnilisse Instituuti poleks mind muidugi võetud, viisin paberid ühe üleliidulise finantsinstituudi konsultatsioonipunkti. Suvel 1949 sattusin endalegi arusaamatul viisil maleklubi instruktoriks. Öeldi, et oskad vene keelt ja vene asjaajamist. See kena elu kestis vaevu pool aastat. 4. jaanuaril 1950 tuldi mulle otse klubisse järele, teatati, et on juhtunud eksitus, tuleb jälle sovhoosi kolida.

Kirovis kohtasin venda. Tema: "Iluuisutamisele on vaja kohtunikku." Mina: "Pole varem proovinud." Tema jagas veidi selgitust, mina proovisin, sain parima kohtuniku auhinna, mind hakati võistlustele välja kutsuma. Sport edenes ka meie NKVD sovhoosis. 1951. aastal võitsime üleliidulisel sovhooside ülevaatusel esikoha. Nüüd olin tuletõrjuja, et seda sporti aina tagant lükata. Pärast Stalini surma hakkasin õppima oblasti kehakultuuriinstituudis. Seejärel olin ühes viletsas koolis võimlemisõpetaja. Nõukogude süsteemis oli alati võimalik raha leida, ehitasime oma spordisaali, hakkasime võistlustelt aukirju tooma.

Lõpuks jäi mulle iluuisutamine. Olin spetsialiseeritud spordikooli direktor, mind valiti Vene Föderatsiooni iluuisutamise presiidiumi, tegutsesin talispartakiaadidel oma ala peakohtunikuna, maailmameistrivõistlustel peasekretärina. Kuus aastat töötasin Odessas, sinna oli tehtud iluuisutamiskool lausa minu jaoks. Ja siis jõudsin ringiga Eestisse. Siin ei võtnud iluuisutamine vedu. Veidi katsetasin taas male juures. Olid juba teised ajad ja teised inimesed. Enam ei klappinud."

Kes teab, kuidas oleks klappinud kolmkümmend aastat tagasi. Edasise elukäigu põhjal oleks võinud küll mõndagi loota. Ent see on paljas oletus. Samahästi võib ei tea mitmendat korda väita, et meie asjad läksid nõnda, nagu pidid minema.

\- - -

Lugu hakkab lõpule jõudma. Veel on päevakorras kõige hellem küsimus: kas ka meie südametunnistus oli allutatud valele ajale?

VALTER HEUER

"Sirbi" toimetus võtab REKLAAMI ja KUULUTUSI vastu iga päev kl. 11—15. Tel. 60 17 03, 60 19 24.

GALERIID

RÜÜTLI GALERII

RÜÜTLI GALERIIS (Tartu, Raekoja pl.8/ Rüütli tn. 1)
Ilmar Kruusamäe MAALID.
Avatud E—L kl. 11—18.

"SINIMANDRIA" GALERIIS (Tartu, Kompanii tn. 2)
Maie **Helmi joonistused "Ebajumalad" ja graafika.**
Avatud K—E kl. 12—18.

KÜÜ-GALERIIS (Tartu, Küütri tn. 2)
kuni 29. aug. **Lüüdia Vallimäe-Margi akvarellid.**
Avatud E—L kl. 12—18, P kl. 12—16.

GALERII MOLEN

GALERIIS "MOLEN" (Viru tn. 19)
SALONGI-MÜÜK. KELLAD. AUTORIEHTED.
Avatud T—R kl. 10—18, L—P kl. 11—15.

TOKKO & ARRAK GALERII

GALERIIS "TOKKO & ARRAK" (Raekoja pl. 14)
Salongimüük. Lastele joonistab Avo Paistik.
Avatud iga päev kl. 11—18.

DRAAKONI GALERII

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18)
AKVARELLIDE NÄITUSMÜÜK
kuni 28. VIII.
Avatud E kl. 10—17, T—R kl. 10—18.

VAALI GALERII

GALERIIS "VAAL" (V.-Karja tn. 12)
Tiina Tammetalu MAALID
Valeri Vinogradovi MAALID,
(kuni 11. IX.)
Avatud T—R kl. 12—18 ja L kl. 12—16.

GALERII LIIVAKELL

GALERIIS "LIIVAKELL" (Liivalaia tn. 12)
MAALI, GRAAFIKA, KLAASI ja **METALLI NÄITUS-MÜÜK.**
Rait Prääts. Vitraažid.
Avatud E—R kl. 10—18, L kl. 10—14.

GALERII-G

GALERIIS "RAEKOJA ODER" (Raekoja plats 1.)
30. augustil avatakse **Marje Üksine GRAAFIKA.**
Avatud E, K, N, R, L, kl. 10—16.45. P 10—15.

LÜHIKESE JALA GALERII

Lühikese jala galeriis (Lühike jalg 6)
TARBE-KUNSTI NÄITUS-MÜÜK
Avatud iga päev kl. 10—20.

GALERII-G

GALERIIS "G" (Narva mnt. 2)
Olev Subbi MAALID; Kylli Koski AKVARELLID.
Avatud T—R kl. 12—18 ja L 11—16.

OVE BÜTTNERI STUUDIO "RENESSANSS".
PÕHI-EKSPOSITSIOON.
Avatud E—R kl. 12—17.
Teated tel. 52 27 08.

KUNSTIHOONES (Vabaduse väljak 6)
Raul Meele graafika, maal, installatsioonid
(pühapäeval viimast päeva).
2. sept. avatakse arhitektuurinäitus **"Teisiti. Funktsionalism ja neofunktsionalism eesti arhitektuuris."**
GALERIIS (Vabaduse väljak 8)
Tiina Tiituse moenäitus "MAAG".
Avatud K—E kl. 12—18.

SAMMAS GALERII

GALERIIS "SAMMAS" (Vabaduse väljak 6)
Jüri Ojaveri OBJEKTID.
Mati Rautso JOONISTUSED.
Avatud K—P kl. 11—18.

EESTI KUNSTIMUUSEUM

EESTI KUNSTIMUUSEUM
RÜÜTELKONNA HOONES (Kiriku plats 1)
püsiekspositsioon "Eesti kujutav kunst XIX saj.—1940"
Enn Põldroosi maalid.
Avatud K—E kl. 11—18.
TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17)
Lincolnshire (Inglismaa) kaasaegse tarbekunsti näitus.
Eesti tarbekunsti põhiekspositsioon.
Avatud K—P kl. 11—18.
KR. RAUA MAJAMUUSEUMIS (Nõmmel, Raua tn. 8)
Ester Spriit. "Vaikuses ja rahus" (maalid).
Avatud K—P kl. 11—18.
NIGULISTE MUUSEUMIS (Niguliste tn. 13)
"Vana kunst".
Avatud K kl. 14—18 ja N—P kl. 11—18.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede.

KUNSTIHUVILISED, REISIMA!

ESPERANTO SELTS KORRALDAB "SCANIA" BUSSIGA REISI

ITAALIA (Verona, Firenze, Pisa, Rooma, Napoli, Pompeji, Rimini, Veneetsia) — VATIKAN — SAN MARINO — AUSTRIA (Viin). 2700 krooni, 5 pilti.

Tartu, Riia 37, Esperanto Selts, tel. 234 30 168, 32 935 tööpäevadel ja 72 798 õhtuti.

ESTONIA TEATER kuulutab välja konkursi REKLAAMIŠEFI ametikohale.

Soovitav saksa keele oskus. Konkursil osalejail esitada kavand, kuidas reklaamida Luciano Pavarotti külalisesinemisi Tallinnas.

Avaldused palume esitada teatri kaadriosakonnale hiljemalt 15. septembriks.

Informatsioon telefonil 44 35 05.

NB!

TEATER "VANALINNASTUUDIO"

Reedel, 27. VIII kl. 19 **"Iga varas pole suli"** (Nukuteatri suveõuel); esmasp., 30. ja teisip., 31. VIII kl. 19.30 **"Iga varas pole suli"** (Pärnu teatris "Endla").

VON KRAHLI TEATER (Rataskaevu tn. 10)

TEATRISAALIS: reedel, 27. ja laup., 28. VIII kl. 19 "Endla" teatri etendus **"Epp Pillarpardi Punjaba potitehas"** (pilet 20.-).

TEATRI BAARIS: reedel, 27. VIII kl. 22 **"The Speculative Rock'n Roll Band"** (pilet 10.-); laup., 28. ja pühap., 29. VIII kl. 22 **"New Murphy Band"** (10.-); esmasp., 30. VIII kl. 21 **"Mezcal"** (Prantsusmaa); kolmap., 1. IX kl. 22 **"The Moon Principal Orchestra"** (10.-); neljap., 2. IX kl. 22 **"Pink Bongo Band"** (10.-); pühap., 5. ja esmasp., 6. IX kl. 22 **"New Murphy Band"** (10.-) teisip., 7. IX kl. 22 **"Landberk"** (Rootsi).

"EESTI KONTSERT"

RAEKOJA SAALIS: reedel, 27. VIII kl. 19 **Vahur Vurm** (klarnet), **Piia Paemurru** (klaver) ja **Peeter Paemurru** (tšello). Kavas Brahmsi Sonaat klarnetile ja klaverile f-moll, op. 120 nr. 1; Sonaat tšellole ja klaverile D-duur, op. 78; Trio klaverile, klarnetile ja tšellole a-moll, op. 114.

NIGULISTES: pühap., 29. VIII kl. 11.30 **muuseumi muusikatund: Eesti Rahvusmeeskoor**. Kavas E. Grieg, F. Mendelssohn, L. Madetoja, S.D. Sandström, P.I. Lucick, F. Körling. Koori juhatavad Ants Üleoja ja Ants Soots.

OLAVI SAALIS: teisip., 31. VIII kl. 19 **Weitz-duo** (Austria-Soome): Konstantin Weitz (viiul) ja Maija Weitz-Numminen (klaver). Kavas Takács, Tamberg. Kreisler, de Falla-Kreisler, Beethoven.

TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUMIS: reedel, 27. VIII kl. 18 **Taimo Toomast** (bariton) ja **Frieda Bernstein** (klaver). Kavas Bononcini, Giordano, Carissimi, Bach, Mozart, Tamberg, Mahler, Tšaikovski, Rossini.

PÜHAVAIMU KIRIK

Esmasp., 30. VIII kl. 18 **muusikatunnis** esinevad Siiri Ronimois (alt) ja Toomas Trass (orel). Kavas Lemmens, Hollaender jt.

JURIS PODNIEKSI FILMIAUHIND

Briti *Channel 4 TV* stipendium 28 500 £ Eesti, Läti, Leedu filmitegijaile 25-min. sotsiaalse filmidokumendi *(social documentary film)* loomiseks.

Ingliskeelsed esildised (~2 lk.) koos tegija vanuse ja filmograafiaga saata 30. oktoobriks Riiga, Juris Podnieksi stuudiosse. Lõppusutlus toimub detsembris.

Info: Juris Podnieks Documentary Film Award, Antra Cilinska, Juris Podnieks Studio, Meistaru iela 10, Riga, Latvija LV 1050.

SEMINARIPÄEV TARTU KUNSTIMUUSEUMIS REEDEL, 3. SEPTEMBRIL

Kell 11

KUNSTI LÕPUST — **Mart Väljataga**

KUI PALJU MAAD ON AVANGARDISMIST TOTALITARISMINI?— **Ants Juske**

AVANGARDISM JA ANTROPOTSENTRISM — **Mare Ruus**

Kell 14

KES-MIS PEITUB TARTU KUNSTIMUUSEUMI UUEMA MAALI KOGUS? — **Mare Joonsalu**

KAUGEMAST JA LÄHEDASEMAST 1970. AASTATE EESTI MAALIKUNSTIST — **Reet Pulk**

SEITSMEKÜMNENDAD SEESTVAATES — **Enn Põldroos, Ando Keskküla**

"Sirbi" toimetus võtab REKLAAMI ja KUULUTUSI vastu iga päev kl. 11—15. Tel. 60 17 03, 60 19 24.

REEDEST REEDENI

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **püsiekspositsioon "Tallinn 1700—1918", näitus "Üheksa korda mööda..."** (vanad kaalud ja mõõdud) ja **Tallinna tarbekunstnike tööde näitus.**

RAEVANGLAS (Raekoja 4/6) **Carl Sarapi & Peeter Toominga fotonäitus "55 aastat hiljem — Virumaa"**. Pühapäeviti lahti kuni 14-ni.

EESTI TA AJALOO INSTITUUDI ARHEOLOOGIAMUUSEUMIS (Rüütli tn. 10) näitus **"Eesti muinasaeg"**. Avatud N—L kl. 12—16. Ekskursioonid ettetellimisel tel. 44 42 35, üksikkülastused L kl. 12—16.

LOODUSMUUSEUMIS (Lai tn. 29) **püsiekspositsioon,** 27.aug. — 5.sept. **gladioolinäitus.** Avatud K—P kl. 10—17.30.

KIEK IN DE KÖKIS (Komandandi tee 2) **Kalju Suure "Päevapildid ja kroonika"**. Avatud T—R kl. 12—17.30, L ja P kl. 12—16.30.

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) **püsinäitus muuseumi pillikogust ja näitus Eesti teatrite naiskunstnike töödest (kostüümikavandid)**. Avatud K—P kl. 10—18.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU (Tõnismägi tn. 2) kunstide osakonnas näitus **Kaljo Põllu eksliibrised** Eesti Rahvusraamatukogu kogust. Avatud E—R kl. 10—20.

TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUM (Kadriorus, Koidula tn. 12a) **Liina Siib. Graafika: "Paarid ja üksainus"**. Avatud K—E kl. 11—18.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) **Sally Stuudio. Kunstitarvete tutvustus "Sally suured ja väikesed sõbrad"**. Laupäeviti kl. 12—15.

TALLINNA LINNAARHIIVIS (Tolli tn. 6) näitus **"Tallinna dominiiklased"**. Avatud E—R kl. 11—16.

DOMINIIKLASTE KLOOSTRIS (Vene tn. 16) **keskaegse raidkunsti näitus**. Avatud iga päev kl. 10—18.

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) näitus **"Avangard, õukond, sõltumatud" — valik eesti maalist 1970—1990**; 3. septembril avatakse uus väljapanek. Avatud K—P kl. 11—18. Reedeti sissepääs tasuta.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) **Rein Maantoa ja Tõnis Paberiti ühisnäitus.**

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Raekoja pl. 18) **eesti kunsti püsiekspositsioon "Tartu maal"** ja **uuemat Tartu maalikunstis.** Avatud K—P kl. 11—18. Reedeti sissepääs tasuta.

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) näitus **"Olu eesti kultuuris"**. Avatud K—P kl. 11—18.

EESTI KUNSTIMUUSEUMI JÕHVI FILIAALIS (Jõhvi Kultuurikeskuses) **fotonäitus "Arvo Lekk 60", loomegrupi "Aprill" näitus** (Sillamäe) ja **Kohtla-Järve 18. kooli kunstiringi õpilaste tööd.**

NARVA KUNSTIGALERIIS (Linnamuuseumi filiaal, Kommunaan tee 2) näitus **Lavretsovide muuseumi kogudest, Vitali Kuznetsovi maalid "No, tee lahti, Po!", Tatjana Sokolova ja Luule Dmitrijeva maalinäitus "Tee", A. Morejevi personaalnäitus, Narva kunstnike tööd ja J. Lipini fotonäitus "Jäljed veel".**

KOHTLA-JÄRVE PÕLEVKIVIMUUSEUMIS **Peeter Mudisti näitus "Maastikud ja teised pildid"** (Mart Lepa erakogust).

MAARJAMÄE LOSSIS (Pirita tee 56) näitus **"Eesti ja Rootsi ühine ajalugu".**

SAAREMAA MUUSEUMIS (Kuressaare linnuses) **Kalvi Aluve loodusmaalid, Ilme Rätsepa, Erika Pedaku ja Anne Tootmaa kangad ja näitus "Baltisakslased Saaremaal", näitus "Läänemeri täna — meie ohustatud keskkond"** (Soome), **Eve Pärnaste ja Inge Kudisiimu maalid**. Avatud K—P kl. 11—17.30.

TERVISHOIUMUUSEUMIS (Lai tn. 30) **Ilme Soonseina akvarellid**. Avatud kl. 11—17.

KRISTLIKUS KOHVIKUS "SAMAARIA" (Vaimu tn. 3/Lai 34) näitus **Aira Vaitmaa pildid (naivist).** Avatud E—R kl. 11—17.

EESTI VABAÕHUMUUSEUMI territoorium on avatud iga päev kl. 10—20 (hooned 10—18). Ekskursioonid tel. 55 91 76. Bussid nr. 21 ja 66.

TALLINNA LOOMAAED (Veskimetsas) avatud iga päev kl. 9—19. (Trollid 6, 7 ja 8.)

TALLINNA KAMMERKOOR
korraldab konkursi kõikidesse häälerühmadesse.
Tulla Tallinn, Narva mnt. 7 ETK fuajeesse 3. ja 6. septembril kl. 18.

SEGAKOOR "NOORUS"
võtab vastu lauljaid aldi-, tenori- ja bassirühma
31. augustil ja 2. septembril kell 18—21 Mustpeade Majas, Pikk tn. 26.

KAMMERKOOR
NON TROPPO
KUTSUB ALGAVAKS HOOAJAKS UUSI LAULJAID KÕIKIDESSE HÄÄLERÜHMADESSE.
Tulla 1. või 3. septembril kl. 18 aadressil Roosikrantsi 6, III korrus.

PILTIDE RAAMIMINE
Puit- ja alumiiniumprofiilist pildiraamid, happevabad passpartuud, mattklaas, lõuendiraamid.
Tellimuste vastuvõtuline a/ü "CADRE" Tallinn, Terase tn. 9 E—R kl. 9-17 tel. 42 39 30.

UUSI RAAMATUID

Jacques Vallée. TEINE REAALSUS. Võõrkontakti juhtumiraamat.

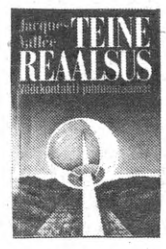

Prantsuse päritoluga Jacques Vallée, kes on kodus nii arvutiasjanduses kui ka astrofüüsikas, on üheaegselt ufoloogia kõige kuulsam ja eraklikum tegelane. Elades alates 1962.a. Ühendriikides ning osaledes seal ÜRO raames tegutsenud UFO-komitee töös, käis ta seoses uuringutega paljudes maades. Pärast Jules Verne'i preemia saamist 19-aastaselt oma esimese romaani eest on J. Vallée avaldanud neliteist raamatut üldtiraažiga üle miljoni eksemplari. Kõnesolev raamat koosneb kolmest osast: "Võõrkroonikad", "Teine reaalsus" ja "Väljakutse uurimistööle". Esitatakse kokkuvõte 25-aastasest uurimistööst, mis on seotud UFO-teemaga. Seda tehes viib autor lugejad pikale teekonnale läbi inimkogemuse kummaliste ja erandlike ülestähenduste. Ta avaldab hirmuäratava tõe: see nähtus on olnud meiega kogu ajaloo vältel. Millega poleks ka tegu, muudab see meie tunnetusvõimet. Viieteistkümnes sajand nägi külalisi haldjaina, kümnes sülfidena, roomlased metsanümfide ja vetevaimudena. Ja nii edasi ajas tahapoole liikudes. Sissejuhatavas osas mainib autor: "Kui neid objekte on nähtud mäletamatutest aegadest peale, nagu ma näitan, ja kui nende valdajad on alati tegutsenud samamoodi, siis pole mõistuspärane oletada, et nad on "lihtsalt" Maa-välised külalised. Nad peavad olema midagi enamat. Võib-olla on nad alati siin olnud. Maa peal. Koos meiega." Lisaks Linda J. Strandi intervjuu Jacques Valléega. Inglise keelest tõlkinud Andres Valdre, kaane kujundanud Jaan Tammsaar. 320 lk. "Kupar", 1993.

Аугуст Гайлит. ТООМАС НИПЕРНААДИ. Роман в новеллах. Новеллы.

August Gailiti esimene vene keeles ilmuv raamat. Peale romaani "Toomas Nipernaadi" sisaldab kõide veel novellid "Libahunt", "Nurjatuim roim", "Punased hobused ja "Meri".

Eesti Vabariigi Kultuuri- ja Haridusministeeriumi Riigi Kooliamet soovitab A. Gailiti romaani "Toomas Nipernaadi" eesti kirjanduse õppevahendiks vene koolide vanematele klassidele. Raamat ongi välja antud ministeeriumi kaasabil. Romaani on vene keelde tõlkinud Irina ja Vitali Belobrovtsev, novellid Elvira Mihhailova ja Natalia Kalaus, järelsõna "August Gailit — XX sajandi romantik" on kirjutanud Heino Puhvel. V. Karruse illustratsioonid. Kujundanud A. Säde. Kaas: J. Klõšeiko. 416 lk. "Aleksandra", 1993.

Astrid Lindgren. VÄIKEVEND JA KARLSSON KATUSELT.

Vähe on vist neid, kes raamatute ja teatrilava kaudu ei tunneks maailma parimat kunstienduri t, üldse kõigi alade maailma parimat Karlssonit katuselt ja tema ütlust "Rahu, ainult rahu!". Selleks, et ka uus põlvkond võiks tutvuda laste põliste lemmikraamatute ja nende tegelaste Väikevenna ja Karlssoniga ning osa saada nende elamustest, ongi aktsiaselts "Kupar" ühiste kaante vahel välja andnud kordustrüki rootsi populaarse kirjaniku Astrid Lindgreni (sünd. 1907) raamatu "Väikevend ja Karlsson katuselt", mis peale ülalnimetatu sisaldab veel lood "Karlsson katuselt lendab jälle" ja "Karlsson katuselt hiilib jälle". Rootsi keelest tõlkinud Vladimir Beekman, illustreerinud Ilon Wikland, kaane kujundanud Maret Olvet. 416 lk.

Mart Kivastik. HOMME.

Ka filmkriitikuna tuntud autori esimene novellikogu sisaldab peale nimijutu lood "Plika", "1979", "Semm", "Mehed", "Haza", "Ilikaa-ruus!", "Kolman", "E2—E4", "Võõras", "Sügis" ning ühiste tegelastega novellid "Õnne, Leena!", "Lend" ja "Unistus". Kujundanud E. Palmiste. 160 lk. "Kupar", 1993.

"KULTUUR JA ELU" nr. 6.

Rahvuskultuuri ajakiri saab kõnesoleva numbriga 35-aastaseks. Tähtpäeva puhul arutlevad "Kultuuri ja Elu" tähenduse üle ajakirjas kolmteist aastat töötanud (neist kümme aastat peatoimetajana) Sirje Endre ja aastail 1985—1989 toimetuse koosseisus olnud, nüüd Eesti üheks silmapaistvamaks ajakirjanduskorüfeeks tõusnud Hans H. Luik. Edasi loeme numbrist Eesti Panga presidendi ettekannet juunikuus Tallinnas peetud konverentsil "Eesti krooni taaskehtestamise head ja vead", Heikki Tanni kirjapanekut "Meil on rohkem sõpru ja toetajaid, kui tahame uskuda" alanimetusega "Inimõiguste olukord Eestis Strasbourg'ist vaadates", lehekülgi Neeme Järvi viibimisest Eestis ja "Paldiski — enam mitte N linn, aga tundmatu ikkagi". Muljeid reisikirjas "Enne Pariisi käime ära Taizés" jagab Tiiu Pohla, keelemees Uno Liivaku esitab tähelepanekuid teemal "Küsimisest ja kostmisest". KE memuaaride veergudelt leiame Kaalu Kirme "Koolivennad Nõmmelt", kunstikülgedelt aga Ants Juske intervjuu kunstnik Rein Kelpmaniga. 80 lk. Hind 5 krooni.

Elle Reeder. HOIDISTAMINE.

Raamatus tehakse juttu toiduainete riknemise põhjustajaist, hoidiste valmistamisvahendeist ja toiduainete hoiurüümidest, põhiliselt aga antakse nõu toiduainete säilitamise, marja-, puu ja köögiviljahoidiste valmistamisviiside, liha, kalade ja seente säilitamise kohta. Autor loodab, et väljaandes kirjeldatud säilitamis- ja hoidistamisviisid võimaldavad igal perenaisel ka väheste praktiliste kogemuste ja teoreetiliste teadmiste korral valmistada väärtuslikke ja maitsvaid hoidiseid. Illustreeritud jooniste ja fotodega. Kaane kujundanud R. Eilsen. Kaanefotod: M. Eelmaa. 176 lk. "Valgus", 1993.

Sulev Mäeväli. TALLINNER HISTORISCHE BAUTEN UND KUNSTWERKE

Raamatus kõneldakse Tallinna sajanditepikkusest ajaloost, tema ajaloo-, ehitus- ja kunstimälestistest. Analüüsitakse arhitektuurimõjusid, hoonete interjööri ja neis asuvaid kunstiteoseid. Neljas, parandatud trükk. Illustreeritud fotode ja skeemidega. Saksa keelde tõlkinud L. Mugra, kujundanud E. Loopere 112 lk. "Perioodika", 1993.

TALLINN. A Travel Guide.

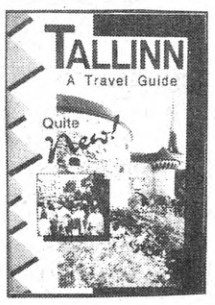

Pildirohkes ja turistidele igakülgset vajalikku informatsiooni andvas brošüüris heidetakse lühipilk linna ajaloole ja vaatamisväärsustele. Eraldi peatutakse Toompeal, Vabaduse väljakul, Kadriorul ja Pirital. Teksti kirjutanud Margit Raud, kujundanud Piret Niinepuu-Kiik. Fotod [illegible]demar Mehask ja Tiit Koha. Tallinna keskosa plaan: Tiiu Vent. 72 lk. "Perioodika", 1993.

"РАДУГА" nr. 6.

Avaldab Toomas Raudami lühiproosat, N. Maltsevi ja A. Tantsõrevi luulet. Kultuuriloo vallast on S. Issakovi artikkel "Vene kirjanduskoondised Eestis 1919—1940". St. Peterburgi psühholoogi L. Moraljova sulest on artikkel "Jumal kui rändaja". Inimõiguste rubriigis jätkub konkursitööde avaldamine: sedapuhku on need H. Käämbrelt ja R. Marustelt. Joone all on kolmas katke Arvo Mägi "Eesti rahva ajaraamatust". Jätkub ka Mihkel Muti romaan "Pingviin ja raisakass". 96 lk. Hind 4 krooni.

"РАДУГА" nr. 7.

Ajakirja avab Jaan Kaplinski luule. Proosast avaldatakse St. Peterburgi autori A. Bogeni novell "Väike seisva veega tiik". Filosoofi märkmeid teeb V. Nossovitš. Vene kirjanduskoondisi Eestis 1919—1940 vaatleb S. Issakov. Rubriigis "Hing ja ilm" tutvustatakse Jaan Lattikut. Ajakirjandusülevaade inimõiguste hetkeseisust. Jätkub Arvo Mägi ajalooraamatu ja Mihkel Muti "Pingviini ja raisakassi" ilmumine. 96 lk. Hind 4 krooni.

"STIIL" 2/93.

Silmale ilus vaadata teaberikas ja ka praktilist õpetust sisaldav kvaliteetne ajakiri. Vaatluse all on moepealinnad London ja Pariis, iseäranis päine ja stiilne maalikunstnik Sirje Runge, superstaar Claudia Schiffer, Itaalia moekunstnik Gianni Versace. Probleem: vabatahtlikult vallasemaks? Moe- ja reisijuttu, huvitavat interjööri, väike õlleõpik ja muid nõuandeid. Lõikeleht, milles seekord leidub lõikeid ka suurematele numbritele.

VII PÄRNU RAHVUSVAHELISE VISUAALSE ANTROPOLOOGIA FESTIVALI KAVA

*** Pühapäev, 5. september**

"Endla" teatris, Keskväljak 1

kl. 19 avatseremoonia, konkursifilmid
"Üks silmapilk maamunal". Rež. P. Engberg (Taani), 54'
"Dorpat-Tartu". Rež. B. von zur Mühlen (Eesti, Saksamaa), 60'

*** Esmaspäev, 6. september**

Kunstikeskuses "CHAPLIN", Esplanaadi 10

kl. 10 rahvusvahelise žürii avalik istung. Eesti etnograafilisi filme sajandi esimesest poolest.

"Endla" teatris konkursifilmid

ANDES EDASI TARKUSI:
kl. 12 **"A-E-I-O-U. Kus raamat on?"** Rež. K. Tuura (Sambia, Soome), 36'
"Jumalate tants". Rež. M-C. Quiquemelle (Hiina, Prantsusmaa), 50'
kl. 15 **"Taiga rändrahvad"** I, III. Rež. H. Lappalainen, J. Aaltonen (Siber, Soome), 50'+50'.
HÄÄBUVAD TÖÖD JA AMETID:
kl. 18 **"Taimse soola valmistamine".** Rež. K. Nunguya (Paapua Uus-Guinea), 26'
"Javna-põdrakarjus aastal 2000". Rež. S. Jarl (Rootsi), 36'
"Keha ja hingega". Rež. S. Manafi (Türgi, Austria), 54'
kl. 21 **"Viimane pumbameister".** Rež. Ervins Veveris (Läti), 20'
"Jäljed". Rež. Bronwyn Barkan (USA), 18'
"Kudumine Alam-Austrias". Rež. Lis Waltner (Austria), 48'

"Tervise" klubis, Seedri tn. 6
antropoloogilise filmi klassikat:

kl. 20 **"Linnutee tuuled".** Rež. L. Meri (1977), 50'

*** Teisipäev, 7. september**

Kunstikeskuses "CHAPLIN"

kl. 10 ümarlaud **"Kultuuritraditsioonid, mõjud ja kokkupõrked".**

"Endla" teatris konkursifilmid

AJALUGU JA RAHVAD:
kl. 12 **"Kaheksas tuli".** Rež S. Osawa (USA), 53'
"Accompong — vabadusvõitlejad Jamaical". Rež. S. Manafi (Jamaica, Austria), 53'
MIGRATSIOON JA KOHANEMINE:
kl. 15 **"Sama kaugel kui Mako Jeruusalemmast".** Rež. J. Tari (Iisrael, Ungari), 30'
"Liivade hala". Rež. L. Lehel ja C. Bagala (Kuramaa, Ungari), 28'
"Kahe maailma pealik". Rež. M. Van der Ryn (USA), 50'
HAIHTUV MAAILM:
kl. 18 **"Meremustlased".** Rež. Ilkka Hannula (Malaisia, Soome), 52'
"Mykinesi saare valgus". Rež. U. Rasmussen (Fääri saared, Taani), 54'
kl. 21 **"Riim ja meel".** Rež. F. Guibert (Prantsusmaa), 52'
"Anna edasi". Rež. John Valadez (USA), 57'

"Tervise" klubis

kl. 20 Stefan Jarli (Rootsi) retrospektiiv **"Hing on maailmast suurem"** (1984), 105'

*** Kolmapäev, 8. september**

Kunstikeskuses "CHAPLIN"

kl. 10 ümarlaud **"Traditsioonid ja muutuv maailm"**
kl. 11 žürii avalik istung

"Endla" teatris konkursifilmid

AJALUGU JA ISIKSUSED:
kl. 12 **"Benediktas".** Rež. M. Karila (Leedu, Soome), 30'
"Kaheksanda päeva teater". J. Helander, B. Persson (Poola, Rootsi), 78'
kl. 15 **"Jälg".** Rež. V. Kotov (Taimõr, Venemaa), 55'
"Mustlaste tuhastamine". Rež. I. Makwarth, F. Pedersen (Taani), 43'
KURITEGUDE ANATOOMIA:
kl. 18 **"Must saak".** B. Connolly, R. Anderson (Paapua Uus-Guinea, Austraalia), 90'
kl. 21 **"In paradisum".** Rež. Sulev Keedus (Eesti), 60'
"Katõn". Rež. B. von zur Mühlen (Valgevene, Poola, Saksamaa), 75'

"Tervise" klubis

kl. 20 Stefan Jarli retrospektiiv **"Memento mori"** (1981), 11', **"Ajal pole nime"** (1989), 61'

*** Neljapäeval, 9. septembril**

Kunstikeskuses "CHAPLIN"

kl. 10 ümarlaud "Vägivald ja heategu eri kultuurikontekstis"
"Endla" teatris konkursifilmid
PORTREED RAHVASTEST, PORTREED INDIVIIDIDEST:
kl. 12 **"Madam! Anna mulle 50 kwachat".** Rež. Kristiina Tuura (Sambia, Soome), 35'
"Emil". Rež. Peep Puks (Eesti), 45'
"Vana naine". Rež. Janine Prins (Portugal), 56'
kl. 15 **"Kui ma meenutaksin".** Rež. K. Shalom, K. Stellwagen (USA), 8'
"Illusioonid". Rež. K. ja D. Matuzevicius (Leedu), 20'
"Postkaart ja peegel". Rež. L. Naukkarinen (Soome), 90'
KAAMERA OSALEB:
kl. 18 **"Teekond tagasi".** Rež. P. Elsass (Colombia, Taani), 52'
"Seades sihti". Rež. M. Frota (Brasiilia, USA), 40'
RITUAALID JA USKUMUSED:
kl. 21 **"Inuari lapsed".** Rež. M. Metsola (Udmurdi, Soome), 25'
"Fakiir Weltsu väljakaevamine". Rež. M. Metsola (Soome), 32'
"Šamaanimaastik". Rež. L. Aaspõllu (Tuva, Eesti, Prantsusmaa), 55'

"Tervise" klubis

kl. 20 S. Jarli retrospektiiv **"Hädaoht"** (1987), 72'

*** Reedel, 10. septembril**

Kunstikeskuses "CHAPLIN"

kl. 10 ümarlaud **"Põlisrahvad uutes kultuuriväljades"**
kl. 11 žürii avalik istung

"Endla" teatris

kl. 12 Jaapani antropoloogiafilmide programm (tutvustavad K. Okada ja S. Kouju)
"Ainu külaelu Shiradis". Rež. S. Hatta (1925), 36'; restaureerinud K. Okada
"Ainu manamiserituaal". Rež. N. G. Munro (1933), 26'; rest. K. Okada
"Tokorozawa Kasuri taastamine". Rež. S. Kouju (1989), 44'
"Yasumatsu korvimeister". Rež. S. Kouju (1989), 29'
HAIHTUV MAAILM:
kl. 15 **"Säkkijärvi-Kondratjevo".** Rež. J. Gartz (Venemaa, Soome), 38'
"Tõotatud maa". Rež. K. Happonen (Paapua Uus-Guinea, Soome), 45'
LOOVUS JA FANTAASIA:
kl. 18 **"Lind teisest maailmast".** Rež. I. Sinclair (Zimbabwe), 18'
"Emand vesi". Rež. J. Rouch (Niger, Holland, Prantsusmaa), 90'
LOOVUS JA TRADITSIOONID:
kl. 21 **"Kihnu Kristjan".** Rež. M. Soosaar (Eesti), 29' (konkursiväline)
"Ema Vene". Rež. M. Soosaar (Siber, Amazonas, USA, Ungari, Eesti), 63' (konkursiväline)

"Tervise" klubis

kl. 20 eesti dokfilmi klassikat: **"Hobuseaasta".** Rež. A. Sööt (1991), 50'
"Isand ja ori". Rež. E. Säde (1992), 60'

*** Laupäev, 11. september**

Kihnu rahvamajas

kl. 15 parima saarteainelise filmi autasustamine ja esitamine

"Endla" teatris konkursifilmid

OTSIDES ELU SALADUST:
kl. 12 **"Javna-põdrakarjus aastal 2000".** Rež. S. Jarl (Rootsi), 36'
"Teekond tagasi". Rež. P. Elsass (Colombia, Taani), 52'
NAERATAVAD DOKUMENDID:
kl. 15 **"Madam! Anna mulle 50 kwachat".** Rež. K. Tuura (Sambia, Soome), 35'
"Emand vesi". Rež. J. Rouch (Niger, Holland, Prantsusmaa), 90'
LOOVAD JA HÄVITAVAD JÕUD:
kl. 18 **"Riim ja meel".** Rež. F. Guibert (Prantsusmaa), 52'
"Must saak". Rež. B. Connolly, R. Anderson (Paapua Uus-Guinea, Austraalia), 90'
kl. 21 auhindamisrituaal, kontsert, peaauhinna võitnud film
kl. 23 südaöine filmietendus
ÜLLATUS.

*** Piletite ja festivalikaartide ettetellimine tel. 8 244 40 804. Üksikpilet 5 krooni, festivalikaart kõigile seanssidele "Endla" teatrimajas 55 krooni.**

EESTLANE OLEN MA NIIKUINII

Igapäevases sõnavahus mõjus **Rein Veidemanni** inventuur eesti ühiskonna hädadest ("Sirp" nr. 32, 13. aug. 1993) nagu sõõm karget õhku. Tahaksin siinjuures peatuda ainult väitel: "Eestil puudub ikka veel positiivne riikluse ja rahvusluse programm..." Puudub tõesti. Aga kas positiivne peab olema just nimelt rahvusluse programm? Kas pole edukatel natsioonidel olnud nii, et rahvus on kosunud nagu poolkogemata teist, kõrgemat sihti järgides? Suur vene hing on üsna uus nähtus, märksa olulisem on olnud bütsantsi kirik hardust ihkavate inimeste südames. Kirikuslaavi keeles ei laulda hällilaule, aga see on aastasadade jooksul liitnud vaimselt ja ilmalikult ühtseks rahvaks väga palju hõime, sealhulgas üsna kaalukal määral soome-ugri verd. Või siis meie teine "suur veli" — sakslased. Usu lipu all tulid nad siia maale ja tegid ka mujal palju sellist, mis neid kosutas. Kaukaasias seisid poolteist tuhat aastat kristluse eelposti missioonis kaks riiki. Nii püsisid ja karastusid Armeenia ja Gruusia rahvad. Üldtuntud on juutide tee Jahve järel läbi kõigi kannatuste ja nende võidud oma riigi loomisel, edu tegutsemisel teistes riikides. Me võime jälgida, kui aktiivne ja sisukas on olnud usuelu Ameerika asustamisel. Lõpuks ei tohi me jätta märkamata kiriku stabiliseerivat mõju iseseisvate riikide tekkimisel 75 aastat tagasi, näiteks Eestis ja Soomes.

Inimsoo tuhandete põlvede vältel on asetatud ette midagi endast kõrgemat. Kõigi edukate rahvaste arengustsenaariumis on inimesi mobiliseerinud Absoluut, otsesõnul või siis mõnevõrra varjatult. Rahvus ise pole eesmärk, pigem vahend või kaasprodukt. Nüüd, viimaste põlvede jooksul on tulnud tarkus, et mingisugust Absoluuti pole vaja, loodan iseenda peale või siis teenin rahvast.

Rahvus — see on mõnus, koduselt asine. Ma olen eestlane niikuinii, mis ma selle pärast võitlen. Ma olen uhke ja hää. Ma tunnen seda tüüpi läbi ja lõhki, ei pääse tema segase oleku juurest kuhugi. Ma võin kiruda koos Rein Veidemanniga meie põhivastast, meie ajalugu ja jään siplema selle ülekohtuse poole kammitsaisse. Ma võin minna omadega sassi, arutades, kas elame siin juba kolm või viis tuhat aastat. See kõik on oma ja olemas, eesmärki tuleb otsida kõrgemalt.

Rein Veidemann juhatab: "Meie eneseõigustus ei või ammutada oma jõudu vastandumistest, vihkamistest ja kättemaksust, kuigi näib, et just kadedus, naabriviha ja üksteise mahakiskumine on kõik see, millest toitub meie rahvuse elujõud." Praegu toitub kogu valge inimese tsivilisatsioon siin loetletud saatanlikest initsiatiividest. Uue üritaja osaks on konkurentsi metaidee selle enda soustis, varasemad tegijad võivad esialgu tarvitada endise metaidee jääke.

Võidakse väita, et Absoluuti pole ju olemas. Jah, seda ei saa osta kilo ega liitriga. Tänapäeval oskame öelda, et jätame õige selle Absoluudi defineerimata. Me kogeme praegu säärast eksperimenti, ja seepärast ruttame parandama — defineerime Absoluudi ruttu uuesti, muretseme kõik, mis sinna juurde kuulub.

Me oleme väikesed ja saame suured olla vaid vaimult. Meie ajal tähendab vaimusuurus näha läbi ülesreklaamitud konkurentsi ja kriitika metaidee ning võtta taas omaks eelmine hoiak, aukartuse meeleolu, millest rääkis Kristus, hiljem Schweitzer, Steiner, Keyserling ja paljud teised. Meil on järjepidevus Kristusest katkenud, Taarast ammugi. Aga mujal on samuti nii. Meil on see katkevus selge ja avalik, mujal maskeeritud. Meil on häda kõige suurem ja viga lausa avalikult teada. Siin on üleskutse vaimule. Keeriselises voolus pole oluline sipelda kiiremate seas. Vaja on hinge tõmmata ja näha kaugemale — kuhupoole see vool üldse viib, kus on kallas. Selleks pole vaja valida uut küünlaga ees käijat, uut Leninit või oodata suurt Kristust. Vaimuinimene peaks oskama õppida — igaüks ise. Mitte mina pole kõige tähtsam, mitte Laar või Meri või meid kõiki summeeriv ja keskmistav eestluse koondpilt. Kõige tähtsam on õppida taas aukartust ja taltsutada ülekeevat upsakust. Selline on meie ajal vaimult suureks saamise ülesanne. Aga suurekssaaja kohta ei öelda siis enam eestlane, vaid Inimene.

AGU VISSEL

KUIDAS RÄÄKIDA KULTUURIST

20. augusti "Sirbis" oli huvitav näha **Jüri Talveti** artiklis "Pärnu: [illegible]elle juuli maitse" mõtteavaldust nädalalehe "The Baltic Independent" ja selle värvilise kuu[illegible]a "The Baltic Outlook" kohta. Autor kinnitab, et talle meeldib "Independenti" karge lähenemine Balti riikide poliitikasündmustele, avaldades samas rahulolematust selle üle, et "Outlookis" puuduvad filosoofilisema koega kirjutised. Arvestades seda, kui vähe ilmub võõrkeeltes meie kultuurilugu ja olemist puudutavat informatsiooni, on mõttevahetus sel teemal igati teretulnud.

Me ei ole lihtsalt kultuuriajakiri. Üks "Outlooki" põhieesmärke on esitada kolme Balti vabariigi kultuurielu välismaalasele arusaadaval viisil. Siiani on inglise keeles avaldatud väga vähe kohalikku kirjandust, ja sellestki on enamik vähetuntud ja raskesti kättesaadav. Samuti on Baltimaade teater, muusika ja visuaalsed kunstiliigid (vähesed erandid välja arvatud) väljaspool seda Euroopa nurgakest praktiliselt tundmatud. Me üritame külalisele või juhulugejale pakkuda sujuvat sissejuhatust, esitades Baltimaade kultuuri huvipakkuval ja kohati ka meeltlahutaval viisil.

Meil on veel teinegi oluline ülesanne: tutvustada Balti riike üksteisele. Me oleme üks esimesi üleregioonilisi kultuuri ja elulaadi käsitlevaid ajakirju, pakkudes ka informatsiooni naabrite tegemistest. Meie artiklite tõlkeid on juba kohalikus ajakirjanduses avaldatud.

"Outlooki" esimeses kolmes numbris on ilmunud näiteks illustreeritud ülevaade läti kunstist, mõttevahetusele kutsuv essee Baltimaade kirjanduse teemal, lugu Eesti usuelust ja kaks varem avaldamata eesti lühijuttude tõlget. Kõik see jõudis 14 000 lugejani, kellest paljud poleks muidu osanud öelda, mis vahe on Mickiewiczil, Bauskenieksil või Mihkel Mutil.

Tulevastes numbrites avaldatakse uurimus leedu rahvusliku iseloomu avaldumisest kultuuris, arutlus Tallinna arhitektuurilisest tulevikust, varem avaldamata (ja mõnel juhul spetsiaalselt "Outlookile" tõlgitud) ilukirjandust ja tõenäoliselt ka kergemas stiilis lühiartikleid, nagu juulinumbris ilmunud ülevaade pornograafia tungimisest Baltimaade ajakirjandusse ja tänavapilti. "The Baltic Outlook" püüab Baltikumi kultuuri kajastades haarata selle kõiki avaldusvorme, nii kõrg- kui massikultuuri.

ANDREW HUMPHREYS,
"The Baltic Outlook"

TÄPSUSTUS

Teatame tagantjärele, et eelmises "Sirbis" olid J. Talveti Pärnu-loo illustratsioonideks Kalju Pruuli fotod (lugejal võis jääda mulje, et neil ei olnudki autorit).

"Sirp"
Indeks 69786

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Toimetus: EE0031 Tallinn, Toompuiestee 30. Postiaadress: EE0090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Fax 60 18 83.

Valvetelefon — 60 17 03. Peatoimetaja Toomas Kall — 44 14 16. Sekretariaat ja tegevtoimetaja Ruth Nõmm — 60 17 03. Toimetajad: kirjandus, Peeter Künstler — 60 19 05; teater ja film, Maris Balbat — 60 12 46; kunst, Tiina Käesel — 60 19 05; muusika, Tiina Mattisen — 60 18 22; haridus ja teadus, Elle Anupõld — 60 19 24; poliitika ja kirjad, Valter Heuer — 44 30 05; Tartu korrespondent Tõnu Ehasalu — 34 573 (E ja N kl. 15—16); keeletoimetaja, Lea Malvik — 60 17 03; korrektuur — 60 12 46; arvutikujundus, Gädvi Kuklase ja arvutiruum — 60 27 93; kuulutused — 60 19 24, 60 17 03.

"Sirp" ilmub kord nädalas reedeti. Väljaandja kirjastus "Perioodika", Tallinn, Pärnu mnt. 8.
Trükk r/e "Printall", Tallinn. Pärnu mnt. 67-a. Maht 4 trükipoognat.
Tellimise nr. 3606

Toimetus käsikirju ei retsenseeri ega tagasta. Praakeksemplaride korral pöörduda kirjastuse tehnilise kontrolli poole, tel. 68 14 11.